

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA / Sikertörténet vagy kudarcok sorozata?	161
--	-----

TANULMÁNYOK

B. PINTÉR MÁRTA / A nők ordinációjának története a Magyarországi Evangélikus Egyházban	162
ANDORKA ESZTER / A nők ordinációja a Magyarországi Evangélikus Egyházban	166
SÁRKÁNYNÉ HORVÁTH ERZSÉBET / A nők szolgálatának bibliai alapjai	168
KINCZLER IRÉN / Nők szolgálata az egyháztörténet folyamán	172

KITEKINTÉS

KOVÁCSNÉ TÓTH MÁRTA – KOVÁCS IMRE / A nők ordinációjának kérdéséről a lutheránusok nagycsaládjában	176
KOVÁCS ETELKA / Elsőként Luther-kabátban	182
PINTÉR KÁROLYNÉ / Elsőként a családos lelkésznők közül	I
NOBIK ERZSÉBET / Pályám emlékezete	IV

VALLOMÁSOK A SZOLGÁLATRÓL

VARGA GYÖNGYI / A teológia a férfiak tudománya?	VI
RAVAI RÉKA JÚLIA / A férjem a munkatársam	VIII
BARANKA MÁRIA / A lányom is lelkésznő akar lenni	X
BOGDÁNYI MÁRIA / Család és hivatás	XI
HONTI IRÉN / Új kihívások – lelkigondozás parókia nélkül	XII
SZTANKÓ GYÖNGYI / Lelkészként a diakóniában	183
CSERHÁTI PÉTER / Papnőt vettem feleségül	185
KEVEHÁZI KATALIN / Anya vagy tisztelendő néni?	186
DEÁK ÁGOTA / Kezdő szolgálattelévőként így látom a jövőt	187

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

NÉMETHNÉ TÓTH ILDIKÓ / Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate)	189
NAGY ILONA / Mennybemenetel ünnepe	191
KEVEHÁZI LÁSZLÓNÉ / Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi)	192
MUNTAGNÉ BARTUCZ JUDIT / Pünkösd ünnepe	194
TAKÁCSNÉ KOVÁCSHÁZI ZELMA / Pünkösd 2. napja	195
KONRAD BARNER / Kisegítő szolgálat életfogytiglan	199

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Sikertörténet vagy kudarcok sorozata?

Teológushallgató voltam. S bár ritkán tettem, azon a délelőttön mégis a nők evangéliumhirdetéshez való jogáról prédikáltam. Nem szószéken, hanem beszélgetés közben. Igyekeztem nagyon meggyőzően érvelni a női lelkészség mellett. Hatásosan. A perdöntő bizonyíték számomra a hűsvéti jelenet volt. Azt azért nem lehet letagadni, hogy ők hallották először: Ne féljete! Feltámadott! És azt sem vitathatja el senki, hogy a küldetést is ők kapták: menjetek, és mondjátok el! Pontosan emlékszem a jó érzés ízére. Meg voltam elégedve magammal. Ahogy kifelé mentünk a teremből, az a professzor lépett oda hozzám, aki szememben a tekintélynek számított. Nagyon csendesen szólt és nagyon röviden: „Majd olvassa el Márk evangéliuma eredeti befejezését! A zárójel előtt.” Márk evangéliuma pedig eredetileg – a zárójel előtt – így fejeződik be: *Ekkor kijöttek, és elfutottak a sírbolttól, mert remegés és döbbenet fogta el őket; és senkinek sem mondtak el semmit, mert féltek.*

Mire becsuktam a Bibliámat, több dolgot is megtanultam. Mindenek előtt azt, hogy a férfi és női lelkészek témakörben mindenkinek van túloldala is. Minden evangéliumnak van „zárójel előtti” mondata. Ha a hagyományos, patriarchális családmódeletről szónokolunk, és megrajzoljuk az alázatosan konyhába húzódo keresztény feleség szerepét, akkor számolnunk kell olyan valóságos nők létezésével is, akik ebbe a bizonyos konyhába vezényelték bárhonnan megérkező férjüket, aki ebben a konyhában szabályosan jelentett, majd innen indult különféle szószékekre – a konyhában szájába adott szavakkal. És ugyanígy számolhatunk a harcos, emancipált nők között olyanokkal, akinek ereje és önállósága pont addig tart, amíg szónokolni kell. Mikor pedig a tettek következnének, akkor megfájdul a feje, és maga helyett a férjét küldi...

Mire becsuktam a Bibliámat, azt is megtanultam, hogy női és férfi lelkészek kérdése nem az a téma, amiről nagy hangon és hatásosan szónokolni lehet. Itt nincsenek fekete és fehér szereplők és igazságok. Ez a kép színesebb a fekete-fehérnél. Tele van árnyalatokkal. „Lelkeszi hivatásomnak minden erőmmel és tehetséggel megfelelni igyekezem” – ünnepi pillanatban meghatottan mondjuk a lelkeszi eskü szövegét. És aztán mindenki megpróbálja összhangba

hozni lelkeszi szolgálatát és a privát életét. Közről megismerjük a lelkiismeret furdalás élményét – férfiak és nők egyformán. Az a pont pedig, ahol az egyensúlyt megtaláljuk, nagyon finom, érzékeny, bármikor kibillenhet, ezért folyton foglalkozunk vele, és folyton vigyázunk rá. Ez nem baj, mert ennek a pontnak ilyen a természete. Foglalkozni kell vele, nem lehet kérdését egyszer s mindenkorra elintézni. Ráadásul helye nem fixálható egész életünkre, mert annak fázisai, családi helyzetünk változásai szükségessé teszik a finom módosításokat. Van azonban két tiltott terület. Az egyik az egyensúly durva eltolása, mindegy, melyik oldalra. Legyen az „huszonnégyórás szolgálat és üvegfalú parókia” lepusztult családdal az oldalán; vagy legyen délután négytől hermetikusan lezárt parókia és főállású családépítés, lepusztult gyülekezettel az oldalán. A másik tiltott terület a magabiztos szabály kiterjesztés. A kényes egyensúly megtalálása mindenkinek a saját feladata. Sohasem várhatom el, hogy az én megtalált egyensúlyom bárki másra nézve kötelező legyen. Ez olyan feladat, amivel minden embernek és minden családnak külön-külön meg kell küzdenie. A harmónia megtalálása küzdelmekkel, lelkiismereti konfliktusokkal, kudarcokkal, félelemmel és remegéssel jár együtt. A mérleget pedig bajos megvonni menet közben. Talán valamennyire a vége táján, amikor felnőtt gyerekeink – túl viharokon és lázadásokon – tekintenek vissza gyermekkoruk családjára. Sőt azt hiszem, még ekkor sem. Hogy sikerült-e, az csak akkor fog kiderülni, amikor az értékeli az életünket, aki túllát a láthatókon.

Végül és legmélyebben azt tanultam meg, hogy nem vagyok alanya ennek a kérdésnek. Azért üres a sír, mert feltámadott, ezt menj, és add tovább – ennek a feladatnak én nem vagyok, nem lehetek alanya, legyek bár férfi vagy nő. Ha ez a hír számomra *hír* lett, és ha megszólítottak, hogy ezt mondanom kell, akkor folyton küzdve félelemmel és remegéssel, a helyzethez soha hozzá nem szokva, a szakmát soha ki nem tanulva, mindig újra megdöbbenve tenni kezdem, mert nem tehetek mást – legyek bár férfi vagy nő. Aki sejti, hogy miről beszélek, az minden reális „félelem és döbbenet” ellenére sem fogja tudni értelmezni a kérdést: szabad-e egy nőt lelkesznek tekinteni.

B. PINTÉR MÁRTA

A nők ordinációjának története a Magyarországi Evangélikus Egyházban

BEVEZETŐ

„Cherchez la femme!” (Keresd a nőt!) – gyakran idézték tréfásan a jól ismert francia mondást Országos Levéltárunk munkatársai, valahányszor segítségüket kértem e cikk megírásában. Minél jobban elmélyültem a kutatómunkában, annál inkább nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a keresett nő aligha található meg. Nemcsak azért, mert kevés hivatalos irat, újságcikk őrzi az első évtizedek, a lelkésznők ordinációjáig vezető időszak emlékeit, hanem azért, és főleg azért, mert az események mögött igazából nem ők, a teológiát végzett asszonyok állnak. Bár tudom, patetikusan hangzik, mégis így kell, hogy fogalmazzak: a nőket kerestem, de Istent találtam meg. E felismerés egybecseng az elsőként felavatott lelkésznők vallomásával is. Mindannyian arról tesznek bizonyosságot, hogy bár természetesen tettek némi erőfeszítést az ordináció ügyének előmozdítása érdekében, igazából inkább csak ráhagykoztak arra az Istenre, aki a történelem Ura. Kovács Etelka, a 30 esztendővel ezelőtt elsőként felavatott lelkésznő Ady sorait idézi az eseményekre visszatekintve. „És hogyha néha-néha győzők, Ő, az Isten járt előttem, kivonta kardját, megelőzött.”¹

Harminc esztendő bár időbeli távlatot ad, mégsem elegendő az objektív értékelésre. Még az első ordinációt megelőző időszakokkal kapcsolatban sem vonhatunk le végleges következtetéseket. Istennek hála, a II. világháborút követő érában sok tanúja – akik akkor kezdték teológiai tanulmányaikat – még közöttünk él. A velük folytatott beszélgetések, írásbeli vallomásaik nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy mindegyikük másként élte meg a múlt századi eseményeket. Egy-egy történetre néha egymásnak ellentmondó módon emlékeznek, gyakrabban pedig azokat eltérően értelmezik.² Ennek a cikknek éppen ezért nem lehet célja az elmúlt évtizedek értékelése – noha időnként elkerülhe-

tetlen –, csupán az, hogy felidézze mindazt, amit tudhatunk, amire emlékezhetünk a „velünk történt történelemből”, amelyben értünk cselekedett a bennünket szolgálatra hívó Isten.

A KEZDETEK: NŐK TEOLÓGIAI TANULMÁNYOKAT FOLYTATNAK

Amennyire örvendhetünk annak, hogy az elsőként ordinált lelkésznők még közöttünk vannak, annyira bánthat minket, hogy nem ragadtuk meg időben az alkalmat arra, hogy a háború előtti nemzedék tagjairól elegendő információt gyűjtsünk össze. Így a legtöbbjükéről, hogy mi indította őket a teológiára, csak sejtésünk lehet. Tudjuk, hogy az első nőhallgató, *Aczél Anna*³ tanítónő 1920-ban jelentkezett a teológiai fakultásra. Önéletrajza, amelyet a felvételihez bizonyára neki is be kellett nyújtania, elveszett. Az egyetemről csupán az 1924-ben készült szigorlati dolgozatai maradtak meg. Az egyik ezt a címet viseli: *A vallástanítás a keresztény nőnevelés szempontjából*. Munkáját professzora így értékelte: „Tárgyával meleg szeretettel foglalkozik, és megérik rajta a választott hivatáshoz való szeretet.” Mind a záró dolgozat témája, mind pedig tanárának ez a dicsérő mondata árulkodik arról, hogy milyen kilátásai voltak akkoriban a teológiát végzett nőknek. Hitoktatók lehettek. Ezzel a szándékkal folytatta tanulmányait *Próhle Irén*, a második teológus is 1926–30 között. Az ő indíttatásáról azonban tudunk. A nagyhírű professzor, id. Próhle Károly leányaként gyakran beszélgethetett édesapjával a hit dolgairól, aki többször megemlítette: „Ezekről a dolgokról a teológusoknak többet beszélnek az előadásokon.” Vágy ébredt hát benne, hogy hallja, mi is az a több, amit édesapja megoszt a hallgatókkal a Teológián. Mindez azonban nem volt olyan magától értetődően természetes. Az egyetem nem volt felkészülve női hallgatók fogadására. A nők csak a professzorral együtt

¹ Varga Gyöngyi: 30 éve avatták az első lelkésznőt. In: *Evangélikus Élet* 2003. 48.

² Ilyen például, ahogyan visszaemlékeznek a soproni fakultáson töltött évekre. Volt, aki „létüket veszélyben érezte”, mások teljes biztonságban.

³ Glatz Józsefné, született Aczél Annáról, aki hitoktató lelkész férjével együtt létrehozta a bagolyirtási egyházi diáküdült, emlékezik meg Bozók Éva az *Evangélikus Élet* 1987. 42. számában Az első magyar teológus címen.

jöhettek be az előadásokra, s vele is kellett kimenniük. A szünetekben külön kis helyiségben tartózkodtak. Női mosdó nem volt, így a szomszédos cukrászdába jártak át, ahol természetesen fogyasztaniuk is kellett valamit. De ezek a nehézségek sem vették el a kedvét. Sőt az első év után meg erősödött benne Istentől kapott elhívása. A második szemesztert követő nyaralása alkalmával osztrák lányok keresték meg, hogy megosszák vele problémáikat. Meglepte a fiatalok őszintesége, akik könnyebben nyíltak meg neki, mint a papjuknak. Ekkor jutott elhatározásra: „Én lelkipásztora leszek ezeknek a lányoknak!”⁴

A sorsa azonban másként alakult. A neki ígért hitoktatói állást természetesen (?) egy férfitársa kapta meg. Ezt a fajta esélyegyenlőtlenséget azonban nemcsak neki kellett akkora elfogadnia, hanem más nőknek is. Az akkori társadalom még nem volt annyira nyitott, hogy egy asszonyt a háztartás vezetésén és az anyaságon kívül önálló hivatásban is szívesen látott volna.⁵ Bizonyára emiatt nincs információnk némelyik teológus további sorsáról. Elképzelhető, hogy nem helyezkedhettek el hitoktatói állásban. Álljon itt a többiek neve is, akik a háború előtt – a következő nemzedékek számára utat törve – a teológiai fakultáson tanultak: Porkoláb Márta, Gömörly Ágnes Erzsébet, Pankuch Piroska, Streck Laura, Lengyel Ágnes, Korom Erzsébet, Macher Jolán, Kondacs Judit.⁶ Közvetlenül a háborút követő években pedig Glatz Anna (Aczél Anna leánya), Hybl Klára és Ajtony Ilma.⁷

Óriási változást hozott, amikor – az ébredési hullámnak köszönhetően – „tömegesen” jelentkeztek leányok a fakultásra. Az addig évfolyamonként elszórva előforduló egy-két nőhallgató után 1948–50 között 15 leány iratkozott be az egyetemre. „Visszatekintve, eléggé tudatlanul vállalkoztam erre a lépésre” – emlékezik vissza a kezdetekre egyikük. „Szolgálni szerettem volna az egyházban, továbbadni Isten ígését gyermekeknek, fiataloknak. Arról, hogy nőket felvesznek-e a teológiára, fogalmam sem volt.”⁸ Évfolyamából mások is hasonlóan nyilatkoztak. Nem tudták, mi vár rájuk, de indultak. Erre a „szent felelőtlenségre” csak Isten Szentlelke mozdíthat rá. Egyedül ő, aki a bizonytalanban, a látszólagos homályban is készíti az utat. Természetesen a teológia tudományának elsajátítása is vonzotta őket, mégis a legtöbben, ha felmerült a

kérdés, hogy a nők mit keresnek a fakultáson, egy dologra hivatkoztak, mégpedig arra, hogy elhívásuk van. Az egyetemen töltött időszakra szinte mindannyian úgy emlékeznek vissza, hogy néhány férfi hallgató gúnyos megjegyzésén kívül sohasem érte őket hátrány női mivoltuk miatt. Ugyanakkor a lelkiileg erős, de a háború után elszegényedett Magyarországon komoly egzisztenciális gondokkal kellett nekik is szembenézniük. Az, hogy a végzésük után egyházi szolgálatba kerülhetnének, teljesen reménytelennek látszott. Hiszen a férfi hallgatókkal is aláírtak egy nyilatkozatot, amelyben tudomásul veszik, hogy az egyház nem tudja őket elhelyezni. Ha a „fiúkra” az a feladat várt, hogy keressenek maguknak gyülekezetet, ahol szolgálhatnak, mennyivel inkább bizonytalannak tűnt a teológusnők jövője?

Ez a teher, úgy látszik, nemcsak a diáklányokra nehezedett rá, hanem az egyházi közvéleményt is foglalkoztatni kezdte. A nők helyzetének rendezése az egyházban szükségessé vált. Az *Evangélikus Élet* 1951/42. számában a püspöki értekezletről tudósít a lap. Az egyházi elnökség az 1948 decemberében elnapolt zsinatát kívánta újra összehívni. A törvényhozás elé kerülő feladatok közt negyediként említik „a nők egyházi törvényben biztosított egyenjogúságának kidolgozását.”⁹ A *Lelkipásztor* folyóirat két számában¹⁰ először Scholz László, majd Sólyom Jenő egyháztörténész professzor kezdenek foglalkozni a nők teljes jogú (ordinált) szolgálatának kérdésével. Míg az első írás az ordináció ellen foglal inkább állást – „Ne akarjuk átlépni a Teremtő Isten rendjét” –, addig a tanár úr hozzáállása sokkal nyitottabb. Értekezésében, az egyházjogtan oldaláról nézve a kérdést, mégis arra a következtetésre jut, hogy pillanatnyilag nem szükséges a nők nyilvános ige-szolgálatra küldése.¹¹ Sólyom professzor írását így fejezi be: „Nőknek a pillanatnyi szükségletnél nagyobb számban való képzését úgy kell látni, mint tartalék-munkaerőkről való józan gondoskodást.” Micsoda prófétai meglátás volt ez! A professzor úr még nem tudhatta, amit a történelem Ura már elkészített. Nem sejtette még senki, hogy mire a népes teológus-lánycsapat végez, nem lesznek diakoniszsa anyaházak, kockázattá válik a laikus szolgálat. Az önkéntes egyházi munkásokat visszakényszerítik eredeti foglalkozásukba. „A jövő látomásaihoz tartozott az is, hogy a papi munka megbélyegzett hivatássá alacsonyodik

⁴ Isó Dorottya beszélgetése Rozsonday Károlyné, született Pröhle Irénnel *A lelkesnők első zsenéje* címen, Női Misszió Osztálya Körlevele, 2001.

⁵ Aczél Anna: *A vallástani és a keresztény nőnevelés szemponjából*. EOL. Sopron, 1924. A Biblia szellemében és a történelmi tapasztalás alapján a nő speciális élethivatását a családi életben ismerjük fel. „(...) ez a kis kör az ő igazi világa.”

⁶ Az utóbbi két teológusra inkább férjük nevén emlékezünk, jeles papokhoz mentek feleségül. Jolán Veöreös Imre lelkész, Judit pedig Riess György házastársa lett.

⁷ Anna Bácskay Gusztáv, Klára Gáncs Aladár lelkész, Ilma pedig Pröhle Károly professzor felesége lett.

⁸ Keveházi László és Keveháziné Czégényi Klára: Pályánk emlékezete. In: *Lelkipásztor* 1995. 444–445. o.

⁹ Elsősorban az 1937-es egyházi törvények 22.§-át kívánták megváltoztatni. Tarthatatlanná vált az a rendelkezés, hogy a közgyűlés nőtagjának a különféle választásoknál „személyesen gyakorolható szavazati joga van, de tanácskozási joga nincs és egyházi tisztségre – kivéve a törvény és egyéb törvényes rendelkezések által megengedett eseteket – nem választható.” A nők aktívvá váltak, szolgálni akartak.

¹⁰ *Lelkipásztor* 1950. 464–467. o.; 1951. 260–265. o.

¹¹ „A szükség pillanatnyilag nem kényszerít bennünket, hogy nőket is rendeljünk a nyilvános ige-szolgálat teljességére, arra, hogy a teljes ige-szolgálatot ellássák, a gyülekezetet vezessék. Az sincsen indokolva, hogy mintegy cölibátust erőltessünk a nyilvános ige-szolgálatba álló nőkre, útját álljuk annak, hogy férjhez menjenek.”

a közgondolkodásban, egyre több lemondást, áldozatot követel a gyakorlóitól, és egyre kevesebben vállalják majd a férfiak közül. Szükség lesz a nőkre!”¹²

NŐK MINT LELKÉSZI MUNKATÁRSÁK

A teológiai tanulmányok befejezéséig nem érződött a különbség a férfi és a női hallgatók jogállása között. De akkor nagyon is nyilvánvalóvá lett. A férfiakat ünnepélyes keretek között, ordinációs istentiszteleten küldték ki a szolgálatba, a nőket pedig egyszerűen csak „szélnék eresztették”. Sokan ma is szomorúan gondolnak erre. Nehéz volt így indulni a szolgálatba – mert hiszen mindenkit megtalált végül is a feladat, a gyülekezetek! –, elbocsátó szó, áldás nélkül. Egészen 1964-ig tartott ez a rossz gyakorlat. Ekkor mód volt arra, hogy egy végzős férfi avatása alkalmán két évfolyamtársnője is úgynevezett kibocsátásban részesülhetett.¹³ Csepregi Zsuzsannának adatott meg elsőként, hogy nőként egyedül állhasson az oltár elé. Erre a kibocsátó istentiszteletre 1972-ben került sor. Ez az alkalom azonban áttörést is jelentett. Ettől kezdve nemcsak az ordináció, hanem a lelkészi munkatársak kibocsátása is ünnepi istentiszteleten történt. Ennek az ünnepi alkalomnak akkor még nem volt kidolgozott liturgiája. Rendszerint az ordinációs istentisztelet rendjét használták a püspökök, csak kihagyták belőle az avatásra vonatkozó részeket. Ezen az „öszvérhelyezeten” segített, hogy az 1986-ban megjelent új Agendánkba már belekerült a lelkészi munkatárs kibocsátására szolgáló rend.¹⁴

De nemcsak a szolgálatra küldés módja, hanem maga az elnevezés is kifejezte, hogy a nők csak „másodrendű” munkatársként vannak számon tartva egyházunkban. Szükség volt rájuk, hiszen hiány volt igehirdetőkből, sok kicsiny, falusi gyülekezet maradt lelkigondozó nélkül. Ám a szolgálatukat szigorúan csak lelkészhez (férfi!) beosztva végezheték, ahogyan 1966-os egyházi törvényeink megfogalmazták ezt: „A lelkészi képesítésű nő a lelkész mellé rendelt lelkészi munkatárs, akit a püspök a szolgálatra ünnepélyesen kibocsát. A szentségek kiszolgáltatásán kívül minden lelkészi funkciót végezhet. A püspök kivételes esetekben a szentségek kiszolgáltatását is engedélyezheti, elsősorban szórványhelyzetekben.”¹⁵

¹² Pintérmé Nagy Erzsébet, a diplomázás 50. jubileuma alkalmából készülő visszaemlékezéséből.

¹³ Lásd Nobik Erzsébet cikkét *Pályám emlékezete* címmel.

¹⁴ *Agenda*. Budapest, 1986. 450., 460. o. Az itt található eskü szövegében azonban túl általánosan kerül megfogalmazásra a szolgálat tartalma. „(...) minden munkámat a teljes Szentírás szerint, egyházunk hitvallásai szerint (...) végzem.” Kár, hogy az Úr Jézus Krisztus evangéliumának tisztán és igazán való hirdetését, a reánk bízottak hű pásztorolását, a lelkipásztori titok megőrzését nem vették át a lelkészi eskü szövegéből. Mert így az az ember benyomása, hogy azok a spontán, „öszvér” kibocsátási rendek sutaságuk ellenére mégis tartalmasabbak voltak, mint a mostani Agendánkban szereplő szövegek.

¹⁵ *Egyházi Törvények* 1966. II. törvény 25.§. (1)

Ez utóbbi megjegyzés – a kivételes esetekről – mutatja, hogy milyen nehéz és tarthatatlan helyzetbe hozták a női szolgálattevőket. A legtöbbször távoli szórványgyülekezetbe lett kiküldve. A szolgálatot önállóan kellett végezniük, sok kilométeres távolságban attól a lelkésztől, akihez be lettek osztva. Ha a 60-as, 70-es évek közlekedési viszonyaira gondolunk¹⁶, megértjük, hogy szinte fizikai lehetetlenségnek tűnt, hogy minden egyes kazuális szolgálat alkalmával ordinált kollégája segítségét kérje a munkatárs. „Nem érdekelt engem, hogy másodosztályúként vagyok számon tartva” – mesélte egy lelkész-nő-találkozó alkalmával idős kolléganőnk –, „csak hagytak volna szolgálni!” Igen, ez a törvény a kiegészítés nélkül „gúzsba kötötte” őket, korlátozta a munkavégzésüket. Amit pedig mai eszemmel felháborítónak tartok, hogy ez a fajta rendelkezés kiszolgáltatta a nőket az egyházvezetés hatalmaskodásának. Elvileg a püspök jóindulatán múlott, hogy engedélyez-e, vagy sem. Elvileg, mert hiszen a távoli szórványokban ki tudta ellenőrizni, hogy a törvényt betartják-e? Ahol elég bátor volt a lelkész, akihez a nőt beosztották, és a gyülekezet is elfogadta a Luther-kabát nélkül végzett kazuális szolgálatot, ott bizony előfordult, hogy vétettek a paragrafus ellen. Sok helyen azonban a lojális kollégának köszönhetően, vagy amiatt a sajnálatos körülmény miatt, hogy a gyülekezet túlságosan szem előtt volt, szigorúan betartották a törvényt. A lelkészi munkatársak megalázó helyzete (ma ezt így ki kell mondani!) nemcsak a státuszukban, a szolgálatuk korlátozásában nyilvánult meg, hanem abban is, hogy anyagilag rosszabb helyzetben voltak, mint a férfiak. Alacsony gyülekezeti jövedelmük mellé a legkisebb összegű kongruát (államsegély) kaptak csak. Ez utóbbit kicsit fegyelmező eszközként is használta az egyházvezetés, volt, akitől megvonták.¹⁷ Az egyház szociális ellátási rendszerében sem voltak benne, a nyugdíjpenztárnak nem lehetek tagjai. Ezáltal a jövőjük, a nyugalomba vonulás utáni egzisztenciájuk vált bizonytalanná. Különösen azok voltak kiszolgáltatott helyzetben, akik házastársra sem támaszkodhattak. Közülük néhányan ezért világi állásban helyezkedtek el egy időre.¹⁸ Ezt a helyzetet oldotta meg a már idézett 1966-os zsinat, II. törvényének 25.§ (2) bekezdése: „A lelkészi képesítésű nő lelkészi nyugdíjra jogosult.”

Ám 1968-ban azt vetette fel az egyházvezetés, hogy a nyugdíjbiztosítási rendszer reformelképzeléseinek megfelelően a nők, a lelkészi munkatársak magasabb járulékot fizessenek, mint segédlelkész kollégáik. Ez az elgondolás szerencsére meghiúsult, de egy lelkész állásába került. Ő ugyanis azt mondta erről a mai szemmel nézve kisstílusú tervezetről, hogy az az egyház „szegénységi bizonyítvá-

¹⁶ Nem volt szolgálati autó, esetleg motort kapott a lelkész, de leginkább a tömegközlekedést használta.

¹⁷ Papgyerekként meghallottam szüleim egy kollégájukról szóló beszélgetését. Úgy emlékszem, Szita Istvánról volt szó.

¹⁸ Kinczler Irén.

nya”.¹⁹ A férfi kolléga felháborodott tiltakozását megérem, bátorságát tisztelem, a lelkeszi munkatársak zömének „birkatürelme” azonban őszinte ámulatra készítet. Miért nem csináltak a nők „forradalmat”? – kérdezhetnénk. Nem felejthetjük el azonban a kort! A szocializmus időszakának sűrűjében járunk. Nagyon elszántnak kellett lennie annak, aki akkor mert bíráltni. Hiszen nemcsak az egyházvezetéssel, hanem az állammal is szembekerült a renitens. A nők is távol éltek egymástól. Nem volt „sisternet”, amelyen tarthatták volna a kapcsolatot. Sok helyen víz, vilány sem volt a parókián, nemhogy telefonhálózat! Az információk lassan értek el hozzájuk, levélben. De meggyőződése, hogy más körülmények közt sem csináltak volna „forradalmat”. Bár bántotta őket az igazságtalanság – olykor belefáradtak, elcsüggedtek, máskor viszont bátran bombázták kéréseikkel az egyházvezetést, néhányan még a nyílt konfrontációt is vállalták a gyenesdiási lelkeszkonferenciákon²⁰ –, mégis tudtak türelmesen várni. Nem emberi hatalmasságok jóindulatára számítottak csendes szívvóssággal, hanem a történelem Urára, aki a szükségből, a nyomorúságos körülményekből jót hoz ki.

Az eseményeket ő irányította. Egyre gyakrabban kerültek a püspökök abba a helyzetbe, hogy a szentségek kiszolgáltatására szóló engedélyt meg kellett adniuk a lelkeszi munkatársnak. A férfi kollégák közül is többen kezdték sürgetni a nők ordinációjának bevezetését. Igaz, sokszor csak praktikus megfontolásból, mert terhes volt nekik, hogy saját szolgálatuk mellett még máséba is be kellett segíteniük. A gyülekezetek kezdték elfogadni, hogy náluk női lelkigondozó van. Sőt, néha jobban kedvelték őket, mint a férfiakat. Igaz, néhány helyen dacosan elzárkóztak a női szolgálattól alkalmazásától. Külföldről is érkeztek a hírek, Hollandiában, Skandináviában nőket ordinálnak. Püspökeinket, akik gyakran vettek részt külföldi konferenciákon, bizonyára megkérdezték az itthoni helyzetről. Az ENSZ nemzetközi bizottságokat hozott létre a nők helyzetének felmérésére. A szekuláris világban elfogadottá kezdett válni, hogy az asszonyoknak, a családon belüli helyzetükön túl teljes értékű hivatásuk legyen. Evangélikus Teológiai Akadémiánkra egyre kevesebb férfi jelentkezett. Közülük is többen lemorzsolódtak, hiszen, ahogy egy lelkész nő élcesen megjegyezte: oda „boldog-boldogtalant” felvettek, csak férfi legyen. Az egyházvezetés egy darabig még próbált hátrítani. Káldy püspök 1971-ben arról beszélt, hogy nincs lelkeszhiány, tehát szükségtelen a nők teljes körű alkalmazása. Pálffy Miklós dékán az országos presbitériumnak benyújtott jelentésében felveti a kérdést: „(...) nem kellene-e leányhallgatóinkat egyre inkább a diakóniai munka területére irányítani, és akadémiai kikép-

zésüket ennek megfelelően alakítani?”²¹ Voltak is próbálkozások ez irányban, vagyis, hogy a végzett nőt egy szeretetothon vezetésével bízzák meg, de mind kudarcot vallottak. Az Úr elhívása másra szól. Ebből az időszakból egymásnak ellentmondó nyilatkozatok maradtak meg. A nők ordinációjával való látszólagos szembehelyezkedése ellenére Káldy Zoltán püspök 1970-ben azt az ígéretet adja a Szarvas újtemplomi gyülekezetnek: „Ha megválasztjátok Nobik Erzsébetet, én felszentelem őt.” Vajon mi állhatott az egyházvezetés ingadozó álláspontja mögött? Sok egyházpolitikai és egyéb tényező, amelyeknek részletezésére itt nincs mód. Egy sajátos női észrevételemet azonban hadd osszam meg. Az EVT 1975-ben, Nairoiban megtartott világgyűlését követően Káldy püspök a konferencia egyik szekciótémáját ismertette a következőket írja: „Sürgető érdekelttségünk a nők és férfiak egymás közti kapcsolata, ahol gyakran kizsákmányolják egymást. Ez a kizsákmányolás gyakran a hatalommal való visszaélés formáját ölti fel, nevezetesen egymás felett hatalmat gyakorolnak.”²² Döbbenetes ezt az idézetet a nők ordinációjával összefüggésben olvasni. Vajon nem ugyanez a helyzet jellemezte akkori közegyházunkat is?

ELHALLGATOTT EGYHÁZTÖRTÉNETI ESEMÉNY: AZ ELSŐ ORDINÁCIÓ

Már az 1966-os egyházi törvények megteremtették a nők ordinációjának jogi alapját.²³ Erre hivatkozott Káldy Zoltán püspök, amikor 1972. október 17-én az országos presbitérium ülésén elmondta a tényállást arról, hogy az északi egyházkerülethez tartozó csöglei gyülekezetben hosszú idő óta betöltetlen a lelkeszi állás. „Mivel a törvényben megjelölt »szükség« fennáll, az egyházi vezetőség azt javasolja, hogy a grémium éljen a törvényerejű rendelet alkotásának jogával, és döntsön úgy, hogy Kovács Etekkát teljes jogú lelkeszi szolgálatba állítja.”²⁴ Nyílt szavazással döntött erről az országos presbitérium, melynek eredményeként 1972. november 19-én az első lelkeszi munkatársat felavatták. Az ember nem hitt a szemének. Egy hónappal a döntés után már ordinálták! Karácsony közeledtével bizony égetően nagy „szükség” volt arra, hogy szolgálatait már „teljes jogú”-ként végezhesse. Másokat is zavarhatott azonban ez a gyors iram, mert az „emlékezet”, legfőképpen pedig egy a levéltárunkban található irat már 1973-at jelöli meg az avatás évének.²⁵ Bár emberi elhatározáson múlt, mégis – hiszen – az ordináció napjának kiválasztásában a történelem

²¹ Országos Presbitérium ülésének jegyzőkönyve 1971/465.

²² *Evangélikus Élet* 1976. 42.

²³ 25§. (4) A lelkeszi képzésű nők felavatásáról és teljesjogú lelkeszi szolgálatba állításáról a szükséghez képest az országos presbitérium törvényerejű rendelettel dönt.

²⁴ Országos Presbitérium ülésének jegyzőkönyve 1972/300. 11–12. o. EOL.

²⁵ Püspöki jelentés, OP 1974/250. EOL. (A Női Misszió ez alapján határozta el a nők szolgálatáról való megemlékezést.)

¹⁹ Andorka Eszter a Közép-Európai Egyetemen írt szemináriumi dolgozata, *The History of Women's Ordination in the Hungarian Lutheran Church* címmel, 2000–2001 téli szemeszter.

²⁰ Emlékszem, valahányszor édesanyám hazatért Gyenesről, édesapám ezzel a kérdéssel fogadta: most is vitakoztál a püspökkel?

nagy rendezője, Isten játszott szerepet. Híradások alig szólnak az ordinációról. Az *Evangélikus Élet* és a következő évi *Evangélikus Naptár* tesz csupán néhány sorban említést róla. Pedig történelmi esemény volt Kovács Etelka felavatása! Nemcsak azért, mert Magyarországon elsőként ordináltak teológiát végzett nőket, hanem azért is, mert ezzel az ünnepel Isten finoman üzent. Annak az Erzsébetnek a napján történt az avatás, aki a Bibliában így vall Isten hűséges gondviseléséről: *Ezt tette velem az Úr azokban a napokban, amikor rám tekintett.* (Lk 1,25) Ez a csendes, elhallgatott ünnep hirdette, Isten elérkezettnek látta az időt.

Igaz, 14 évnek kellett még eltelnie ahhoz, hogy a teológiát végzett nőhallgatónak természetes lehessen, a tanulmányaik után férfitársaikkal együtt ordinálják őket. Az 1972-es presbiteri gyűlésen rögtön a döntés meghozatala után, miszerint Kovács Etelkát ordinációra bocsátják, siettek hozzátenni, hogy ez nem jelenti valamennyi lelkészi munkatárs teljes jogú lelkészi szolgálatába állítását. „Az országos presbitérium csak abban az esetben hoz hasonló döntést, ha a szükség fennáll.”

A szükség pedig fennállt. Putnokon például, amelynek gondozásával Pintér Károlynét kellett megbízni. De ő csalódos volt. Noha a törvényben nem szerepelt feltételként,

az egyházvezetés csak az egyedülálló munkatársak ordinációját tartotta elfogadhatónak. Másodikként mégis az ő avatására került sor 1976. október 24-én, Ózdon. Egy év múlva a déli egyházkerületben is megtörtént az első ordináció. Nobik Erzsébetet 1977. március 20-án avatta lelkésszé Káldy Zoltán püspök Szarvason. Majd sorban következett a többiek ordinálása abból a népes lányévfylyamból, néhányuké méltatlanul később.²⁶ Meggyőződésem, hogy a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlése komoly szerepet játszott abban, hogy 1987. június 20-án az addig még nem ordinált tizenhárom munkatársat ünnepélyes keretek között lelkésszé avatta Nagy Gyula püspök. Szabad azóta az út minden teológiát végzett nőhallgató előtt, hogy teljes jogú szolgálatot végezzen.

Az *Evangélikus Élet* a címlapon számolt be az ordinációról, öles betűkkel hirdetve, „egyház történelmi esemény” történt Magyarországon. Ez így igaz. De valójában már akkor elkezdődött, amikor Isten az első teológát elhívta szolgálatába.

²⁶ 1982. március 21-én, Budapest-Fasorban Dóka Zoltánné, Takácsné Kovácsházi Zelma, Muntag Andorné.

Andorka Eszter 2000 januárjában angol nyelvű dolgozatot készített a nők ordinációjának magyarországi kérdéseiről a Central European University-re. E dolgozat terjedelmesebb első része a kérdés történelmi áttekintésével foglalkozik, második része pedig az események mögé tekint, interpretálja a folyamatot, és következtetéseket von le. Az alábbiakban a dolgozat második részét közöljük.

ANDORKA ESZTER

A nők ordinációja a Magyarországi Evangélikus Egyházban

A TÖRTÉNET INTERPRETÁCIÓJA

A fenti történetnek három, egymástól nem független karaktervonását emelném ki. Ezek a következők: homályosság a folyamat körül, minden egyes lépés ambivalens volta és a nők állandó kijátszása egymás ellen.

Ennek a folyamatnak a *ködösítése és eltírtolt természete* a történet mindegyik fázisában jelen volt. Az ordináció kérdését az egyház egyetlen fórumán sem tárgyalták, sem teológiailag, sem pedig annak gyakorlati lehetőségei és következményei tekintetében. Soha senki nem tudta, hogy néhány nő miért lett felszentelve, vagy miért nem lett fel-

szentelve. Sokan azt hitték, hogy az állam tiltotta meg a nők ordinációját, sokan azt gondolták, hogy ez egyik vagy másik püspök akarata ellen van. A felszentelés megtagadásának döntéséért a játszma egyetlen szereplője sem vállalta a felelősséget. Nem volt nyilvános vita a női szolgálatvégzők szerepéről az egyházban.¹ A kapcsolódó kérdéseket a teológiában és a szertartásokban – Isten hímne-

¹ Tudok egy egyedülálló példáról, amikor egy lelkész – egy lelkészi munkatárs férje – nyíltan beszélt a nők egyenlőségéről egy lelkész fórumon. Menesztették a szolgálatból még az azt követő héten. Lásd Bérczi Margit: *Angéla zsoltára.* 147–148. o.

műsége, inkluzív fogalmazásmód a liturgiai szövegekben, az exkluzionista bibliai igehelyek reinterpretációja – sohasem vetették fel. Ezért a nők ordinációja anélkül vált az egyház életének részévé, hogy bármi változást hozott volna a magyar evangélikusság vallásos világának nagy területeiben, és így megmaradt egyfajta anakronizmusnak.

Maguk a nők sem tudtak semmiféle általános szabályról. Amit egyikük elért, az mindig személyes eredmény volt, vagy még inkább személyes kegyelem a vezető lelkész, az esperes vagy a püspök részéről. Ez azt jelenti, hogy azok a jogok, melyekre egy nő szert tett, nem voltak alkalmazhatóak mások esetében. Ezeket a jogokat mindig úgy adták, mint kivételes dolgokat, azzal a kimondatlan feltétellel, hogy mások ezeket nem használhatják érvként. Így a nők közös harcát a szolgálatban való egyenlőségért majdnem sikeresen meg tudták előzni.

Ez átvezet a második ponthoz: *a nők egymástól való elszigeteléséhez*. A folyamatban végigkövethetjük, hogy az ordináció gyakorlata hogyan fordította a házas nőket az egyedülállók ellen, lelkészfeleléseket a laikus férjjel rendelkező nők ellen. Az is igaz, hogy mindegyik nőnek meg kellett kötnie a saját kis kompromisszumait az egyházi vezetőkkel – mint például teljes munkaidőben dolgozni fél-munkaidős fizetésért, vagy csendben maradni politikai kérdésekben az ordinációért cserébe. Ez szintén a női lelkészek kis táborának széttöredezését segítette elő. Ráadásul a falvak, ahol ezektől a nőktől elvárták, hogy dolgozzanak, olyan távoliak, hogy a nők még földrajzilag is szeparálva voltak. Sok esetben egyszerűen nem volt helye a nők szolidaritásának.

Harmadszor, *a változás motivációi rendkívül ellentmondásosak*. Láttuk, hogyan működött a domináns ideológia a női lelkészségért és ellene: elsimította a nők teológiai képzésének útját, bezárta az ordináció néhány alternatív módját, de valószínűleg mindig akadályt képezett magával a nők felszentelésével szemben. Ez olyan helyzetet teremtett, ahol úgy tűnt, a nőket a szocialista állam kényszerítette az egyházra.

A Nyugat szerepe, a nagy nyugat-európai testvéregyhá-

zak példája szintén ambivalens. Magyarországon a felszentelésük teológiai és liturgiai legalizációjának hiányában női lelkészeink a német és skandináv egyházak női ordinációs gyakorlatát használták pozitív példaként. Ez az érv azonban mindössze egy haladó szellemiségű diskurzuson belül maradt, amely magyarországi tapasztalatainkat alárendelte a fejlettebb, erőteljes nyugati egyházak nézeteinek. Ezáltal szintén olyan kapukat nyitott meg, amely bármilyen nőellenes szigorítás importálását lehetővé tette, amely elfogadott volt a „művelt nyugaton”.

Az a tény, hogy női lelkészeket ordináltak a férfi jelöltek kétségbeejtő hiánya miatt, a kommunista állam miatt és a nyugat miatt, a nők ordinációját külső tényezők termékévé silányította. Semmilyen formában nem merült fel, hogy a férfiak és nők közötti egyenlőség az egyházban esetleg a keresztény üzenet következménye lenne.

BEFEJEZŐ KÉRDÉSEK

Sok országban és egyházban a nők felszenteléséhez vezető út a vallásos világ szélesebb újjászervezésének része volt. A nők átformálták a mítoszokat, az istenképeket, a szertartásokat azért, hogy helyet készítsenek maguknak mint az egyházak egyenlő tagjai és szolgálói. A nők hangot adtak érdekeiknek és szükségleteiknek az egyházon belüli vitákban, és a női kérdések sok egyház szociális agendájának részévé váltak. A történelmi helyzetnek köszönhetően ezek egyike sem történt meg Magyarországon. Ez az ambivalencia igazi oka, amelyet a nők még ma is tapasztalnak. A kérdés az, hogy a női lelkészek új generációi hogyan fognak megbirkózni ezzel a helyzettel. Továbbra is ebben az ambivalenciában fognak élni, vagy elég bátrak lesznek, hogy létrehozzanak egy feminista agendát, és legitimizálják pozícióikat azáltal, hogy megküzdnek az egyház szimbolikus rendjének szélesebb struktúráiért? Néhány újabb fejlemény reménnyel tölt el bennünket erre a második lehetőségre. Reménykedjünk hát.

Fordította: Petri Gábor

A nők szolgálatának bibliai alapjai

Ha körülnézünk egy-egy gyülekezeti alkalmon, a résztvevők közt szinte mindig a nők vannak többségben. Sokan hamar meg is találják rá a magyarázatot: a nők valóságosabb beállítottságúak, mint a férfiak. Valóban lelki adottság kérdése, hogy valaki gyakorolja a keresztény hitét? Mások fejüket csóválva állapítják meg: már a lelkészi pálya is elnőiesedett! Mi ennek az oka? Talán az „önmegvalósítás” modern eszméje tör utat magának ezen a területen is? Be akarják bizonyítani a nők, hogy ennek a munkának betöltésére is képesek? De lehet-e a gyülekezeti – vagy akár a lelkészi – szolgálat indítórugója az „önmegvalósítás”? Megint mások szomorúan észrevételezik: nincs elég férfi, aki a gyülekezetekben szolgálatot vállalna. A gyülekezeti vagy lelkészi munkáshány elég indok-e a nők gyülekezeti-egyházi szolgálatába való fokozott bevonására?

Ha a kérdések sűrűjében el akarunk igazodni, feleletet próbálunk keresni, a Bibliához kell fordulnunk. Először is azt kell tisztáznunk: mit jelent a szolgálat szó a Bibliában.

A SZOLGÁLAT SZÓ JELENTÉSE A BIBLIÁBAN

A szolgálat világi értelemben azt jelenti, hogy a kisebb, a gyengébb kénytelen alávetni magát a nagyobbak, erősebbnek, aki őt céljai érdekében kihasználja, függő helyzetbe hozza, lenézi, s a saját nagyságának növelésére mintegy ugródeszkának tekinti. Ilyen függő, a gyengébbet kihasználó helyzetre emlékezteti az Ószövetség Izrael népét: *Emlékezz arra, hogy szolgálta voltál Egyiptomban!* (5Móz 24,22) Ennek a szolgáltatásnak emléke minden időkre figyelmeztetésül szolgált Isten népének. Ebben gyökerezik Izrael népének sok törvénye, ami az idegeneknek, rab-szolgáknak, vagyonvesztetteknek és a nőknek is – más népekkel ellentétben – védelmet biztosított.

Jézus még élesebb választóvonalat húz a világi értelemben vett szolgálat és az Isten országában való szolgálat között. *De közöttetek ne így legyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgáltatók* (Mt 20,26). Jézus nem beszél egyenlőségről, de azt hangsúlyozza, hogy akik erősebbek, több befolyással rendelkeznek, azt a gyengébbek, kiszolgáltatottak, kevesebb eséllyel rendelkezők javára kell felhasználniuk. Ezt a helyzetet fejezi ki szemléletesen a csúcsára állított piramis képe. Nem a sok kicsinek kell magasra emelni egy nagyot, hanem a nagyoknak, erősnek kell hordoznia a kisebbeket, erőtleneket. Ezt

Jézus nemcsak tanította, hanem maga adott rá példát. Magára vette az emberi élet minden terhét és nyomorúságát. Övéinek is ezt az utat mutatja.

A szolgálat másik jelentése, hogy állandó Istenre, Krisztusra figyelmet, kapcsolatot jelent. Az a közismert szólás, hogy „egy ügyet szolgálni”, vagy „egy eszmét szolgálni” idegen a Bibliától. Már az Ótestamentum hangsúlyozza: *a te Istenedet féld, és őt szolgálj* (5Móz 6,13). Ez az Istenre figyelés, vele való személyes kapcsolat bátorítja fel a prófétákat – köztük néhány prófétanőt (2Krán 34,22 kk, Hilda) – arra, hogy az Úr nevében szóljanak. A 68. zsoltár is arról beszél, hogy az Istent dicsérő nők serege az Úrtól kap kijelentést, ezért adják tovább az örömhírt: *Az Úr ezt a kijelentést adja az örömhírt vivő nők nagy seregének.* (Zsolt 68,12)

Az Újtestamentumból még világosabbá válik, hogy Krisztus szolgálói – köztük női követői is – nem valami ügyet szolgálnak, krisztusi eszmét hirdetnek, hanem szolgálatukat Krisztustól kapták, vele való szoros kapcsolatban tudják csak betölteni. Jézus maga mondja, hogy nem az emberek választották őt, hanem ő választotta ki követőit a szolgálatra (Jn 15,16). Másrészt az őt szolgálók csak a vele való szoros közösségben tudják szolgálatukat végezni (Jn 15,5b).

Ez a szoros kapcsolat teszi Krisztus szolgálója számára világossá, hogy mikor mit kell tennie. Jézus maga mutat erre példát, amikor mindig Atyja utasításait követi. Innen származik magatartásának a nyugalma, hogy minden pillanatban a szükségesre, a legaktuálisabb teendőre összpontosít. Ugyancsak eszerint cselekszik az az asszony, aki megkeni a halálba induló Jézust Betániában. *Megtette, ami tőle telt* (Mk 14,8) – jegyzi fel Márk evangéliuma. Ezzel félreérthetetlenül megállapítja: egyedül az asszony tudta a jelenlévők közül a helyes, szükséges cselekvés módját és idejét.

Összegezve az eddig elmondottakat: a gyülekezetben végzett szolgálat mindig Istentől kapott lehetőség. Nem a mi választásunk, alkalmasságunk függvénye, nem a magunk kibontakoztatásának lehetősége, hanem elfogadása azoknak az ajándékoknak, amelyekkel Isten tesz alkalmassá a szolgálatra. Az Istenre, Krisztusra figyelés pedig nyitott szemet ad arra, hol találjuk meg azt a munkaterületet, ahol a munkaerőhiányt éppen nekünk kell pótolnunk. A dolgozat célkitűzésének megfelelően a Biblia üzenetét a nők szempontjából vizsgáljuk, de a szolgálattal kapcsolatos bibliai megállapítások a gyülekezeti szolgálatban állók mindkét nembeli képviselőjére vonatkoznak.

JÉZUS ÉS NŐI TANÍTVÁNYAI

„Izrael néppé formálódása a patriarchális társadalmi rend korában történt, ez mutatkozott meg a nők helyzetének alakulásában egyrészt, másrészt az, hogy Izraelnek a maga vallási tisztasága megőrzéséért kemény küzdelmet kellett folytatni a környező népek vallásainak hatása ellen, amelyekben többnyire szerepeltek a nők is papi funkcióban.”¹ Ez a két szempont döntő módon meghatározta a zsidó vallásos gondolkodást. Bár a rabbínista teológia még tud hét prófétanőről, Jézus korában a gyermekek, nők, samaritánusok és vámszedők a zsidó gondolkodásban nem voltak egyenrangúak a férfiakkal. Ennek egyik jele, hogy a Nagy Heródes által átépített templomnál, az előző templomokkal ellentétben, a férfiak udvarától 15 lépcsővel alacsonyabban jelölték ki az asszonyok udvarát. Ez a 15 lépcső szimbolizálta azt a különbséget, ami a zsidó vallási gondolkodásban különbséget tett a két nem között.

Jézus magatartása éles ellentétben állt ezzel a rabbínista gondolkodással. Nem egyszer megbotránkoztak rajta ellenfelei, akik nem is annyira a Tórához, mint inkább a Tóramagyarázatokhoz (halaká) ragaszkodtak.

Jézus elfogadta az asszonyok szolgálatát. Mindjárt szolgálatának kezdetén egy férfi meggyógyítását egy nő meggyógyítása követi. S a meggyógyított, Péter anyósa, azzal fejezi ki háláját, hogy szolgál neki (Mt 8,15). Nem utasítja vissza Márta vendéglátó szeretetét Betániában. Ő szólítja meg a samáriai asszonyt, és vizet kér tőle. Megengedi, hogy követői között asszonyok is legyenek, akik hálából gondoskodnak Jézusról és tanítványairól (Lk 8,1 kk). Asszonyok nagy sokasága követi Jézust a Golgotára vezető úton (Lk 23,37). Halála után illatszereket és keneteket készítenek, hogy a végső tisztesség megadásával szolgáljanak halott Urukknak (Lk 23,36).

Jézus tanítja az asszonyokat, és rávezeti személye titkának megismerésére. A rabbik az asszonyoknak nem tanították a Tórát. Csak fiúkat oktattak iskoláikban. Jézus megengedi, hogy a betáni Mária a lába elé ülve hallgassa tanítását (Lk 10,39). Mindez hasonlóképpen történik, mint ahogy a tanítványok a rabbik lábainál ülve tanultak. Egy asszonynak, méghozzá samáriainak, jelenti ki először személye titkát (Jn 4,26). Jézus ebben az esetben kétszerezen is megszegi a korabeli szokásokat. Szóba áll egy asszonnal, aki ráadásul idegen. Jézus kezdeményezi a beszélgetést, és addig folytatja, míg rá nem vezeti az asszonyt személye titkának megsejtésére. *Én vagyok az, aki veled beszélek.* (Jn 4,26) Nem csoda, ha az asszony nem tudja magában tartani a hallottakat, bemegy a városba. Szól a többieknek, hogy együtt bizonyosodjanak meg: *ez-e a Krisztus?* (Jn 4,29) A tanult hitéből tudatos hitre vezeti a testvére halála miatt szomorkodó Mártát. A szeretet ta-

¹ Lenkeyné Semsey Klára: *A nők az Újszövetségben, az Újszövetség a nőkről.* 10. o.

pintatával igazítja ki eddigi hitét a feltámadásban. Mártának hangzik el először Jézus azóta is sokat idézett vigasztaló mondata: *Én vagyok a feltámadás és az élet.* (Jn 11,25)

Jézus asszonyokat tesz feltámadása tanúivá: Máté evangéliuma szerint két asszonyt, *a magdalai Máriát és a másikat Máriát.* (Mt 28,1) Először az angyaltól kapják a hírt és a parancsot: mondják meg a tanítványoknak, hogy Jézus él. A sírtól eltávozva a szembejövő Jézus erősíti meg őket küldetésükben. János szerint csak a magdalai Mária találkozik a Feltámadottal, aki rábízta az örömhírt: *menj az én testvéreimhez, és mondd meg nekik.* (Jn 20,17) Micsoda kockázatot vállalt ezzel Jézus! A kor véleménye szerint hiteltelennek tartott tanúkra, asszonyokra bízta a legnagyobb örömhírt! Nem véletlen idézik az idei Nők Világnapja füzetében a panamai asszonyok Pál apostolt: *Ez a kincsünk pedig cserépedényekben van, hogy ezt a rendkívüli erőt Istennek tulajdonítsuk, és ne maguknak.* (2Kor 4,7) Ezek a távoli keresztény testvérek megsejtettek valamit abból: milyen megtiszteltetés, hogy az asszonyok a Feltámadott tanúi lehetnek.

A felhozott példák mutatják, hogy Jézus nem beszél öszszefüggő tanítás formájában arról, hogy az asszonyokkal kapcsolatban érvényben lévő szokásokat meg kell változtatni. Szavai és tettei azonban közvetve kifejezésre juttatták, hogy elutasította az érvényben lévő zsidó felfogást. A szeretet – ami az erkölcs és a szokás minden akadályát fölé emelkedik – indítja Jézust arra, hogy pártfogásba vegye őket.² Sőt feladatot is bízson rájuk.

ASSZONYOK AZ ELSŐ KERESZTÉNY GYÜLEKEZETEK BEN

Az evangéliumokból még sok példát lehetne felsorolni a különböző sorsú asszonyok Jézussal való találkozásairól. Legtöbb esetben ezek a találkozások döntő változást hoztak további életükben.

Az Apostolok Cselekedetei tudósításában sokszor találkozzunk asszonyokkal az egyház korai időszakában, a jeruzsálemi ösgyülekezetben. Később, a missziói utak nyomán a Palesztinán kívüli gyülekezetben is gyakran olvashatunk asszonyokról. Lukács nyilván tudatosan említi meg, hogy a keresztény gyülekezetben egyenrangúak voltak a nők és a férfiak. (Ebben a korban ugyanis a nők nem voltak a zsidó hitközösségeknek a férfiakkal egyenrangú tagjai.) A pünkösdkor idézett jóeli prófécia alapján nem tartották kétségesnek, hogy Isten Lelkének kiadása mindkét nemre vonatkozik. A kezdeti üldözések idején a férfiak és nők azonos módon részesültek Krisztusért a szenvedésekben. Az ApCsel 8,3-ben olvassuk, hogy *Saul*

² Lenkeyné, i. m. 27. o.

pedig pusztította az egyházat, házról házra járt, férfiakat és nőket hurcolt el, és börtönbe vetette őket. Ezt később maga Pál is megerősíti 22,4-ben.

A nők nemcsak részt vettek a gyülekezeti alkalmakon, hanem aktívan is segítettek, szolgálták az evangélium terjedését. Elsősorban azzal, hogy befogadták a hirdetett evangéliumot. Fülöp szolgálata Samáriában a faji és nemi korlátokat megszüntető misszió megindulását jelenti (*megkeresztelkedtek; férfiak és nők egyaránt*. ApCsel 8,12). Az első európai keresztény közösségben is találkozunk asszonyokkal a név szerint megemlített Lídián kívül (ApCsel 16,13–14). Még az Athénban a Pált követő néhány személy közt is találkozunk egy Damarisz nevű asszonnal (17,34). Többen nemcsak a szívüket nyitották meg az evangélium hirdetése előtt, hanem az otthonukat is. Így történt ez Lídia házában Filippiben (16,15). Akvila és Priscilla pedig Korinthusban fogadták be Pál apostolt (18,3) és biztosították számára szállást.

Pál leveleinek köszöntéseiben több női név szerepel, akikre az apostol úgy hivatkozik, mint gyülekezetben szolgálókra, illetve munkatársaira. Így ajánlja Fébét mint a kenkhreai gyülekezet szolgáját (Róm 16,1). Priscillát, mint munkatársát, aki férjével együtt élete kockáztatásával segítette az apostol munkáját (Róm 16,3). Priscilla nevével másutt is találkozunk. Az apostol két helyen a férje neve előtt említi, amiből egyes írásmagyarázók arra gondolnak, hogy az apostol nagyobb szerepet tulajdonít az ő segítségének, mint házastársának. Efezusba költözve Apollóست segítik eligazodni a helyes tanításban: *alapsabbban megmagyarázták neki az Isten útját*. (ApCsel 18,26) A Római levél köszöntéséből kitűnik, hogy visszatértek Rómába. Gyakori helyváltoztatásuknak az oka valószínűleg az evangéliumért való bátor kiállásuk volt.

A Filippi levél szintén megemlíti két nőt, Evódiát és Szüntükhét, akikről Pál azt írja: *együtt küzdöttek velem az evangéliumért*. (Fil 4,3) Ők a Filippiben lévő gyülekezet vezetőihez tartoztak. Valószínűleg a gyülekezet alapításában is segítségére voltak az apostolnak.

A felsorolt néhány példából kiderül, hogy az első gyülekezetekben természetesnek vették, hogy a nők és férfiak együtt alkották a gyülekezetek közösségét. Ezeknek a közösségeknek nemcsak passzív tagjai voltak, hanem különböző módon, aktívan is részt vettek a gyülekezetek életében és missziói munkájában. Mivel az első időkben a különböző munkák nem váltak el élesen egymástól, pontosan nem lehet megállapítani, munkájuk mennyiben szorított a szeretet-szolgálatra, a gyülekezeti élet külső kereteinek biztosítására (istentiszteleti hely biztosítása, az apostolokról való gondoskodás stb.), és mennyiben jelentett a διακονος és συνεργος megjelölés igehirdetési, tanítási, vezetési funkciót. Erről megoszlik az írásmagyarázók véleménye.

Még vitatottabb az a néhány igehely, amiből egyesek a nők nyilvános igezsolgálatának tiltása mellett foglalnak állást, mások viszont ezek megmagyarázásával éppen az ellenkezőjét próbálják bizonyítani.

Egyházunkban először a *Lelkipásztor* 1950/10. számában (464. o.) jelent meg egy írás, ami a nők nyilvános szolgálatához bibliai alapon szól hozzá. A cikk ezzel a más vonatkozásban is meggondolást érdemlő gondolattal kezdődik: „Türelem kell ahhoz némelykor, hogy a Bibliát egy-egy kérdésben meghallgassuk. Olyankor tudniillik, amikor a kérdésünkre már megvan a magunk óhajtott felelet, kialakította azt az élet, a történelem folyása, a gyakorlati szükség, legfeljebb még bibliai igazolásra vágyunk, de nem arra, hogy a bibliai korban visszalépve aprólékosan kutatgassuk az ígét. Így vagyunk ma a nők egyházi szolgálatának világszerte fellobbant kérdésével. (...) Legyen türelmünk megkérdezni az Írást, minden előzetes állásfoglalás nélkül. (...)” (Scholz László)

A viták különösen is három igeszakasz körül folynak: 1Kor 11,2–16; 1Kor 14,34–36; 1Tim 2,8–15. Többen felvetették velük kapcsolatban a kérdést: a másik nem megítélésében Pál apostol más álláspontot képvisel, mint Jézus? A klasszikus liberális teológiában széles körben elterjedt az a vélemény, hogy a pásztorlevelekben és más páli levelekben lévő megütözést keltő részek valójában nem Páltól származnak. Nem ritkán találkozni azzal a véleménnyel is, hogy Pál kijelentései 1Kor 14-ben és 1Tim 2-ben korhoz kötöttek, mivel Pál gondolkodásmódját a görög, római és mindenekelőtt a zsidó kultúra befolyásolta. Ez a felfogás azért nem fedi a teljes igazságot, mert az őskeresztény gyülekezetek antik pogány környezete nem volt általánosan nőellenes. A római császárság korai szakaszában a nők széleskörű emancipációja érvényesült a nyilvános életben. Az ősgyülekezet görög környezetének pogány kultuszaiban pedig ismert volt a női papság intézménye. A nők gyakran játszottak centrális vallási szerepet. Egyedül a farizeusi zsidó gondolkodás fordult el megvetően a nőktől.

Néhány szempont figyelembevétele talán segít jobban megérteni Pál kijelentéseit.

Pál apostolt a korinthusi levelek megírásakor elsősorban lelkipásztori szempontok motiválták. A keresztény gyülekezetekben kialakult szokásokat igyekszik megtartani a gyülekezet egysége, jó rendje és békéje érdekében. Ezeket a szokásokat részben megszabta a kor, amiben a kereszténység gyökeret vert. Ezek megőrzése a gyülekezet jó rendjét szolgálta. Ilyen volt – többek között – a fejfedő viselése. Ez a zsidó hagyománynak felelt meg, mely szerint a nő nem jelenhetett meg fedetlen fejjel a nyilvánosság előtt. Ha egy nő másként jelent meg, könnyen össze téveszthették a Korinthusban nagy számban lévő prostituált személyekkel. A fedett fej ezen túl a férfi és nő közti teremtsébeli különbségre utalt.³ Pál érvényesnek ismeri el a teremtsébi rendet, de túl is mutat rajta, mikor azt mondja: *minden férfinak feje a Krisztus*. (1Kor 11,3) Tehát Krisztus a fej, övé a vezető szerep mindkét nem felett.

³ Wendland: *Die Briefe an die Korinther*. NTD 7.

Még vitatottabb az 1Kor 14,34–36, illetve az 1Tim 2,8–15 értelmezése. Az Újtestamentumnak e két részére hivatkozva az első század végétől kezdve a nők istentiszteleti szolgálata egyre inkább háttérbe szorult. A Timótheusi-levélben Pál a tanítás (διδασκεῖν) funkciójának gyakorlását tiltja, 1Kor 14-ben a gyülekezetben való beszélgetést (λαλεῖν) sem engedi. Az 1Kor 11 szerint viszont egyes asszonyok prófétáltak a gyülekezetben.

A két korinthusi levélrészlet között Wendland úgy próbálja feloldani az ellentmondást, hogy míg a 11. fejezetben a karizmatikus nők megnyilatkozásáról van szó, addig a 14. fejezetben a karizmával nem rendelkező asszonyok istentiszteleten való részvételének helyes módjáról ad tanítást. Az utóbbi esetben a „beszélgetni” szót használja, esetleg az istentiszteletet zavaró beszélgetésre gondol az apostol. A lelkipásztori szempont, ami a gyülekezet jó rendjét és épülését szolgálja, mindenképpen fontos az apostol számára.

Pál Timótheushoz írt első levele tanácsokkal látja el a gondokkal küzdő efezusi gyülekezet fiatal pásztorát. Efezus a termékenység kultuszáról és templomi prostitúciójáról volt híres, ami a világhírű Artemisz-templomhoz kapcsolódott. A város különösen is befolyása alatt állt egy olyan gnosztikus irányzatnak, ami azt tanította, hogy a nő a férfi előtt teremtett, felette áll, és egy igazán felvilágosult nő nem megy férjhez és nem szül gyermekeket. Egyes magyarázók szerint Pál tiltása arra is vonatkozhat, hogy a nők a gnosztikus hatás alá kerülve tévtanítások szószólói vá lettek, ezért szolgálatuk már nem a gyülekezet építését szolgálta, hanem annak rombolását eredményezte. Rendelkezése a család védelmét is szolgálta azzal, hogy – ellentétben a tévtanításokkal – itt és másutt is a házasság és a gyermeknevelés megbecsülésére inti az asszonyokat.

A kortörténeti ismeretek sok mindent bizonyára megvilágítanak Pál álláspontjából, de további, sokkal alaposabb bibliatanulmányozásra lenne szükség a felmerült kérdések tisztázására. Számomra legalábbis – a különböző álláspontok ismerete ellenére – maradnak nyitott kérdések.

A témát a már idézett Scholz László-cikk egy részletével zárom: „Így gondolom: engedjük, hogy a Szentlélek szolgálhasson asszonyokon keresztül is a gyülekezetben, talán nagyobb mértékben, mint eddig, beleértve az ígérel való szolgálat megszabott lehetőségeit is, mégis ne akarjuk átlépni a teremtő Isten rendjét. A Szentlélek úgyse fogja átlépni, akkor se, ha mi vakmerően visszajára akarnánk fordítani azt. Semmivel sem válnék erősebbé az egyház, ha mától fogva nők állnának a szószékekre, az otthonaink pedig anyátlanul maradnának!”

Mi, lelkész nők, akik ezekben az évtizedekben a gyülekezeti szolgálatban álltunk, csak hálásak lehetünk, hogy Urunk megadta azt a lehetőséget nekünk, hogy egyházában szolgálhatunk, és szorongva, félelmek közt próbáljuk megosztani magunkat a gyülekezeti és az otthoni szolgálat között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Lenkeyné Semsey Klára: *A nők az Újszövetségben, az Újszövetség a nőkről*. Kálvin Kiadó. Budapest, 1993.
- Wendland: *Die Briefe an die Korinther*. NTD 7. Göttingen, 1954.
- Liebelt, Markus: *Frauenordination*. Bibel und Gemeinde. 2001. 3. Berlin.
- Martin R. De Haan II (president of RBC Ministries): *What does the Bible say about women in ministry?* USA, 1992.
- Lelkipásztor* 1950/10.
- Luther, Ralf: *Neutestamentliches Wörterbuch*. Hamburg, 1951.
- Liebi, Roger: *Forum Aktuell*. 9. 9. 1998.

Nők szolgálata az egyháztörténet folyamán

Jézus igéi, embermentő, irgalmas szeretete, követésre hívó szava mély nyomokat hagy sokak lelkében. Századok során mindig voltak emberek, akik Jézust követni akarták, és részt akartak venni Isten országa építésében itt a földön: az irgalom cselekedeteivel, a lelkek építésével. Ezek között a követők között mindig voltak nők is. Kérdés azonban, hogy a Krisztus utáni körülbelül másfél évezredben milyen lehetőséget biztosított az egyház ebben a szolgálatban a nők számára. A szeretetszolgálaton túl volt-e lehetőségük a személyiségükben rejlő más, szellemi értékek szolgálatba állítására? Valószínűleg nem, elsősorban a korszellem miatt. Sok érték veszett így kárba.

Mt 25 példázatai és az irgalmas samaritánus példája kezdettől fogva ott lebegett a Jézus-követők szeme előtt. A felebaráti szeretetet gyakorolta az ősgyülekezet is. Az első három évszázadban a fiatal gyülekezetek hihetetlen próbának, üldözésnek voltak kivéve (Néró, Decius, Diocletianus kora). Azonban ezekben a nehéz időkben sem vesztette érvényét a felebaráti szeretet parancsa.

A karthágói börtönbe került az ottani keresztény gyülekezethez tartozó, előkelő családból származó *Perpetua*, aki nem volt hajlandó hitét megtagadni. 22 éves volt, egy kisfiú édesanyja. Megmaradtak a börtönből írt levelei. „(...) szörnyűséges (...) fiam, (...) ilyen sötétséget még nem éltem át. Borzalmas nap! Elviselhetetlen a hőség, mivel a katonák egy egész tömeg embert löktek közénk a rácsok mögé. Kínoz a gyermekemért való aggódás is. A jó diakónusok, Tertius és Pomponius, akik az őreink (maguk is félnek attól, hogy börtönbe kerülnek), pénzzel elérték, hogy néhány órára a börtön egyik szellősebb helyére kerülhettünk.” Perpetuát szolgálólányával, Felicitással a cirkuszban vadállatok elé vetették. Az első hitvallók voltak.

A 3. század közepén Észak-Afrikában szörnyű pestisjárvány tört ki. A fekete halál Karthágót is elérte. *Cyprianus*, Karthágó püspöke felszólította a gyülekezetet a segítségre, függetlenül attól, hogy a bajbajutottak nagyobb része keresztényüldöző volt. Gyógyításra nem volt lehetőség, a segítség – saját maguk veszélyeztetésével – a gyülekezet részéről a vigasztalást, lelki erősítést jelentette, és azt, hogy eltakarították a halottakat. Ezzel valami olyat tettek, amire nem is gondoltak: megállították a pestist. Mindebben hathatósan részt vettek a gyülekezet nőtagjai.

Az egyre jobban elvilágiasodó, teológiai vitákba bonyolódó hivatalos egyházból a 3. században megindult egy-

fajta „kivonulás”. Emberek otthagyták otthonukat, és üdvösségük érdekében, azért, hogy Istennel igazi közösségben éljenek, elvonultak a városoktól távoli pusztákba, hegyekbe. Elsősorban Egyiptomban alakult ki ez az aszkétikus mozgalom. Az első pusztába vonult remeték egyike Antonius volt, aki vad, sziklás vidékre menekült, és ott meditálva évtizedeket töltött. Csakhamar híre ment, és sokan keresték fel a pusztában, hallgatták tanítását, kikérték tanácsát. Még a császár is elküldte hozzá követét. A római birodalom lelkiismeretének nevezték. Remetetársa, Pachonius az Antonius köré települt laza kolóniákat kolostori közösségekké szervezte. Itt alakult ki a *Mária* nevű nőtestvér vezetésével az első aszkétikus nő kolostori közösség.

„Cherchez la femme!” – jó értelemben. Több egyházatyánál az egyházi szolgálatra indítást a háttérben a névtelen édesanyák, női családtagok adták.

Kisázsziában, a kappadókiai Cezáreában működött *Basilus* püspök, a görög szerzetesség megalapítója, teológus, egyházi író, vitázó, szónok. A korán elárvult fiút nagyanyja, *Makrina* nevelte, az üldözés idején rejtegette. Egyiptomi remetésege, majd tanulmányútjai után Cezáreában lett püspök. Az éhínség idején megszervezte az éhezők ételmezését és xenodochiumot, kórházat alapított, a korai kereszténység legjelentősebb kórházát. Az irgalmaság első városa volt ez, egy korai Béthel, amely a „Basileas” nevet kapta. Ebben a kórházban elsősorban női dolgozókat alkalmazott más segítők mellett. *Basilus*nak nagy szerepe volt a krisztológiai viták megnyugtató megoldásában. Nőtestvére, *Makrina* ugyanakkor menhelyet alapított az otthontalan emberek számára, fiútestvére pedig öregotthont. Másik testvére, *Gergely*, Nyssa püspöke lett. Közös barátjuk volt kiskoruk óta *Nazianzi Gergely*, Nagy *Theodosius* császár későbbi udvari püspöke. A felebaráti szeretet példái a nem keresztény világra is hatottak.

Basilus szíriai-antiochiai barátja volt *Aranyszájú Szent János* későbbi konstantinápolyi pátriárka. Édesapja halála után édesanyja állt élete mögött, aki neveltetéséről, taníttatásáról gondoskodott. Fényes pályát remélt számára. János azonban a jogi pályát felcserélte a remeteélettel. 6 évig élt a hegyekben teljes aszkézisben, amikor szinte erőszakkal hívták vissza Konstantinápolyba, ahol püspök lett. Kora legjobb bibliamagyarázója, prédikátora volt, irodalmi munkássága mellett egész sor kórházat alapított. Száműzetésben halt meg (407).

Ambrosius milánói püspök mögött keresztény család és főleg egy nőtestvér állt. *Ambrosius* tanítványa volt *Augustinus*, akit 384-ben mint a retorika tanítóját Milánóba hívták, és akire mély hatást gyakorolt *Ambrosius*. *Augustinus Vallomásaiban (Confessiones)* vall életéről, thagastei születéséről, édesanyjáról, arról, hogy pogány édesapja mellett édesanyja unszolására lett keresztény, amely hit iránt kezdetben nem érzett semmiféle vonzalmat. Hosszú keresés után Milánóba ment, ahová édesanyja, *Mónika* is elkísérte, aki imádkozó háttér volt számára. Igei megvilágosodása (Róm 13,13) után, miután elutasított egy számára tervezett házasságot, anyjával, a konkubinátusból származó fiával, *Adeodattal*, és *Alypius* nevű barátjával a Milánó melletti *Cassiciacum* nevű birtokra vonult vissza. Édesanyja várakozása beteljesedett, amikor 387-ben megkeresztelkedett *Ambrosius* által. Amikor édesanyjával visszautazni készült Afrikába, *Mónika* útközben *Ostiában* meghalt. *Augustinus* hosszú és gazdag teológiai, egyházkormányzati és irodalmi munkássága után, *Hippo* püspökeként 430-ban halt meg. Vele az afrikai egyház is lehatárolt.

A keleti egyházban az idegen hódítások, a birodalom széthullása, a külön dogmafejlődés által a kolostorokban a gyakorlati munka mellett egyre inkább a lelki síkra, a lelkigyakorlatokra került a hangsúly. A szerzetesi ideál a misztikus életforma, az Istenben való elmerülés, az isteni átélése lett. A liturgiában is a misztikumra került a hangsúly. Nyugaton a kor kihívásai által inspirálva (keresztes hadjáratok, zarándoklatok, városiasodás, pestisjárványok, társadalmi feszültségek) új és új szerzetesrendek alakultak sajátos életcélal, és közöttük egyre több női rend, ahol meghatározó női személyiségek is kibontakoztak.

Egyik ilyen új rend volt a bencés rend és annak női ága. *Nursiai Benedek* 490 körül a szabin hegyekből indult Rómába dajkáival – aki élete során hosszú ideig áll mellette –, hogy ott tanulmányokat folytasson. Róma ekkor a kor legzüllöttebb városa volt. *Benedek* dajkáival elhagyta Rómát, és vidéken, *Enfidében* telepedett le. A világtól való teljes elvonultságban élt. Három évig meditált teljes magányban. Híre messze földre eljutott, és sokan keresték fel. Bölcsessége sokakat vonzott. Írt, tanított, prédikált. Látta a szerzetesi élet fogyatékosságait: a szerzetesek jöttek-mentek, kóboroltak az országban. Szigorú regulát vezetett be számukra, és ez a regula általánossá vált nyugaton. Túlzott aszkézist nem követelt. *Ora et labora!* – ez lett a jelmondata. *Monte Cassinón* egy nagy kolostort alapított. Csakhamar női követői is akadtak, és szerte Európában elterjedtek a *bencés női kolostorok*.

A kolostorok a középkorban nemcsak az emberi irgalom helyei voltak, hanem a kulturális és szellemi élet központjaivá is váltak. A kódexek másolása mellett az antik világ irodalmi termékeit, filozófusok írásait is olvasták. A kolostori iskolákból jelentős teológusok, tudósok nőttek ki. Az antik világ leírásaiból orvostudományi ismeretekre is

szert tettek. Az egyik ilyen kolostori iskolából emelkedett ki orvosi ismeretei és kutatásai által az akkori idők első „orvosnője”, *Bingeni Hildegard*, aki egy grófi család tizedik gyermeke volt. A beteges gyermeket szülei nyolcéves korában Istennek ajánlva kolostorba küldték. Itt megtanul írni, olvasni, megismeri a klasszikus nyelveket, és itt születik meg érdeklődése a természet, az emberi organizmus iránt. Rövidesen a kolostor – amely *Benedek* regulát követi – főnöknője lesz. Bizonyos önállóságot vív ki kolostora számára. Könyvei által hamar ismertté válik. Ír, levelez, prédikál, járja az országot, és mai nyelven azt mondhatnánk: evangelizál. A rend főnöknőjeként sokan látogatják meg, püspökök, apátok. A császár és a pápa is kikéri tanácsát. Kórházat alapít, és ott gyógyító, kezelő tevékenységet folytat (a kórházakban többnyire csak helyet és ételt biztosítottak a betegek részére). Abban a korban, amikor a varázslás, mágia, babona virágzott, ő a tisztán tudományos munkára törekedett. Ugyanakkor *Bingeni Hildegard* misztikus képességekkel is rendelkezett. Belső hang kényszerítette: „Írd le, amit láatsz és hallasz!” 42 éves korában kezdte leírni belső élményeit. Abból indult ki, hogy az ember istenképősége által a látható és láthatatlan világhoz egyszerre kötött. Az Isten megtalálásának kérdése az ember ősnnyugtalanágának az oka. Az Írás segítségére jön a vergődő embernek: „Aki zörget, annak megnyitják”. A megoldás a bizalommal teli reménység, amely „Isten ölen ül”, vagyis gyermekként egészen átadja magát az óvó és őriző Isten oltalmának, aki az egyedüli vigasz, és minden könnyet letöröl. *Bingeni Hildegard* az egyház munkájában a legfontosabbnak a lekipásztori munkát tartotta. Éles egyházkritikát gyakorol. Ismételten azt panaszolja, hogy azok, akiknek az egyház támaszainak kellene lenni, „maguk a padlón hevernek”, akik a népet éhezni hagyják, mert lanyhák Isten ígését hirdetni. Összeütközésbe kerül a mainzi dómprepostsággal, és egyházi tilalom alá helyezik. Megtiltják a nyilvános igehirdetést és a szentségben való részesedést a kolostorában. 1179-ben, 73 éves korában halt meg.

Assisiből új mozgalom indul *Pietro Bernadonae* posztókereskedő fia, *Francesco* által. *Assisi Ferenc* kegyességének mondanivalója: Istennek szolgálni szegényeiben teljes odaadással, de életörömmel, egységben a mindenséggel, a természettel, minden élőlényel, állatokkal, növényekkel, a nappal, holddal, csillagokkal: őt dicsőíteni. Megalakul a ferences rend, amely rövidesen egész Európában követőkre talált. Női ágát *Klára*, *Ferenc* női követője szervezte meg.

Ez a lelkület járta át Assisitól távol a thüringiai *Wartburg* várában gyönyörű királylánnyá serdült *Erzsébetet*, II. *Endre* magyar király és az *Andechs* és *Merán* családból származó *Gertrud* lányát. *Ferenc*el kortársak voltak. *Erzsébet* 4 éves kora óta jegyese volt az őrgróf fiának, *Lajosnak*. *Erzsébet*nek szépségénél csak az életöröme nagyobb: élvezzi az életet, táncol, lovagol, szívesen részt vesz udvari mulatságokon. Legnagyobb öröme azonban az, ha meg-

ajándékozhat valakit. Lajos 20 éves korában, lovaggá ütése után veszi feleségül a 14 éves Erzsébetet. Boldogabb házasságot nehezen lehet elképzelni. Erzsébet minden útjára elkíséri férjét, ezáltal megismeri az országot. A néppel való törődése miatt a fiatal őrgrófnőt az „ország anyjának” nevezik. Segíteni, segíteni mindenkin, ez készletti kórházak, árvaházak felállítására. A kórházakban nyilvánosan ápolja a betegeket. Naponta teszi meg az 5 km-es utat a várból le a falvakba, hogy élelmet vigyen a szegényeknek, amiért nem jó szemmel néznek rá az udvarban.

Amikor 1225–1228 között éhínség pusztít az országban, csak a saját vagyonából származó ételt hajlandó elfogadni. Nem akart a nyomorgó nép terhére élni. Ezzel az ételtilalommal, amelyet ő állított fel magának, nemcsak lelkiismeretét akarta megnyugtatni. Szociális tiltakozás volt ez a nép érdekében. 1226-ban, amikor Lajost a püspök Ravennába hívta és kitört a pestisjárvány, Erzsébetre maradt a tartomány kormányzása. Rendelkezik, tanácsol, segít. Megnyitja a magtárakat, és kenyeret, de kaszákat és sarlókat is oszt a szegény népnek. Ekkor mindössze 19 éves. Mindeközben kemény harcot kellett vívnia a tetteit ellenző udvarral és a mellé rendelt okos, de zsarnok Marburgi Konrád nevű gyóntatójával.

Élete megváltozik, amikor férje, Lajos a keresztes háborúba vonulva Otrantónál pestisben meghal. Elhagyja Wartburgot, és a számára kijelölt özvegyi székhelyre, Marburgba költözik, ahol már csak a szegény elesettek gondozásának szenteli életét. Nem vonul kolostorba, hanem egy testvéri közösség tagja lesz. 1231. november 19-én, 24 éves korában halt meg. 1236-ban Németország legnagyobbjai vitték a csontjait rejtő koporsót a sírja fölé épült katedrálisba. A menetben ott volt II. Frigyes császár is, a nagy szkeptikus, vezeklő ruhában. A Szentföld után Erzsébet sírja lett a legnagyobb búcsújáróhely. 1339-ben a család leszármazottja, Fülöp őrgróf feldúlta a sírt, a csontokat szétszórta, hogy véget vessen a búcsújárásnak. Erzsébet emlékét azonban nem sikerült eltörölni.

A kor vallásossága nemcsak abban nyilvánult meg, hogy tömegek léptek be a kolostorokba, hanem azért is, hogy a laikusok is vonzalmat éreztek az aszketikus életforma iránt. Ők nem lettek szerzetesek, de laikus közösségekbe tömörültek, ahol közös munkát végeztek. Lelkipásztorkodtak, betegeket ápoltak és prédikátorként is működtek. Ilyen női közösség volt a *begináké* (nevük talán Lambert le Begue-re, az egyik alapító tagja vezethető vissza). Ekkor szinte mindenkit az üdvösség kérdése izgatott, amelyhez elsősorban az áldozatos jócselekedetek útja vezetett. Kivirágzott azonban egy sajátos misztikus irányzat is, a Jézus-szeretet misztika. A misztikus kegyesség elsősorban a női rendekből indult ki, ez hatott a középkor nagy misztikusaira is. Ennek a kegyességnek volt az egyik képviselője *Sienai Katalin*.

A 14. század közepén meghatározó dátum volt 1348, a minden eddiginél kegyetlenebb pestisjárvány dátuma. Megállíthatatlanul pusztított végig a kontinensen, a la-

kosság egyharmadát magával ragadva. Párhuzamosan megjelent a lelki pestis is: az akaratnélküliség, nemtörődömség, erkölcsi züllés.

Itáliában Siena sem volt kivétel. Fosztogatás, gyilkosságok, zaj, lárma és bűz: ez jellemzi a városokat. Egy posztófestő család 24. gyermekeként látja meg a napvilágot Katalin. Felszűrülve isteni sugallatokra figyel fel. Szembeszáll a család vele kapcsolatos terveivel, és a ház egyik kamrájába zárkózik, de azután otthagyja celláját, hallatlan intenzitással veti bele magát a betegek és szegények közötti munkába. Vállalja a legalantasabb és legviszátaszítóbó feladatokat is. 17 évesen az özvegyeknek létesült, kötetlenebb rendi közösség tagja lesz. Hazája sorsa is érdekli, de elsősorban az egyházért harcol. Jeanne d'Arc-szerű jelenség. Írni-olvasni nem tudott, de rengeteget levelezett másokkal leíratott levelek által. Igyekezett a civakodó városokat egymással kibékíteni, szorgalmazza a pápák visszatérését Avignonból Rómába. Követeli, hogy az Itáliában garázdálkodó zsoldosbandákat küldjék a hadszíntérre: Jeruzsálembe. Törődik a hazai kereskedelemmel is. VI. Orbán pápa Rómába hívja, hogy kikérje tanácsát. „Béke, béke a Keresztrefeszített irgalma nevében, különben nincs rajtunk segítség! Nem tudok többet tenni!” – írja egyik levélében a pápának.

Sienai Katalin misztikus volt abban az értelemben, hogy csodálatos beleérző képessége volt, ami az emberi lelket illeti. Mai értelemben mélypszichológiai képességekkel rendelkezett. Fel tudta oldani a görcsöket, katalizátor, béketeremtő volt, szuverén egyéniség, aki előtt meghajoltak és megszelídültek a kemény dominikánus teológusok, inkvizítorok is. Ugyanakkor nagyon tudott vigasztalni, erősíteni. Hitt az elhivatottságban. Az egyház *Avilai Teréz*szel együtt munkásságáért egyháztanító rangra emelte. Avilai Teréz lelkipásztori karizmával rendelkezett, és nagy imádkozó volt a 16. században, Luther századában. Az imádságról azt mondta: „Szerintem az imádság semmi más, mint egy jóbarátnál elidőzni, akivel gyakran és egyedül szeretünk összejönni, hogy velem, nála legyünk, mert tudjuk, szeret minket.”

Itt kell megemlítenünk, hogy a középkori boszorkányüldözés elsősorban a saját körükből kiemelkedni akaró, férjzett asszonyok ellen irányult.

A humanizmus és a reneszánsz kitért a kapukat a világ felé. Megszűnt ideál lenni az aszkézis, a szerzetesség. Az érdeklődés az üdvösség, a túlvilági élet helyett a felfedezések, a tudományos fejlődés által e világra irányult.

A reformátorok a legfőbb feladatuknak az újra felfedezett evangélium által a tudat formálását tartották. A hittételek megfogalmazása, a Biblia alapján álló evangéliumi kegyesség meghatározásáért folytatott küzdelemben kissé háttérbe szorult az irgalmasság szempontja. Luther az érdemszerző cselekedetek ellen harcol, de maga mindenütt gyakorolta a caritást.

Luther 1525-ben kötött házasságot a kilépett apácával, *Bóra Katalinnal*. Ezzel a lépéssel a szerzetesi életformával

szemben vissza akarja adni a házasság és a család tekintélyét. A wittenbergi Fekete Kolostorban családi életük példája lett a további századokban az evangélikus papi családoknak. A feleség társa a férjének, a háttérrel biztosítja a számára, családanya, vezeti a háztartást és gyermekeket nevel. Bóra Katalin ebben kiemelkedő, mert tettrekészsége által az elhanyagolt kolostorból virágzó otthon teremt, megszervezi a Wittenbergben tanuló diákok, átutazó vándorok elhelyezését, otthon ad a Luther körül összeseregülő tudósoknak. Energikus fellépésével rendet tartott, de Luthert is se-

gítette kétségei, harcai, betegségei közepette. „Ne halj meg, Kata!” – kiáltott fel Luther, amikor Kata halálos beteg volt. Katalin így írt 1546-ban, Luther halálakor: „Bármilyen királyság és császárság elvesztése nem fájt volna nekem úgy, mint az, hogy a jó Isten tőlem és nemcsak tőlem, de az egész országtól elvette ezt a jó, kedves embert!”

A nők szolgálata a továbbiakban a papnéi szolgálatban, a kialakuló diakonissza szolgálatban, majd később – a felvilágosodás után – az önálló hivatású nők szolgálatával folytatódott.

A NŐI MISSZIÓ TAVASZI ÉS NYÁRI ALKALMAI

2004. MÁJUS 14–16.

Az öröendezés elfeledett művészete

Asszonyhétvége

Révfülöp, Evangélikus Oktatási Központ

Részvételi díj: 4 200 Ft

Jelentkezni 2004. május 5-ig lehet.

2004. JÚNIUS 22–27.

És a földön békesség... – Küldetésünk egy erőszakkal terhes világban

Nőkonferencia

Piliscsaba, Béthel Missziói Otthon

Részvételi díj: 8 000 Ft

Jelentkezni 2004. június 5-ig lehet.

2004. JÚLIUS 18–24.

Reá bízott napok

Egyedülálló édesanyák és gyermekeik konferenciája

Révfülöp, Evangélikus Oktatási Központ

Részvételi díj felnőtteknek teljes áron: 15 000 Ft

(Lehetőség van támogatás igénybevételére.)

Jelentkezni 2004. június 30-ig lehet.

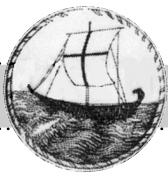
JELENTKEZÉSI CÍM

MEE Női Misszió

1085 Budapest, Üllői út 24.

Telefon: 1/483 2261

E-mail: marta.pinter@lutheran.hu

KOVÁCSNÉ TÓTH MÁRTA – KOVÁCS IMRE

A nők ordinációjának kérdéséről a lutheránusok nagycsaládjában

Érvek a nők ordinációja mellett és ellen

„Áldott légy, Urunk, Istenünk, Mindenség Királya, hogy nem teremtettél sem pogányt, sem rabszolgánkat, sem nőnek.” (Ósi zsidó imádságból)

„Minden nép a rómaiaknak engedelmeskedik, ők pedig saját feleségeiknek engedelmeskednek.” (Idősebb Cato)

„Tér és idő keresztjére vagyunk szögezve, mi emberek.” (Simone Weil)

Technikai okok miatt nagyon kevés idő adatott e tanulmányra, ezért számunkra is luxusnak tűnt, hogy az adatgyűjtés és a cikkírás között megnéztük egy régi videónkat. „Őszi szonáta”, írta és rendezte: Ingmar Bergman. A lélektani dráma egy svéd evangélikus parókián játszódik, négy szereplővel: zongoraművész anyja és két leánya: az egyik súlyosan fogyatékos, a másik lelkészfeleség, a negyedik szereplő az ő férje. A tehetséges anyja hivatásának, nemzetközi művészi karrierjének oltárán feláldozta családi életét, érzelmileg alig volt jelen gyermekeinek életében. Évek múltán a leány meghívja a parókiára idősödő, testi bajokkal és művészi kudarcokkal küszködő anyját. A viszontlátás ritka öröme hamarosan a múlttal való szembesülés poklává válik.

A film csúcspontján, egy éjszakai beszélgetésben a leány ezeket mondja: „Számodra én egy baba voltam. Ha ráértél, játszottál velem. Ha megbetegedtem, vagy rosszkodtam, odaadtál a gyereklánynak. Bezárkóztál dolgozni. Ilyenkor senki se zavarhatott... Az ajtó előtt álltam, és hallgatóztam. Amikor kávészünetet tartottál, besurrantam megnézni, hogy egyáltalán létezel-e? Mindig kedves voltál, de egyszersem elérhetetlen. Ha kérdeztem tőled valamit, alig válaszoltál...”

Később: „Anyja és lánya. Milyen borzalmas kombináció. Érzelmek, zűrzavar, pusztítás... minden lehetséges, és minden a szeretet és a gondoskodás nevében... Az anya sérelmeit a lány tovább örökli... Az anya csalódásaiért a lány fizet... Az anya boldogtalansága a lány boldogtalansága lesz... Mintha sosem vágnák el a köldökzsinórt. Mama... Így van...? A lány boldogtalansága az anya győzelme...? Mama... Az én bánatom a te titkos örömöd...?”

A kérdéseket a hivatásának lázában égő anyjának teszi fel felnőtt lánya. A művészet szolgálata és az egyház: az

ige és a ránk bízottak szolgálata sokban különbözik egymástól. Egyben azonban hasonlítanak: mindkettő nagyon időigényes.

A film nehezen nézhető. Nem azért, mert unalmas (feszültebb minden tucat-thrillernél), hanem mert kegyetlenül őszinte. Vetíteni kellene minden olyan főiskolán, amely hivatástudatot igénylő szolgálati területre készít fel, így a teológián is. Segíthetne abban, hogy vállalni tudjuk a protestáns papi élet talán legnagyobb keresztjét: hivatás és család egymásnak feszülő elvárásait.

BEVEZETÉS: VAJÚDÓ CIVILIZÁCIÓ – VAJÚDÓ ÉLETFORMÁK

Életforma-válság a nyugati világban

A nők egyházi szolgálatával kapcsolatban nemcsak a szorosán vett témáról kell szólnunk, hanem ezzel összefüggésben a családok életformában végzett lelkészi szolgálat kérdéséről is.

A nők egyházi szolgálatát elemző tanulmányok szerint a nők helyzete az egyházban szociológiai és emberjogi kérdésből a hatvanas-hetvenes évek fordulóján vált teológiai kérdéssé. Tekintettel arra, hogy a nők egyházi emancipációja a világban zajló folyamatokat követte, indokolt némi vázlatos kitekintés.

Az európai kultúrkörben társadalmi vívmányként éljük meg a nők egyenjogúsítását, és zavart értetlenséggel szemléljük azokat a nyugaton élő moszlim asszonyokat, akik valamiféle „anti-szüfrazsettként” az utcára vonulnak, mert szenvedélyesen ragaszkodnak a kendőjükhöz, s ezzel együtt az őket asszonyi mivoltukban úgymond „hátrányosan megkülönböztető” társadalmi helyzetükhöz. S miközben a kultúrák harcában meggyőződéssel valljuk, hogy a jövő útja a mi utunk, a közélet, főként a közoktatás területén a szőnyeg alá söpörjük azokat a súlyos feszültségeket, amelyekkel a diadalmasnak tekintett nyugati életformánk a társadalom alapsejtjeként értelmezett családot megterheli.

A család válságáról (válások, „szingli”-életforma terje-

dése stb.) szólni ma már közhelynek számít – a válság kezeléséről unikumnak (nem az okos és hatástalan tanulmányok, hanem a társadalmi gyakorlat szintjén). Szemben a hagyományos, döntően a gazdasági szükség diktálta nagycsalád – háromgenerációs, egykeresős – családmodellrel napjainkra a kicsi család – kétgenerációs, kétkeresős – életforma vált uralkodóvá. Az előbbi jóval nagyobb alkalmazkodási készséget kívánt, de a többszemélyes családi munkamegosztás okán kisebb szülői megterheltséget jelentett, míg az utóbbi a családalapító generáció nagyobb önállóságát, szabadságfokát hozta, de ennek áráként a munkahely és a család sokszor megoldhatatlan feszültségének terhét rakta a szülők vállára – tetéztve a hagyományos női és férfi szerepek átértékelésének kényszerével.

Ritkán esik szó arról, hogy ez a mindennapi élet terén végbement váltás a legnagyobb változás az emberiség belátható történetében. Történelmi léptékkal mérve „pilleidő” az élettartama: a közel száz éve indult emancipációs mozgalmakkal kezdődött, és a 2. világháború után vált tömegessé. Az új kérdések, amiket a modern nyugati életforma magával hozott, társadalmi szinten, máig feldolgozatlanok (miközben a zömmel kereskedelmi célú médiumok uralta közgondolkodás mind távolabbra kerül a felelős feldolgozás lehetőségétől is).

A társadalmi szintű szembesülés és problémamegoldás kezdetét az jelenthetné, ha a kicsi család, kétkeresős életmodellből származó feszültségek, a problematikussá lett női és férfi szerepek kérdése hangsúlyos részévé válna legalább a középiskolai és főiskolai szintű képzésnek, nevelésnek. Az „oldja meg ki-ki, ahogy tudja” jellegű elhárítás azt jelzi, hogy a döntéshozóknak nincs bátorsága (vagy a személyes érintettség okán nincs kedve) a haladónak tekintett életformánkból adódó súlyos konfliktusokkal való szembenézésre. A felnőttek esélyegyenlőségének korában élesedik a nemek harca, s ez túl sok esetben teszi esélytelenné az érzelmi biztonságra vágyó gyermeket. S a nők esélyegyenlősége paradox módon sok esetben esélytelenné teszi a nőt a számára érzelmileg sokszor fontosabb területeken. Az emancipációs vívmányok egyoldalú ünneplése s a belőlük adódó súlyos kérdések hátrítása nemcsak hazug és felelőtlen, de kegyetlen és cinikus is.

Életforma-válság az egyházi szolgálatban

A világ gondja nem áll meg a templom falainál.

A reformáció óta a protestáns egyházakban általánossá lett a családos lelkészi szolgálat. Ennek vitathatatlan előnye, hogy elvileg élet- és emberközeli közvetítést eredményezhet: a lelkész közvetlen tapasztalattal rendelkezik arról az életformáról, amelyben a pásztoroltak többsége él. A hátrányával azonban úgy tűnik, máig nem szembesülünk. Néhány száz ember lelkigondozása egész embert kívánna, nem beszélve a napjainkban legtöbb helyen a lel-

készre háruló egyéb terhekről: a hitoktatás, adminisztráció, a programszervezés gondjairól.

Kevés az időnk. Még azok a „mérnöki alkatú” kollégák is időpréssben vergődnek, akik jól menedzselik teendőiket – s nem vagyunk mindnyájan jó menedzserek. A jelenlegi missziói helyzet is fokozottabb igénybevételt és lelki megterhelést jelent a hivatásosoknak. Ezekhez a megnövekedett hivatásbeli terhekhez kapcsolódik a legtöbbször szintén kétgenerációs, kétkeresős életformában élő lelkészcsaládokban a gyermekek igénye az együttlétre, az anyai és apai jelenlétre, a férfi és női mintákra.

A hagyományos modell, amelyben a lelkész úgy végezte szolgálatát, hogy közben a háztartásban dolgozó papnéra hárult a családi terhek nagyobb része – kiegészítve esetenkénti gyülekezeti szolgálattal – úgy tűnik, végképp a múlté. A kis családban élő, akár női, akár férfi lelkészek energiája szükségképpen megoszlik család és gyülekezet között – így a gyülekezeti szolgálatra fordítható ideje is értelemszerűen kevesebb, mint független kollégáié. A korunkból fakadó kihívások ellenben nem csökkentek, sőt növekedtek – összehasonlítva a régi, keresztény értékrend uralta világban szolgáló lelkészekre háruló időbeli és lelki terheléssel.

A fentiek evidenciának tűnhetnek – ám olyan evidenciák, melyekkel a családos lelkészi életformát elfogadó egyházak nem szembesültek. A lelkészcsaládokat érintő válsók növekvő száma zavart és felháborodást vált ki gyülekezeteinkben. De egyáltalán nem, vagy alig esik szó arról, hogy a fájdalmas jelenség mögött nemcsak a sokat emlegetett ok: az erkölcsi értékrend egyházunkat is érintő relativizálódása húzódhat meg, hanem a kétkeresős, kicsi család életmodell feldolgozatlan feszültségei, az emancipációs vívmánynak tekintett növekvő arányú női szerepvállalás egyházban és társadalomban, és ezzel összefüggésben a nemi identitásválság megoldatlan nehézségei is.

NŐK LELKÉSZI SZEREPBEN – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A női ordináció – kronológia a lutheránus egyházakban

Nézzük először, hogyan alakult történetileg a női lelkészi szolgálat elfogadása az evangélikus világegyházban!

Női lelkészszentelések:

- 1929 – Hollandia
- 1948 – Dánia
- 1952 – Szlovákia
- 1960 – Svédország
- 1986 – Finnország

Jelölés a püspöki tisztre:

- 1992 – Németország
 - 1996 – Svédország
- dátum nélkül: Dánia

Ahol visszarendeződés történt

Ausztráliai Presbiteriánus Egyház: 1974 óta ordinált nőket, 1991 óta nem.

USA – Déli Baptista Konvenció: a legnagyobb protestáns egyház az USA-ban, 16 millió taggal; a 2000-ben történt fundamentalista hatalomátvétel óta nem szentel nőket.

Hollandia: a protestáns egyházak egyesülését követően kérdésessé vált a nők szentelése.

Az első lelkész nő a lutheránus világegyházban:

Janita Auguse Hammersen, Hollandia

1922-ben egy teológushallgató a zsinatnak szegezi a következő kérdést: teológiai stúdiumai elvégzése után egy nő betölthet-e lelkészi hivatalt?

A zsinat elnöke – „némileg meglepve a kérdés hallatán” – azt a választ adta, hogy az egyházi törvényben nincs olyan cikkely, amely a nők ordinációját megtiltaná, és a zsinat alapjában nyitott erre.

A női ordináció felé vezető első lépések gyorsak és komplikációmentesek voltak. A zsinat zöld utat adott, a gyakorlati következmények alaposabb átgondolása nélkül.

Janina a lelkigondozás és az ifjúsági munkába való „besegítés” után kapcsolódhatott be a szentségek kiszolgáltatásába. Ezek maradtak önálló lelkészi munkájának hangsúlyos területei is. A gyülekezet élete vezetése alatt felvirágozott.

Hasonlóan az „első generációs” lelkész nőkhöz – ő sem volt férjnél. Gyülekezetének gyermekei különösen is közel álltak szívéhez. Női példaképei nem lehettek – ő maga vált az utána jövő lelkész nő példaképévé. Hűsége a család- és beteglátogatásban példaértékű. Semmi sem volt számára terhes, semmilyen áldozattól nem riadt vissza, hogy gyülekezetét összetarthassa. Különleges lelkigondozói tehetőségére és bölcsességére a világháború idején fokozott szükség volt.

(Zárójelben: az első ordinált lelkész nő hazájában, Hollandiában a nemrég egyesült Holland Protestáns Egyház – a reformátusok jobboldali szárnyának „köszönhetően” – ismét megkérdőjelezte a nők ordinációját...)

SZEMELVÉNYEK EGY PARÁZS VITÁBÓL – PRO ÉS KONTRA

2002 nyara, Finnország – egy újságcikk kérdőjelei

„A meleg finn nyár egyik legforróbb témája a nők ordinációja. Nyilvánosságra került egy eset, mely szerint egy újonnan megválasztott parókus lelkész megtagadta, hogy nővel együtt szolgáljon istentiszteleteken. Ennek követ-

keztében több lelkész nő elhagyta a gyülekezetet, és hívek tucatjai léptek ki az egyházból. Finnországnak van »Egyenlőségi Aktája«, de úgy tűnik, hogy az nem működik az egyház egyes területein. (Emlékeztetőül: Finnország 1986 óta ordinál nőket; a lelkészek 30%-a, a parókusoknak csupán 4,2%-a nő. Nők nem töltenek be püspöki tiszteletet, de jelölhetőek. Egy 1999-es felmérés szerint a gyülekezeti munkások 10%-a elvben ellenezte a nők ordinációját, de gyakorlatban elfogadja őket munkatársnak. 3%-uk megtagadta, hogy nővel dolgozzon együtt.)”

Missouri Synod

A jelenlegi egyházelnök, A. L. Barry – bibliai helyek felsorolása után – így ír egy dolgozatában a női lelkészségről:

„Az az egyház, amely hű akar maradni Isten ígéretéhez, nem engedheti meg a nők ordinációját a lelkészi hivataltal.”

A nők ordinációja nem emberi jogi, vagy egyházi hagyomány kérdése, nem is emberi véleményé vagy szokásjogé. Nem is a nők elleni diszkrimináció dolga. (...)

Kultúránk sok szociális reformere szeretné elhithetővé tenni, hogy férfi és nő teljesen felcserélhető, és hogy Isten adta különbségeinknek nincsenek következményei földi életünkben. Nem csupán a természettel, hanem a Bibliával sem egyeztethető ez össze. Férfi és nő együtt teremtetett az Isten képmására, de Isten különböző és különleges teremtménye. (...)

Isten az egyházban is különböző, de egymást kiegészítő feladatokkal és felelősséggel ruházta fel őket. Isten csupán egyes, arra felkészült férfiakat bízott meg a lelkészi szolgálattal, hogy Jézus Krisztus reprezentánsai legyenek. (...)

Más egyházakkal szembeni nézetkülönbségünk a Bibliával mint Szentírással szembeni attitűdünk különbözőségében rejlik. A Szentírás Isten tökéletes és hibátlan kinyilatkoztatása, amely felett nem nézhetünk át, és azt nem változtathatjuk meg. A nőket ordináló egyházak Pál apostol írásait magánvéleményének tekintik, és közben elfelejtik, hányszor hangsúlyozta maga Pál is, hogy ezt nem ő mondja, hanem az Úr parancsolja. (...)

Hithű lutheránusok hogyan viszonyuljanak a nők ordinációjához? Szeretettel és gyengéden kell azokkal az emberekkel bánnunk, akik a nőket ordináló egyházakhoz tartoznak. Sok esetben egyszerűen tudatlanok, hogyan és miért is történt ez. (...)

Milyen szerencsétlen dolog, ha megengedjük magunknak, hogy »jogainkért« való énközpontú követeléseinket hangoztassuk, és közben levesszük szemünket Istennek a szolgálatra való elhívásáról. Ha olyat követelünk Istentől, amit ő nem adott meg nekünk, ez éppen ellentéte annak, amit az istengyermekség jelent. (...)

Az Ausztrál Anglikán Egyház zsinatának vitája a nők püspökké választásáról (2001. július)

Kontra – egy nő tollából. „Amikor ellenezzük, nem egy-két versre alapozunk Pál tanításában – akkor még mondhatnánk, hogy a nők elutasítása kortünet volt, hanem a Szentírás konzisztens tanítására. Meg kell bizonyosodnunk róla, hogy a nők egyházi szolgálatba állítása a Szentlélek új szele, és nem napjaink tornádója, amely messzire elfújja két évezred gyakorlatát, mely az egyház vezetését kizárólag férfiakra bízta. (...)”

Pro – egy férfi tollából. „Ha nem lennének női püspökök, ezzel azt jelentenénk ki, hogy a papság és a kereszténység megosztott: férfiakra, akik vezethetik az egyházat, és nőkre, akik nem. A női püspökség kérdését nem teológiai alapon terjesztettem elő – hiszen az már tisztázódott akkor, amikor nőket szenteltünk fel pappá és diakónussá. A Szentírás imádságos tanulmányozása, az egyháztörténet és a hagyomány meggyőztek minket arról, hogy ez a változás Istentől való. Az elmúlt 9 év, melyben tanúi lehettünk a női papi szolgálatnak, bőven meggyőzött minket erről.”

Az Ausztrál Evangélikus Egyház zsinata 2000-ben elutasította a nők lelkésszé szentelését. A lutheránus egyházelnök nyilatkozata: „Mi olyan egyház vagyunk, amely az Írást nagyon komolyan veszi, ezen az alapon tárgyalunk, és nem szociológiai alapokon.”

A NŐK ORDINÁCIÓJA – AZ ÖKUMENIKUS PÁRBESZÉDBEN

A 131 LVSZ-tagegyház több mint kétharmada ordinál nőket

1916-ban William Temple anglikán püspök és teológus, az ökumené egyik 20. századi élharcosa, az egyház látható egységének szószólója így fogalmazta meg a női ordináció dilemmáját: „Szeretném látni a nők ordinációját. De bármilyen óhajtott is lenne ez, a hatása meglehet (sőt valószínű) a kereszténység újraegyesülésének a visszavetése. És az egyház újbóli látható egysége a fontosabb.”

1948, Amszterdam, az Egyházak Világtanácsának megalakulása – riport a világggyűlésről

„Az egyházak nem értettek egyet a nők teljes egyházi szolgálatának fontos kérdésében. Egyes országok teológiai okokból nincsenek felkészülve a kérdés tárgyalására; mások megengednek részleges, de nem teljes szolgálatot; megint másokban a nőket teljes szolgálatra bocsátják. Még az utóbbiakban is a szociális beidegződések és a közvélemény sok akadályt állít a nők elé. Megint más egyházakban a lelkészhiány támaszt sürgős gyakorlati és lelki problémákat. Azok, akik a nőket be kívánják állítani a teljes lelkészi szolgálatba, meg vannak győződve arról, hogy amíg ez meg nem valósul, addig az egyház nem nyerheti el teljes egészségét és hatalmát.”

Az ortodox egyházak a szentségi papság férfi-jellegét fenntartják, ekkleziológiai okokból

1. Jézus Krisztus Urunk példáján tájékozódva, aki nem választott egy nőt sem apostolai közé.
2. Az Istenszülő (Theotokosz) példáján, aki nem gyakorolt szentségi papi funkciót az egyházban, habár méltónak találtatott arra, hogy a megtestesült Fiú és az Isten igéjének anyja legyen.
3. Az apostoli tradíció tájékozódva, akik – követve az Úr példáját – soha nem ordináltak nőt.
4. Pál tanítása alapján, aki kijelölte a nők egyházi szolgálatának rendjét.
5. Az analógia kritériuma alapján, amely szerint – ha a nők szentségi papsága megengedett lenne, akkor azt az Istenanya gyakorolta volna.

Mindezeket egybevetve a diakonátus rendjének újraformálása elkerülhetetlen.

Ortodox vélemény szerint a „(...) női ordináció nyugati jelenség – azokban az egyházakban, amelyekben nincs meg a Mária iránti mélységes tisztelet. Olyan egyházak ezek, amelyek szociológiai okból engedtek a társadalmi nyomásnak, hogy egyenlő státuszt biztosítsanak a nőknek és férfiaknak az egyházban is.” Az ortodox egyház számára a teológiai (biblikus és patrisztikai) hagyomány sokkal fontosabb, mint a szociális, kulturális és antropológiai kontextus, melyen – úgy tűnik – az egyházak manapság tájékozódnak. Az egyházaknak számításba kell venniük a szociális fejlődést, de nem az egyháznak kell magát úgy átformálnia, hogy beleilljék bizonyos szociális mintákba, hanem azt kellene elérnie, hogy a társadalmat formálja át a Krisztus által képviselt értékekre. „Nem vesszük észre – kérdezik –, hogy az ökumenikus közeledés eddigi eredményeit, az egyház látható egységének vízióját veszélyeztetjük, amikor ilyen megosztó témát feszegetünk, mint a nők ordinációja?”

Viták a katolikus egyházban

A katolikus egyház hivatalos állásfoglalása – miként az anglikán és fundamentalista ellenzők is – lényegében az ortodox érvelés mentén halad. „A Hittani Kongregáció 1995-ös nyilatkozata, visszautalva VI. Pál és II. János Pál állásfoglalására, a nők papságát elvető kétezer éves állandó tradíciót a hit letéteményébe, a *depositum fidei*-be sorolja. Ennek alapján tagadja (II. János Pál szavait idézve), hogy az egyháznak joga lenne ezt a tradíciót megváltoztatva a nőknek is kiszolgáltatni a pappá szentelés szentségét. A nők fel nem szentelhetősége, úgy látszik, csalatkozhatatlan hittétel. Mármost a II. vatikáni zsinat nyomában megújuló katolikus teológia alapján sokan nem ismerik el a Hittani Kongregáció érvelésének végső következtetését. *Sem a csalatkozhatatlanság formális tényéből, sem a nem felszentelhetőség bibliai gyökereiből, sem pedig az egyház hűségéből a kétezer éves tradícióhoz nem vezethető*

le a nők kizárása a papi rendből. A vita még nincs lezárva (...) – olvassuk egy 1997-es tanulmányban.

Anglikán világegyház

A praktikus okok esetenként felülírják a teológiai ellenérveket. Az anglikán egyházban az első női papszentelés 1943-ban volt Hongkongban, a férfi paphiány idején. (A hölgy később az angliai egyházi eljárók nyomására lemondott arról a jogáról, hogy papként tevékenykedjék.)

Az első szabályos női papszentelés csupán három évtized múltva, 1971-ben volt az anglikán közösségben: Joyce Bennetté.

„Az egyházon belüli mozgalmak egymást erősítve kapcsolódtak össze az általános nőmozgalommal. Ezt támogatta az a meggyőződés, hogy a nőknek a férfiakéval egyenlő jogai lehetnek a társadalomban, beleértve a felelős pozíciókba kerülés azonos feltételeit is. Tehát nemcsak a szavazati jogról és az »azonos munkáért azonos bért« elvéről volt szó, hanem arról, hogy egy munkát kereső személyről képességei és végzettsége, nem pedig a neme alapján döntsenek. A neme egyenjogúságáról szóló törvényt (Sex Discrimination Act) 1976-ban fogadták el, amely szerint törvénytelen, ha a munkaadók és a szállásadók hátrányosan megkülönböztetnek bárkit is a neme miatt. A vallásos testületek azonban nem esnek a törvény hatálya alá.”

Érdekesség: Angliában az egyik, a nők szentelését ellenző radikális csoportot nők alkották: Nők a Nők Felszentelése Ellen (Women Against the Ordination of Women). Ez a küzdelem két szélsőséget egyesített az anglikán egyházon belül: az úgynevezett anglo-katolikusokat és az evangéliumiak fundamentalista szárnyát.

Melyek a papszentelés ellen és a mellette szóló érvek?

Sandra Palmer, a manchesteri Metropolitan University-n tanító teológus az anglikán egyházban zajló vitát röviden így összegzi:

„Az ellene felhozott érvek központjában az áll, hogy a pap az oltárnál Krisztust képviseli, Krisztus férfi volt, ezért nő nem reprezentálhatja őt. Ez a nézőpont teológiailag alapvetően téves. A egyházatyák tanítása az volt, hogy Isten *emberré lett* Krisztusban, és azt állítani, hogy a papnak Krisztust embersége *minden mozzanatában* is képviselnie kell, logikailag oda vezet, hogy a papnak egyúttal galileai zsidónak is kell lennie. (...) A teológus Rosemary Reuther rámutatott: »Ha egy nő nem képviselheti Krisztust az oltárnál, hogy képviselheti Krisztus a nőket a keresztfán?«

A második érv a nők pappá szentelése ellen az, hogy Krisztus csak férfiakat választott tanítványainak. Ha

akarta volna a nők papságát, választott volna nőket is. Ezzel szemben meg kell jegyeznünk, hogy a pogányok közül sem választott senkit tanítványul, mégis világszerte nagyon kevés zsidó van a papságban. Sok bizonyíték van viszont arra, hogy kezdetben a nők számos jelentős pozícióval rendelkeztek az ősegyházban. Elisabeth Schussler Fiorenza egyike annak a nagyszámú teológusnak, aki kimutatta, hogy szerepük az ősegyházban megfelel a mai papságénak.

A harmadik érv, amelyik főleg az evangéliumi irányzat követőitől származik, az, hogy a nők felelőssége az egyházban Pál apostol tanításával ellentétes (például 1Kor 11,3–12; 1Tim 1,9–15). Ez erőteljes érv azok számára, akik a Biblia tanítását betű szerint értelmezik, habár megkérdőjeleznék, hogy az Újszövetség más helyeit miért nem értelmezik ugyanígy betű szerint, ugyanakkor túl nagy hangsúlyt helyeznek olyan versekre, mint a »másik arcunk odafordítására« a Hegyi beszédben, és Pál apostol tanítására a fej befedéséről. Mások, köztük sok evangéliumi, azzal érvel, hogy Pál korának embere volt, saját korának megfelelően beszélt. Nem kérdőjelezte meg a nők helyzetét a társadalomban, ahogy a rabszolgaság tényét sem. Ez azt sugallja, hogy világos teológiai állásfoglalásának, mely szerint nincs sem pogány, sem zsidó, sem férfi, sem nő Krisztusban (Gal 3,28) van elsőbbsége a mulandó gyakorlati szokásokkal és az erőltetett analógiákkal szemben.

A negyedik érv a már jelzett ökumenikus probléma.”

NŐK A LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉGBEN

A női képviselő lassú elfogadása

Sajnos a női ordinációval kapcsolatos elméleti LVSZ-állásfoglalással nem találkoztunk. De elég tanulságos történet a méltányos női képviselő megvalósulása a Világszövetség gyűlésein és programjaiban.

Az alakuló gyűlésen, Lundban a küldöttek kevesebb, mint 3%-a volt nő (a 178 résztvevőből – eltérő források szerint – 2, 4, illetve 5). Egyikük egy amerikai diakonissza nővér, aki személyében először került női elnök az amerikai diakonissza-konferencia élére! A nők – és egyházi szerepük – a nagygyűlések riportjaiban egy-egy mondatot ha kaptak. A kezdeti „felállás”: a nők külön bizottságban dolgoztak az első nagygyűléseken (Hannover, 1952). A női lelkiség központjai (például Stein, Bajorország) álltak a világméretű női összefogás és szerveződés élére, melynek eredményeként a világyűlések előtt előkészítő női konferenciákat kezdtek tartani.

Az LVSZ munkabizottságaiba – így a legzártabb és legerőtelenebb – teológiai bizottságba is bekérkedtek (Helsinki, 1963). Az áttörés 1970-ben, Evianban történt (társadalmi kontextus: emancipációs mozgalmak, feminista teológia első hulláma, gyarmati felszabadulás). Megalakult az

LVSZ Női Osztálya, melynek első vezetője a magyar származású Éva Zabolai-Csekme lett – a felszabadulás- és feminista teológia úttörője. „Az első években az előítéletek, neveltség-tétel és totális félreértés érájában kellett dolgozni” – írja. Ez volt az az idő, amikor az emberi jogi paradigmát a teológiai paradigma váltotta fel. „Az ige terjesztése csak egy új fajta, krisztusi közösségben képzelhető el, amely meghaladja a szegény és gazdag, (...) nő és férfi közötti határokat” – olvassuk az 1970-es nagygyűlés beszámolójában.

A történelmi áttekintésben látjuk, hogy ebben az időben vált lehetővé a nők ordinációja a legtöbb tagegyházban. Ezzel egy időben az LVSZ Női Osztályának figyelme a női vezetőképzésre fordult, és nem kevesebb, mint tíz szemináriumot tartottak szerte a világon, melyek azt célozták, hogy a hivatalos egyházi szolgálatba lépő nőket vezetői képességekkel felruhazzák.

A budapesti nagygyűlés volt az első, amely a női részvétel kvótáját meghatározta: legalább 40% gyűléseken, ösztöndíjakban egyaránt. Ez volt az az év, amikor nyilvánosan megtörtént a szexizmus bűnének megvallása. Ezt olvassuk a 84-es nagygyűlés dokumentációjában, Dieter Knall osztrák püspök tollából: „Az egyház tanúskodását és szolgálatát még mindig megbénítja az, hogy tagjait nem egyenlően értékeli. Az evangélium terjedése és az egyházak gazdagodása céljából be kell ismernünk és le kell győznünk a szexizmust, amely a nők részvételét az egyházban és a társadalomban tagadja és korlátozza.”

S hogy a nők helyzete, megítélése valóban radikálisan javult-e az egyházban, arra álljon itt egy szomorú példa: 1987-ben az LVSZ Központi Tanácsának ajánlására a főtitkár levelet küldött minden tagegyháznak, hogy felmérje a nők részvételét a tagegyházakban és az LVSZ-ben. Összesen 8 (!) válasz érkezett, melyből 6 foglalkozott a témával...

VÉGEZETÜL

Ami a női szolgálat fogadtatását illeti, tapasztalataink meglehetősen sokszínűek. Hallottunk férfi lelkész kollégától durván ellenséges megnyilvánulást. – Nekem vattások

ne szolgáljanak az oltárnál! – mondta; de gyakrabban találkoztunk idős férfi presbiterek hálójával, amint megköszönik az „asszonyi igehirdetést”.

Miként az 1987-es LVSZ-felmérés fogadtatása is sejteti, az egyházak, ha el is fogadják a nők ordinációját, csak nehezen szembesülnek azokkal a gondokkal, melyeket a nők sajátos családi helyzete jelent a szolgálatban – és azzal a mentalitásbeli különbözőséggel, amit a nők képviselnek: másfajta értékrendjükkel, kifejezési módjukkal, vezetői stílusukkal. Akkor és csak akkor mondható el, hogy az egyház mint kiküldő közösség valóban szembesült a problémával, ha a képzésben is hangsúlyt kap az intellektuális, teológiai felkészítés mellett az érzelmi, akarat megerősítés. Ha a lelkész, legyen nő vagy férfi, nem tudja kezelni a kettős elvárás terheit, előbb-utóbb papi szolgálata is válságba kerül. S ha küldő egyháza nem is szembesíti azzal, hogy nagyon keskeny útra lép, talán a legkeskenyebbre, akkor éppoly védtelen lesz az összeomlás ellen, mint Ingmar Bergman ünnepelt művésznője gyermekének kérdéseivel szemben.

Nálunk is, akárcsak 1943-ban Hongkongban, nem teológiai, hanem gyakorlati okok vezettek a női szolgálat bevezetéséhez. Kevés volt a férfi jelentkező. S a nők jöttek, jönnek hűségesen azóta is. De nem elég igénybe venni a szolgálatukat, hanem a felkészítés során ténylegesen segíteni is kell őket, hogy család és hivatás megfeszítő elvárásai között ép lélekkel meg is maradhassanak a szolgálatban.

Szent Ágostonról maradt fenn egy különös, szép történet. Halálának évében, 430-ban a vandál törzsek már három hónapja ostromolták Hippo városát. Gyülekezetének tagjai kétségbeesetten kérdezték a haldokló püspököt: – Mit tegyünk, atyánk? Ágoston utolsó erejével egyre csak ezt ismételte: „Redeamus in cor! Redeamus in cor!” Térjetekek vissza a szívbe!

Talán ez lehetett a Nyugat Tanítójának utolsó életgyónása.

A női lelkészi szolgálatnak ez lehet a legfontosabb értéke, rendeltetése: segíteni abban, hogy a mély válságban élő nyugati egyház visszatérjen a szívhez.

Elsőként Luther-kabátban

Celldömölkön születtem 1937. augusztus 1-jén. Celldömölkön jártam iskolába és érettségiztem 1956. június 23-án. Ez alatt az idő alatt gyakran jártunk ifjúsági konferenciákra. Dömölkön is voltak ilyen alkalmak. Emlékszem arra az időre, mikor a dömölki templom zsúfolásig megtelt Kemenesaljáról érkező fiatalokkal.

Szerettem a bibliaórákat, nekem is volt Bibliám, olvastam is. Jó volt részt venni egy-egy csendesnap végén „morszaszedéseken”. Úgy gondolom, ez alatt az idő alatt érlelődött meg bennem, hogy lelkész szeretnék lenni.

Jelentkezésemet 1956-ban beadtam az Evangélikus Teológiai Akadémiára. Arra nem is gondoltam, hogy mint nő talán fel sem vesznek. Felvettek. 1962. június 28-án végeztem. Férfi kollégáimat lelkésszé avatták, én egy áldást sem kaptam.

Fél év elteltével a Debreceni Evangélikus Gyülekezetnek lelkészi segítségre volt szüksége, mert a segédlelkészt máshová helyezték. Püspök úr így helyezett Debrecenbe. Szabó Gyula lelkész volt a főnököm. Sokat tanultam tőle. Lelkészvizsgára is Debrecenből mentem 1964. január 17-én. Édesapám halála után szerettem volna közelebb kerülni Celldömölkhez. A saját kérésemre átmeneti megoldásként Celldömölkre helyeztek kiegészítőnek.

A veszprémi gyülekezet szeretett volna egy segédlelkészt, mert nagy volt a körzete. Elfogadtak engem segédlelkésznek, 1966. február 27-én iktattak be a szolgálatba.

Volt szolgálati helyem, volt segédlelkészi beosztásom, de nem voltak jogaim a munkám végzéséhez.

Vető Béla lelkész és a veszprémi presbitérium egy beadvánnyal fordult a püspök úrhoz, hogy adjon engedélyt a szolgálatok elvégzésére. Ezzel egy időben mi, lelkésznők kéréssel fordultunk Káldy Zoltán püspök úrhoz, hogy a szolgálatunkhoz egy általunk tervezett női formaruhát használhassunk. Mindkét engedélyt megkaptam. Így lettem segédlelkész, aki szolgálhat Veszprémben és a szórványban, és volt hozzá egy női lelkészi ruhám is, ami nem sokban különbözött a férfi szolgálati ruhától.

Veszprémben kisajátította az állam a templom melletti épületeket, így a segédlelkészi szobát is. Pénzbeni kártalanítást kapott a gyülekezet, amiből egy lelkészi lakásra futotta. A segédlelkészi állás megszűnt. Három és fél év után el kellett hagynom veszprémi szolgálati helyemet.

Egy ajtó bezárult, de a következő Csögle felé megnyílt. Csögle kicsi szórvány, lelkész nélkül volt, Kertáról helyettesítették. Fabiny Tibor és Reuss András professzor urak

csöglei lelkészek voltak, és nagyon a szívükön viselték Csögle sorsát. Kérték a püspök urat, hogy próbaképpen helyezzen Csöglére önálló munkakörbe a celldömölki lelkészek felügyelete alatt. Így kerültem oda. Püspöki engedéllyel jogom volt minden szolgálat elvégzésére. A gyülekezet a szolgálataimat elfogadta, rám panasz nem érkezett. 1972-ben kaptam értesítést, hogy lelkésszé avatnak.

1972. november 19-én, egy szép őszi napon Ottlyk Ernő, az északi egyházkerület püspöke lelkésszé avatott Csöglén.

Kaptam díjlevelet, és mint lelkész választható lettem. Én folytattam a munkámat, úgy, mint eddig is tettem. Sokat renováltunk. Csöglén a hívek társadalmi munkában dolgoztak, mert pénzünk nagyon kevés volt. Kedves emlékeim közé tartozott az az epizód, amikor egy evangélikus asszony elküldte a férjét hozzánk segíteni. Mivel a férj református volt, kifizettem a munkáját. Hazament, átadta a feleségének a munka díját. A feleség felháborodva visszaküldte a férjét, hogy hozza vissza a kapott összeget. Azt mondta a férjének, addig a háza küszöbét át nem lépheti, míg vissza nem adja, amit felvett, őt ne szégyenítse meg az egész falu előtt.

Reuss András professzor úr hagyott egy motorkerékpárt a gyülekezet részére. Levizsgáztam autó- és motorvezetésből, hogy a fliákba könnyebben elérjek. Később kaptunk egy Trabantot, és megbíztak azzal, hogy gondozzam a marcalgergelyi gyülekezetet is. Mivel a gergelyi lelkészlakás nem készült el, Csögléről gondoztam Marcalgergelyit és a fliákat. 1976-ban lakhatóvá tettük a marcalgergelyi lelkészlakást, és a gyülekezet 1978. május 21-én megválasztott lelkészenek. Marcalgergelyibe költöztem, és innen gondoztam tovább Csöglét, Marcalgergelyit és a fliákat.

Papi munkám mellett felújítottunk minden templomot, azaz Csögle, Adorjánháza, Külsővat, Szergény, Marcalgergelyi templomait kívül-belül, és a tetőt, az orgonákat, vilanyvezetékeket, mert minden felújításra szorult. Gondoztuk a két paplakot is.

2003. augusztus 15-én mentem nyugdíjba a két gyülekezetből.

Befejezésül azt szeretném elmondani, hogy női lelkészként végeztem a munkámat, és nem akartam egyenlő lenni a férfi lelkészekkel, csak egyenlő jogokat kértem, hogy a munkámat elvégezhessem.

Úgy érzem, Isten hívott el és velem volt szolgálatom minden napján, ezért övé legyen minden dicsőség.

Elsőként a családos lelkésznők közül

A pályámra való emlékezés – mivel egy évforduló kapcsán történik – irányított, célzatos. Arról kell beszámolnom, hogyan éltem át személyesen azt a folyamatot, amely egyházunkban elvezetett a teológusnők ordinálásához. Közel harminc esztendőtt kell néhány oldalba sűrítennem. Lehetetlen minden körülményre kitérnem. Valószínűleg fontos dolgokat is kihagyok, és egyoldalú lesz az írásom. Csak mozaikokkal járulhatok hozzá a megemlékezéshez.

Ez tehát nem történetírás, hanem élménybeszámoló – a műfajban megengedett pontatlansággal. Mentségem, hogy a valós egyháztörténelmet sohasem azok írják, akik „csinálták” vagy elszenveték.

A Deák téri Evangélikus Leánygimnáziumban érettségiztem 1949-ben. Osztálytársammal, Horváth Erzsébettel (Sárkány Tiborné) együtt jelentkeztünk a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karára Sopronba. Ettől kezdve máig sokan összetévesztenek minket.

Felvételemet nagyrészt neki köszönhetem. Ő írta meg a kérvényemet egy üres osztályteremben, az érettségi oklevél átvétele után. Én pedig felolvastam neki az *Útmutató* aznapi igéjét Ezékiel könyvéből: „Órállóul adtalak én téged...”

Engem már az egyetem címe is sokkolt. Később sem vonzottak a címek és elnevezések. Viszont szerettem volna teológus lenni. Miért? Ha elemzem az okokat, két szempont jut eszembe: 1. A háború utáni ébredés idején jutottam hitre. Ennek az áldott időszaknak megvoltak a kiemelkedő lelki munkásai, akiket számon tartottunk. Nemcsak férfiakat, papokat, hanem sok nőt is közöttük. Tanárnők, papnék, diakonisszák – laikusok és hivatásosak vegyesen tartoztak ide. Igazi karizmatikus személyiségek. Az ő vetésükből, aratásukból született az a természetes vágy, hogy folytassuk szolgálatukat, adjuk tovább az ígét, az életet, ahogy tőlük kaptuk. 2. Miért volt fontos az egyetem elvégzése? A felsőfokú képzés igénye, azt hiszem, a korszellemnek köszönhető. Akiknek olyan imponáló műveltségű tanáraik voltak, mint nekünk a Deák téri gimnáziumban, azok feltétlenül tovább akartak tanulni. Másrészt úgy gondolom, valamiféle biztonságkeresésnek is tekinthető az egyetemi részvételünk. Feltételeztük – talán nem is tudatosan –, hogy diplomával a kezünkben nem lesz egyszerű mellőzni minket. Legalább egy hitoktatói állás elérhetőnek látszott. Biztos, hogy nem a szószéket céloztuk meg. De azt igen, hogy valamiképpen hirdessük az ígét, bibliakörben, asszonyok, gyermekek közt, gyülekezeti munkásként.

És bizonyos vagyok afelől is, hogy ebben a törekvésünkben magának az aratás Urának az elhívása is jelentkezett, mégpedig elemi erővel. Ezt nem lehetett visszaso-

rítani. Isten vezetésének a jelei kísérték legtöbbször már a felvételihez tartó úton is.

Az 1949/50-es tanévre huszonhat hallgatóból heten iratkoztunk be nők. Akkor éppen csak négy női hallgató volt a karon. A mi megérkezésünk igazi „Drang”-nak, ostromnak számított. De sehol sem tapasztaltunk ellenszenvet, ellenállást. Professzoraink olykor féltő, „atyai” jóindulatát pedig mindvégig magunkon éreztük. Semmi sem akadályozott abban, hogy mélyre merüljünk a hittudományok tengerében.

A következő években az állam részéről az egyházakra nehezedő nyomást a Teológia is megsínylette. A kart – leválasztva a pécsi egyetemről – átminősítették akadémiává. Pestre költöztünk. Mindnyájunkkal – a férfighallgatókkal is – aláírtattak egy kötelezvényt, hogy nem tartunk igényt elhelyezésünkre.

Ennek ellenére mégis munkába állhattunk. Engem – budapestiként – Dezséry püspök a Deák térre küldött 1954 augusztusán. Tulajdonképpen célja az volt, hogy fiatal erők bedobásával fogja össze az Ordass püspök és Keken András bebörtönzésével szétzilált gyülekezetet.

Így került Hafenschér Károly igazgatólelkészi kinevezése után Gémes István és Madocsa Miklós segédlelkészként a gyülekezetbe. S azután mintegy ráadásaként – ha kell, ha nem alapon – engem is odarendelt. Ezzel lettem a Deák tér első női segédlelkésze.

Valójában én csak félállást kaptam. A gyermekmunka megszervezését bízták rám. Mellette el kellett végezniem egy gyors- és gépíró tanfolyamot s a szintén egyéves kántorképzőt. Gondolom, így akarta a püspök úr bölcsen támogatni a jövőmet. Nem vehettem rossz néven tőle. Nem volt próféta. Miért is láthatta volna éppen ő előre a nők útját az egyházban?

Ami sokkal lényegesebb, egy feledhetetlen team, munkacsoport alakult ki „Hafó” körül. Ennél szebb indulást a lelkészi szolgálatba egy pályatársamnak sem kívánhatnék. Egymást lelkesítve dolgoztunk, tele jó tervekkel, új kezdeményezésekkel. A reám kirótt feladatot is – egy száz fős gyermekgyülekezet megteremtését – szinte hihetetlen, de sikerült megvalósítani. Pedig majdnem nulláról indultunk.

Igehirdetést csak szeretetvendégségen, bibliaórán tartottam. Nem hiányzott a prédikálás. Nagyon lefoglalt a gyermekmunka. A felnőtt gyülekezet így is megismert, elfogadott.

A következő őszen elkerültem a Deák térről. Utódom Sárkány Erzsébet lett. Zökkenőmentes volt az átmenet. A cserét sokan észre sem vették. Tulajdonképpen hagyomány teremtődött. Ez a női poszt állandósult, majd

munka- és jogköre egyre bővült. Ma másodlelkészi státuszban végezheti szolgálatát a lelkész. Alig kellett hozzá 50 év!

1955 augusztusában férjhez mentem Pintér Károly lelkészhez. Férjem szolgálati helye Fancsal volt, borsod-abaúji gyülekezet, nagy szórványterülettel.

Magam részéről nagyobb kanyart nem is tehettem, minthogy Budapestről ebbe a gyönyörű csereháti kis faluba költöztek. Itt nem volt villany, nem volt vasútállomás, buszközlekedés. Nem volt posta, orvos vagy patika. Egy kis kamrácska-boltban lehetett cukrot, lisztet és petróleumot venni. Csak a nagy szegénység – az volt mindenütt. A kommunista hatalomátvétel utáni nagy beszolgáltatások, padlássöprögetések idejét szenvedte át akkor ez a nép. Majd az erőszakos tévesztést. Bánattal, félelemmel telt meg az emberek szíve. Én még nem láttam ilyen falut, az itt élők nem láttak még lelkésznőt. Megszerettük egymást nagyon.

Tulajdonképpen most lettem igazán teljes értékű pap. A Deák térről elkerülve státuszom ugyan elveszett, kongruát, fizetést nem kaphattam, de munkám annyi volt, amennyit csak akartam, vagy bírtam. Jártuk a szórványokat, gyalog, kerékpáron, később olcsón vett, használt kismotoron. Ketten megduplázhattuk a szolgálatokat. Helyben vagy a közeli falvakban én tartottam az istentiszteletet, Karcsi távolabb. Ekkor még öt faluban volt lehetőségünk az iskolai hitoktatásra is.

Éppen emiatt – de pesti kollégáim sürgetésére is – végül mégis kijártam 1957 körül, hogy újra státuszba helyezzenek.

A forradalom után ugyanis kérni kezdték a hittanengedélyeket az iskolákban. Túróczy püspök állt akkor az északi kerület élén. Nem sikerült túl jól a találkozásunk. Ő nem ismert engem. Nem volt barátságos. Én megalázónak éreztem a szituációt. Utáltam, hogy kérnem kellett. Megkaptam ugyan a segédlelkészi kinevezést és kongruát, de akkor lettem életemben először dühös az egyházra. Eldöntöttem, ahogy eddig sem érdekelték a püspökök, címek, ezután sem fognak.

Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert ettől az időtől kezdve – kényszerűségből – mindig az egyházi törvények és jóváhagyások *előtt*, vagy *ellen* kellett menetelnünk.

A helyzet ugyanis úgy alakult, hogy bármennyire is érkeztek folyamatosan az utánunk következő évfolyamokból teológiát végzett nők, akik közül egy sem igényelt – tudomásom szerint – különleges bánásmódot, egyházunk vezetősége nem a lényeges gondjukra reagált. Nem szociális ellátottságuk, méltányos nyugdíjuk dolgát rendezték, hanem inkább funkciójuk meghatározásával küszködtek. Néha egészen kicsinyes módon. Például: ordináció híján végezhetnek-e kazuális szolgálatot, oszthatnak-e úrvacsorát, viselhetnek-e Luther-kabátot, s kis asztal előtt vagy szószéken prédikáljanak, ha egyáltalán prédikálhattak?

Ahol megszorításokat alkalmaztak, ott a gyülekezeteknek, illetve a parókus lelkészeknek okoztak gondot. S az

egészen volt valami álságos. Nem a hívek ragaszkodtak a megkülönböztetésekhez, hanem a klérus. Szinte sehol sem hallottam, hogy ne fogadták volna szívesen a gyülekezetek a nők szolgálatát bármilyen területen. Ha egy-egy kivétel akadt, maguk a nők léptek önként szívesen vissza.

Én nagyon örülök annak, hogy ezekben a kezdeti években éppen egy nagyon szerény jövedelmű, sokszórványú abaúji gyülekezetben nőttem bele a szolgálatokba, ahol a legközelebbi lelkész 30 km-re lakott, hasonló szórványközegben. Itt egyszerűen nevetségesek, anakronisztikusak voltak az ilyen témafelvetések.

Könnyen előfordult, ha egy lelkész a nagyünnepek előtt, rázós utakon keresztül-kasul biciklizte, motorozta szórványát, hogy éppen karácsonyra vagy húsvétra akadt ki vagy gyulladt be valahol egy idegszála, és nem tudott mozdulni sem. Velünk kétszer is megesett egymás után. Mit csináljunk ilyenkor? Ne legyen istentisztelet? Maradjon el az úrvacsora? De hiszen erre sereglenek fel a szórványból a hívek! Miközben ott van ugyanazzal a diplomával, lelkészvizsgával a női munkatárs. Mit mondjon az esperes, ha tőle kérünk tanácsot vagy helyettesítést? Ami azért is abszurd, mert se telefon, se posta nincs a faluban. És ugyan kit küldene? Egyetlen káplánját már rég beosztotta. Föl sem merülhetett alternatíva az én beállításom, szolgálatom helyett.

Azok az elméleti teológusok, akik ebben látták a női emancipáció diadalát és megdicsőülését, bizonyára nem osztottak még 10 vagy 20 fokos hidegben, fűtetlen templomban több száz embernek úrvacsorát. Azt hittem, oda-fagy a kezem a kehelyhez. A végén már valósággal féltem a nagyünnepektől.

Rugalmasságunkat az egyházi törvények irányában kétségtelenül az is táplálta, hogy igénytelenebbül, szerényebb körülmények közt aligha dolgozhattunk volna. Az egyházvezetés nem segített minket, nem figyelt ránk, „vidéki papocskákra” – hogy idézzem újabkori püspökünk elszólását. Az ő fontolgatásainak viszont mi nem tulajdonítottunk túlzott jelentőséget.

Végül pedig az történt, hogy amit mi a női szolgálat terén megléptünk, azt később törvényesítették. Súlyom Jenő professzor mondogatta nekünk: a lelkésznők ügyét megoldja majd a történelmi szükség. Tökéletesen így történt. Azt elfogadom, hogy ez a szükségesség nem mindenütt jelentkezett egyformán és egy időben.

Így történt a papi ruha dolgával is. Teológusnők kezdeményezték a viselését, ha jól emlékszem, a 60-as évek elején. Belementek olyan variációba is, hogy ne legyen teljesen azonos a férfiak Luther-kabátjával. Nehogy már mindenben egyenlők legyünk! Majdnem két évtizedig folyt a vita arról, kinek engedélyezzék és mikor.

Ez a viselet rendkívül fontos volt szórványban, különösen télen. Jól alá lehetett öltözni. Egyébként is, kinek volt akkor közülünk pénze különféle templomi öltözetre? Ez nem az egyenjogúság, hanem az egyenlő szegénység kérdése volt. Egy kedves varrónő nekem megcsinálta még a

fancsali időkben. Mire engedélyezték a használatát, már félig el is kopott. Gallért kellett cserélni. Ebben a női változatban ordináltak. Észre sem vették, hogy nem sikerült egyenlősíteni. (Egészen őszintén, a felavatással annyi változott, hogy tegezhettem a püspökömet. Állítólag „fiúsítottak”.)

1966-ban változások zajlottak a megyében. Virágh Gyula Pesterzsébetre került. Megüresedett egy lelkészi és egy segédlelkészi állás. Virágh esperes férjemet akarta utódjának. Ebben az időben már az egyházi vezetőség is azt tartotta célszerűnek, ha lelkészházaspárok kerülnek ilyen két embert kívánó helyekre.

Minden feltétel a költözésünk irányába mutatott. Az is, hogy megoldódhatott a gyerekek iskoláztatása. Falunkban csak a négy alsós osztály működött. Persze vonzottak a város adta lehetőségek is. Férjem ismerte Ózdot, és nagyon húzódozott. Míg én a Deák téren szolgáltam, ő egy évig volt ott káplán. Végül az látszott bölcsebbnek, ha lépünk. Elvállaltuk új szolgálati helyünket.

Várt tehát reánk egy szocialista város, és várt, valóban várt egy régi, patinás gyülekezet kicsivé zsugorodott, drága maradéka. A szocialista fellegvár, Ózd mindig tisztas távolból, tartózkodóan és mereven – olykor némi tisztelettel – figyelt. A gyülekezet azt remélte tőlünk – a fiatal lelkészházaspártól –, hogy erőre kap, és visszanyer valamit régi fényéből. Valóban nem volt könnyű a vállalkozásunk.

Végig furcsa kettősségben éltünk. Egyrészt nagyszerű emberek vettek körül minket a gyülekezetben, akikhez újak is csatlakoztak a társadalom minden rétegét képviselve. Főleg diákok és értelmiségiek. Más vallásúak is. Ők egészen beépültek az életünkbe, „szinte szeretteinkké” lettek, segítettek a munkánkat. Miattuk lett boldog otthonunkká a város. Másrészt viszont bevehetetlen erődként őrizte, védte, tartotta tőlünk távol fiait a rendszer, szigorú határt szabva erőfeszítéseinknek. Nagy lelki terhét jelentette ez a szolgálatunknak. Már az első hónapban meglátogattak minket egy belügyes nyomozó Miskolcra. Házkutatással, feljelentéssel fenyegetőzött. De talán csak be akart járni minket az itteni viszonyokba. Hamarosan megtudtuk azt is, ki az, aki jelentést ír a prédikációinkról. Figyelték az ifjúsági óráinkat. Extra gyülekezeti alkalmat kellett szervezni a hagyományosak mellett, hogy mindenkit elérjünk, akik igényelték szolgálatunkat. Sok volt a magánbeszélgetés. Mi nem halászok voltunk Ózdon, hanem horgászok. Csak „pecázni” lehetett a tengerben. Minden egyes lélekért külön megküzdöttünk.

Persze a szórványok miatt így is rengeteg volt a tenni-valónk, a szaladgálás. Hat faluban, telepen tartottunk házaknál, templomokban hittanórát, bibliaórát, istentiszteletet, amíg lehetett. De mindig csak keveseknek. Ezek a falvak bányásztelepülések voltak. A középkorú nőket, férfiakat alig lehetett megközelíteni. A nagyszülők pedig sírtak. Az igazi drámákat akkor éltük át velük, amikor egy halálos betegség vagy váratlan csapás miatt mégis rászorultak az egyház vigasztalására.

Ezen a borsodi iparvidéken, a gyárak mellett épülő városokban, bányatelepüléseken mindenütt hasonló volt a helyzet. Egyforma gondokkal küszködtek a lelkészek, esetenként még nehezebb körülmények között. Örültünk, amikor legközelebbi kollégánkat, Völgyes Pált „kiemelte” Káldy püspök, és Ikladra ajánlotta, ahol egységes nagy tömbben laknak evangélikusok. Az ő helyét viszont be kellett tölteni, 1975-öt írtunk. Borsodba már nem jutott férfi lelkész. Megvalósulni látszott a „történelmi szükség” jóslata. Ottlyk püspök engem küldött ki szolgálatra, ügyintéző lelkészként. A feladatot nem lehetett megkerülni. Az viszont természetesnek látszott, hogy a most már 70 km-re nőtt szórványterület gondozását ésszerűen megosztva együtt végezzük férjemmel. A püspök úr azonban tovább lépett. Eldöntötte ordinálásomat, és lelkészi beiktatásomat Putnokon. Kétségtelen, hogy ezzel ki akarta fejezni a férfi lelkész nélkül maradt kis szórványgyülekezet iránti megbecsülését is.

Engem viszont most őszinte félelem és komoly szorongás fogott el. Már éppen kezdtem megszokni a függetlenséget, egy bizonyos távolságtartást az úgynevezett nagy egyháztól, a „high church”-től. Túl sokat csalódtam a vezetőkben. Rengeteg mellőzés, lekicsinylő megbélyegzés ért, néha éppen a pietistának ítélt buzgóságunk miatt. Külföldre, nyugatra még baráti meghívásra sem igen mehetünk, nemhogy hivatalos tanulmányutakra. Gépkocsit pedig még a putnoki szórványokhoz sem kaptunk. Órákat fagyoskodtunk országutak mentén buszra várva, míg boldogabb kollégáink villamossínek mellett futkározhattak autójukon.

Én ehhez az egyházhöz nem akartam szorosabb kötélekkel, újabb esküvel kötődni. A nyugdíjügyemet is megoldottam magam, nem várhattam a zsinati határozatokra. Bedolgoztam egy kötőszövetkezetbe, ahol egy minimális kontingens teljesítéséért már járt valami nyugellátás. Ettől a beiktatástól én úgy ódzkodtam, mint annak idején férjem Ózdtól. De én sem tudtam kikerülni. Sodródtam. Megrendeztem hát az ünnepségeket, mint árva menyasszony az esküvőjét. 1976. október 24-én volt, vasárnap délelőtt Ózdon az ordinálás, délután Putnokon a beiktatás. Igyekeztem minél kevesebb kiadást okozni az új gyülekezetemnek. Azt hittem, számukra is csak felesleges gond és teher az egész. Itt alaposan tévedtem. A kedves putnoki parókián gazdag teríték, fogadás várta a szórványbelieket, vendégeket, papokat. Sokan eljöttek. Mintha a hívek jobban megértették volna, hogy egyházunk most élen jár. Megelőzi a protestáns felekezeteket. Történelmi döntést hozott. Szakított a hagyományos gondolkodással, hogy egy nő legfeljebb magányosan lehet az egyház szolgálója. Apácaként vagy diakonisszaként, férj és gyermekek vállalása nélkül. Szakított a női „cölibátus” íratlan dogmájával. Ottlyk püspök megtört egy hagyományt.

Nekem is jobban kellett volna örülnöm ennek, hiszen ezzel az áttöréssel erősen megtámogatta szolgálatomat mind a gyülekezetekben, mind a világi társadalom előtt.

Akkor este büszkének láttam a putnokiakat. Talán jogosan voltak azok. Mégiscsak történelmi helyzet alakult ki. Három évvel az első, egyedülálló nőként ordinált, dunántúli Kovács Etelka után itt iktatták be hivatalába, ebben a kicsiny borsodi városkában az első olyan lelkésznőt, akinek „megbocsátották” családját, s elnézték, hogy férje és két gyermeke van.

Utószóként annyit: ordinációmnak köszönhetően – amikor férjem Deák téri lelkész lett – a pesterzsébeti gyülekezet megválaszthatott Budapest első evangélikus női parókus lelkészeinek. Az ember végül mégsem tudja kikerülni a címet, az el- és kinevezéseket. De talán nagyobb tanulsága is van ennek a hosszú történetnek... Talán éppen az, hogy „az Isten ajándékai és elhívása visszavonhatatlanok”.

NOBIK ERZSÉBET

Pályám emlékezete

1964 júniusában ünnepelő gyülekezet töltötte meg a Deák téri evangélikus templomot. Hárman álltunk az oltár előtt, ketten nők és egy férfi. A Magyarországi Evangélikus Egyház történelmében először bocsátották ünnepélyes keretek között a szolgálatba teológiai tanulmányaikat befejezett nőket is. Ezért állhattunk ott, az oltár előtt mi is. „Természetesen” amikor a szentelésre került a sor, bennünket kettőnk leültettek, közelében se legyünk a felszentelendő kollégának. Vegyük csak tudomásul és el ne felejtjük: „csak” a munkánkra lesz szükség. Le kell, hogy írjam őszintén: nagyon fáj! És még sokáig nagyon fáj, és sok igazságtalanság máig fáj.

Azután eltelt néhány év, és 1970 tavaszán nagy ünnepre készült Szarvas evangélikussága, és erre az ünnepre várta Káldy Zoltán püspök urat. Gyásza is volt ebben az évben, különösen az újtemplomi gyülekezetnek, Szepesi Károly lelkész úr hirtelen, váratlan halála miatt. S a hatalmas, félelmetes, országos pusztításokkal járó árvíz is fenyegette a várost és a környékét is, útját állta az áradat a püspök úrnak is, csak nagy kerülővel, késve érkezhettek meg. Mindezek ellenére számomra ez a nap rendkívüli jó hírt hozott. A nagy kérdésre, ki legyen Szepesi Károly utóda, felmerült az én nevem is, és Káldy püspök úr válasza az volt: „Ha megválasztjátok Nobik Erzsébetet, én felszentelem őt.” A gyülekezet kis kivétellel meg is választott volna, de más erők húzták át a gyülekezet akaratát. Így 1970-ben mégsem volt női lelkézszenelés Szarvason, és egy szövevényes „árvíz” elsodorta reményeimet.

Nehezen tudtam mindebbe belenyugodni. De még mindent megelőzően a többi lelkész is. Próbáltunk tenni valamit annak érdekében, hogy az egyház szemlélete megváltozzon. Aztán a többiekkel együtt belefáradtunk, mert semmi nem történt. Lassan elcsendesedett – vagy elhalt? – bennem a teljes értékű szolgálat utáni vágy.

Megküzdöttem azzal a nagy kísértéssel is, hogy kilépek a szolgálatból. Nem az Úr Jézussal való közösségből, semmiképpen, még az egyházból sem akartam kilépni, csak a lelkési szolgálatból.

Fájt és értelmetlennek láttam a hiábavaló igyekezetet, amelyben valahol mindig ott bujkált a bizonyítani akarás, a remény, hogy egyszer csak észreveszik, Isten meg tudja és meg akarja áldani a lelkésznők szolgálatát is. Így mégiscsak maradtam, és ehhez édesanyámat használta fel Urunk legerősebben. Ő biztatott, bátorított, nem engedett meghátrálni.

Megint eltelt néhány év, és lassan valóban teljesen elcsendesedett bennem – nem elhalt, amint korábbi érzéseimről írhattam, hanem most már valóban elcsendesedett – a vágy, tudomásul vettem: nekem ez az út maradt. De tudtam és tapasztaltam azt, hogy Urunk számára erre az útra sincs kitéve a „behajtani tilos” tábla. Így mindig volt annyi erőm, amennyit szükségesnek látott adni, és adott is az „útjaimon velem vándorló Jézus”.

Így érkezett el 1977. Zátyoni Pál csabacsúdi lelkész nyugdíjazását kérte. Megürült a csabacsúdi lelkési állás. Betöltésével rám gondoltak, a gyülekezet is, az egyházi vezetés is. Vállaltam. Így került sor 1977. március hó 20-án felszentelésemre, az ősi szarvasi Ótemplomban. Káldy püspök úr nem akarta Szarvason elvégezni ezt a szolgálatot, de amikor meglátta a tele templomot, a gyülekezet által még a két kórust is megtöltve, ezt mondta: „Igaz volt, Erzsike, amikor ragaszkodott Szarvashoz.” Legalább egyszer azt is megérhettem, hogy igazamat elismerték.

Következő vasárnap, március 27-én az iktatás is megtörtént a csabacsúdi evangélikus templomban. Így tört meg a jég a Déli Evangélikus Egyházkerületben, és lettem ott én az első felszentelt lelkésznő, aki önálló szolgálat végzésére indulhatott egy gyülekezetben.

Első – milyen jelentős szó, de végül az igazi tartalmát más megvilágításban kapja meg az ember, ahogy Jézus mondja: (...) *aki közöttetek első akar lenni, az legyen a rabszolgátok. Mint ahogy az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.* (Mt 20,27–28) Milyen jó lenne ezt úgy érteni, ahogy Jézus mondta, és úgy tenni, ahogy ő tette!

Mennyi bukásnak és mennyi fájdalomnak az oka, hogy ezt az indulatot hiába keressük másokban, de önmagunkban is! De hiába keresik mások is.

Pályám emlékezete. Ha Urunk megélni engedi, ez év júniusában lesz 40 éve, hogy tanulmányaimat befejeztem, és szolgálatban állok. Az egyház takarékosági törekvései nyomán ugyanez év január 1-től nyugdíjasként. Talán ennyit az „első”-ségről.

Pályám emlékezetében szólnom kell szolgálatom egy sajátos vonásáról is: első naptól az utolsó szolgálatban töltött napig és azóta is a szlovák nemzetiség lelkésze voltam és vagyok. Ezzel kapcsolatban érdekességként hadd írjam le a következőket: 1966-ban a lelkészvizsgán felvettődött az a lehetőség, hogy szlovák nyelvvizsgát is tegyek. Természetesen éltem a lehetőséggel. De a vizsgán simán „elhúztak”, mondván: ez a nyelv, amit én beszélek, tájnyelv, talán még azt is mondta a vizsgáztató nyugdíjas lelkész, hogy nem is szlovák nyelv, tanuljak, képezzem magam, és majd ismétlem meg a vizsgát. Mondanom sem kell, nem tettem. De már teológus koromban minden gyülekezetben, ahol csak lehetett, szlovákul is szolgáltam, és a szupplikáció eredményén mindenütt meglátszott, hogy a gyülekezetek tagjai értették ezt a „nem is szlovák” nyelvet, mert az övék volt. Ahogy az anyém is, az anyatejjelem magamba szívott, a legőszintébb, legbensőségesebb családi beszélgetésekben érzésembé, lelkembe oltott szó volt.

Volt, akinek szemet is szúrt a sok szlovák szolgálat, és jelentették a teológiára. Így egy hétfői napon, amikor a szupplikációból beértem, kéretett a senior és „kihallgatott” – hol voltam, mit csináltam. Elmondtam, és éppen ott is volt szlovák szolgálatom, ahonnan megérkeztem. A beszélgetés után közölte, olyan hírek érkeztek, hogy pán-szláv agitációt folytatok. Megnyugtattam, hogy változatlanul az Úr Jézus mellett agitálok, de a reformáció alapján állva, anyanyelven. Ehhez tudni kell, hogy a hatvanas évek elején még sok tízezer evangélikusnak a szlovák volt az anyanyelve. Sok külső körülmény ezt az arányt jelen-

tősen megváltoztatta. És a későbbiekben a szlovák szolgálatok folyamatossága sem volt biztosítva. Ennek okairól most nem akarok beszélni.

Váckisújfalu, Galgagyörk, Kondoros, Szarvas ó- és Szarvas újtemplomi gyülekezet, Csabacsúd szolgálati helyeim, ahol folyamatosan mindenütt volt szlovák istentisztelet.

1988 óta választás útján tagja vagyok a Magyarországi Szlovákok Szövetségének. Szinte kivétel nélkül minden ünnepi alkalommal igényt tartottak és tartanak szlovák nyelvű igeszolgálatra. Nem egy alkalommal római katolikus templomban is hirdettem az igét. Ebben az időben már Szarvas ótemplomi lelkész voltam, és több testvérgyülekezeti kapcsolatot kialakítottunk elsősorban Szlovákiában, de Románia és a Vajdaság egyes szlovák gyülekezeteivel is. A testvérgyülekezeti kapcsolat nemcsak a lelkészek, hanem gyülekezeti csoportok kölcsönös látogatását is jelentette. Szolgáltunk egymás gyülekezetében, templomában, ismerkedtünk egymás életével, tanultunk egymástól.

Később, amikor megalakultak a kisebbségi önkormányzatok, tagja lettem a helyi és az Országos Szlovák Önkormányzatnak. Ez utóbbi utazó lelkészének is megválasztott, így tovább bővültek szolgálati lehetőségeim.

1999. szeptember 1-től megváltam a Szarvas ótemplomi lelkészi szolgálattól, és az egész ország szlovák evangélikusságának lettem lelkésze. Örömmel és szívesen vállaltam és végeztem ezt a nem könnyű szolgálatot. Sok harcom volt lelkészekkel, akik nem akarták, nem akarják tudomásul venni, hogy szlovák vagy szlovák gyökerű gyülekezet lelkészei, így valamit tenniük kellene annak érdekében, hogy a gyülekezet ne szakítson a múltjával, megtagadva egyáltalán nem szégyellni való őseiket.

Sok-sok élményt, emléket, hitbéli tapasztalatot lehetne még sorolni a teológiai idővel együtt 45 évről. De most befejezésül csak annyit, áldott legyen az Úr, aki elhívott neként a szolgálatra, és aki mindig megerősített benne. Hála neki, hogy elfogadta szolgálatomat.

VARGA GYÖNGYI

A teológia a férfiak tudománya?

Ezt a rövid írást nem annyira „ars poetica”-nak szántam, talán inkább a témáról való közös gondolkodásunkat segítheti. Már csak azért sem nevezném „életfilozófiának”, mert még igencsak formálódóban vannak bennem a hivatásomról, szolgálatomról vallott gondolatok. Ahogyan a kép lassan körvonalazódik, egyre sokrétűbb és színesebb benyomást kelt, tele kihívásokkal, buktatókkal, leckékkel és lehetőségekkel.

Az írás címéül szolgáló kérdést nem én találtam ki, úgy kaptam. Ha jól sejtem, van benne egy kis provokáció, ugyanakkor egy borítékolható választ is rejt magában: nem, a teológia nem csak a férfiak tudománya! Könnyű lenne tehát egy nemmel elintézni ezt a „nemi kérdést”, esetleg harcosan bizonygatni azt, hogy jogunk van a létezéshez, igenis legyen női teológiatudomány! Ezzel azonban, azt hiszem, nem sokra mennénk. A téma viszont bőven megér annyit, hogy mélyebb összefüggéseiben vizsgáljuk.

Szeretnék erről a témáról – az érintettség jogán is – személyesen szólni. Ezért először hadd álljon itt egy rövid lista azokról a dolgokról, szempontokról, vágyakról és utakról, amelyek nőként, teológusnőként egészen fontosak számomra. A lista tetszés szerint kiegészíthető, módosítható, kinek-kinek saját látásmódja szerint. Azok alapján, amiket tapasztaltam azalatt a tíz év alatt, amióta lelkész vagyok, én ilyennek látom jelenünket, és ilyennek képelem el a jövőnket.

– Először is azt szeretném, ha szolgálatunk egész ideje alatt Isten lányaiként a szeretet erőterében tudnánk magunkat.

– Szeretném, ha vennénk a bátorságot ahhoz, hogy az évezredek át bebetonozódott egyoldalú istenképhez, amely erőteljes férfi aspektust mutat, hozzátegyük Isten „nőies” attribútumait is. Jó lenne rácsodálkoznunk arra, mennyivel teljesebb és igazabb a kép, ha az Atyaisten gondolatához hozzárendeljük Isten anyai, életadó, gondoskodó tulajdonságait, cselekedeteit is.

– Szeretném, ha istenképünk, istenhitünk és az ebben gyökerező teológiai látásmódunk kellően nyitott és párbeszédre kész lenne.

– Szeretném, hogy az Istenről szóló beszéd „sztereó-

ban” hangozzon: férfi és női szólamban, vegyeskari előadásban.

– Szeretném, ha a teológia művelésében a rivalizálás helyett inkább a kölcsönös megbecsülésre kerülne a hangsúly. Szeretném, ha elismernék, hogy sokat tanulhatunk egymástól, hogy nők és férfiak nagyszerűen kiegészítik egymást.

– Szeretném, ha úgy lennénk és úgy lehetnénk női teológusok, hogy nem kell felvállalnunk férfi szerepeket ahhoz, hogy komolyan vegyenek minket és figyeljenek ránk.

– Szeretném, ha képességeink, így tudományos teológiai érdeklődésünk bizonyításához nem kényszerülnénk olykor arra, hogy kétszer-háromszor is többet teljesítsünk, mint férfi kollégáink. Szeretném, ha hivatásunkban – nők és férfiak egyaránt – teljesítménykényszer helyett az örömteli és felszabadult szolgálat élményét tapasztalhatnánk meg.

– Szeretném ezért azt is, hogy elsősorban ne a nemi meghatározottság, hanem a rátermettség, a karizma döntson egyházi tisztségek betöltésénél. Ugyanakkor szeretném, ha egész lelkészi karunkra jellemző lenne a női lelkészség megbecsülése, és a női jelenlét természetessé válhatna felsőbb vezetői szinteken is.

– Szeretném, ha teológusnőkként kihasználnánk és felhasználnánk sajátosan női tulajdonságainkat, erősségeinket.

– Szeretném, ha a helyzet olykor úgy kívánja, soha ne valami ellen, hanem mindig valamiért emelnék fel a szavunkat.

– Végül szeretném, ha a női teológia nem néhány elszánt teológusnő ügye maradna, hanem kinek-kinek, ahol lennie és tennie adatott, szabadon, bátran és magától értetődően vállalható lenne ez az életforma – családjánként, egyedülállóként, lelkészfeleséggként és papnőként, nyugdíjasként és pályakezdőként, útkeresőként és hivatástudatában megerősödött teológusnőként.

Az előbb felsoroltak alapján nézzük meg most konkrétan, mit is jelenthet a teológiatudomány művelése női szemszögből! Vajon mik azok a szempontok, tényezők, amelyeket figyelembe kell vennünk, ha meg akarjuk hatá-

rozni annak a teológiatudományynak jellegzetes vonásait, amelyet nők képviselnek?

Tudom, hogy a teológia művelése nem szűkíthető le az egyetem falain belül végzett tudományos munkára. Mégis, most ebből indulok ki, hiszen abban a sajátos helyzetben vagyok, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetemen taníthatok, az ószövetségi tanszéken. A doktoranduszként, tanársegédként, majd adjunktusként eddig eltöltött hat év azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy teológiai képzésünkben egyaránt szükség van mind férfi, mind női oktatók jelenlétére; a kiegyensúlyozott arány a hallgatók körében megfigyelhető közel 60–40%-os férfi-nő arányt is tükrözheti. Ezzel összefüggésben ugyanakkor úgy látom, szükség van teológiatudományunk „arculatának” újragondolására is.

Mi jellemezhet vajon egy sajátosan női teológiát? A keresztény teológia két évezredes története folyamán sokan sokféle módon próbálták meghatározni azt, ami az Istentől való beszéd női aspektusát jelentheti. Most a sok jelző közül hadd emeljek ki hármat, a számomra legfontosabbakat: *érzékenység, kreativitás, spiritualitás*.

1. Az első fogalom azt a sajátos női jelenséget mutatja, amely szinte mindannyiunk sajátja: szenzibilitás és fogékonyság. Ehhez a nyitottság és a figyelem gondolatát is hozzá kapcsolhatjuk. A sajátosan női teológia művelése ennek fényében számomra ezt jelenti: nagy hangsúlyt kap a tudatos érzékenység a Szentírás üzenetének jobb megértésére és minél hitelesebb, tisztább továbbadására. Ugyanakkor ehhez egy egészen gyakorlati vonás is járul, a hétköznapi életet jellemző hozzáállás: a háttérben állók, elnyomottak, gyengék felé fordulás, amely a megélt teológiából (teológia mint életforma) ered. Harmadsorban említhetjük az inkluzív teológiai nyelvezetet (ez elsősorban a nyugati női teológia fontos témája), és végül a női témák tudatos képviselését.

Elisabeth Schüssler Fiorenza híres művében, amelynek címe: *In Memory of Her*, a Jézus lábát megkenő asszonynak állít emléket, Mt 26 alapján.¹ Jézus ezt mondja az értetlen tanítványoknak: *Bizony, mondom néktek, hogy bárhol hirdetik majd az evangéliumot az egész világon, amit ez az asszony tett, azt is elmondják majd az ő emlékezetére*. Arról ír, hogy sok név szerint említett és még több névtelen nő működött közre, és formálta a maga módján a történetet: Isten népének és az Istent kereső, őt követő emberek útját az idők teljessége felé. Mégis, a bibliai üzenet egészét és az erre épülő teológiát tekintve megállapíthatjuk: az „ő emlékezetére” mintha nem kapna kellő figyelmet és elegendő hangsúlyt.

A női teológia, ezen belül elsősorban a női írásmagyarázat mindezek tudatában azt a fontos feladatot vállalja fel többek között, hogy a bibliai nőalakokat kivezesse az

¹ Schüssler Fiorenza, Elisabeth: *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*. SCM Press. London, 1983. Illetve Crossroad. New York, 1983.

árnyékból: markáns férfiszemélyiségek háta mögül, teológiai prekonceptiók, megfontolások takarásából, rájuk kényszerített háttérszerepekből. Ugyanakkor az is feladata, hogy tudatosítsa a tényt: a Szentírás – elsősorban is az Ószövetség – férfi szerzőktől, elsősorban férfiakat meghatározó témákra orientálódva és inkább férfiak számára íródott. A teológusnők nagy kihívása minden korban az, hogy érzékenységgükkel, fogékonyságukkal rámutassanak a dolgok, témák, gondolatok sokrétűségére, figyelembe vegyék a részleteket, árnyalatokat. Legyenek bátrak kifejezésre juttatni az egypólusú, egyarcú teológia tarthatatlanságát, tapintsanak rá annak visszasságaira, valamint emeljék fel szavukat a nemi, társadalmi, kulturális, vallási megkülönböztetések ellen. Nem kis feladat ez! Azt gondolom, ezt a fellépést nem várhatjuk el csupán a férfiaktól, erre nekünk magunknak kell vállalkoznunk, hiszen saját érdekünkéről van szó.

2. A kreativitás gondolatát nem szükséges hosszan kifejtenünk. Csupán azt jegyzem meg, hogy nagyon jó módszer teológiai gondolkodásunk horizontjának kitágításában, ha komolyan vesszük és használjuk természetes adottságainkat. Sok lehetőség kínálkozik arra, hogy az evangélium örök üzenetét új formában szólaltassuk meg, olykor sajátosan női hangvétellel. A teológiatudomány minden területén lehetőségeink nyílnak erre. A biblikus teológia és írásmagyarázat például ráirányíthatja figyelmünket a bibliai nők történelemalakító szerepére. Az egyháztörténet teológusnők útkeresésének történetévé is válhat. A rendszeres teológia a női identitás kérdéseit is felvállalhatja, talán éppen a felszabadításteológia nyomdokában járva. A gyakorlati teológia pedig utat mutathat arra is, hogy miként lehet megélni a sokszínűséget istentiszteleteken: gondolok itt a női liturgiákra (például liturgikus tánccal, amely önkifejezésünk és istentiszteletünk eszközevé válhat).

3. Végül a spiritualitás. Bingeni Hildegard, Avilai Szent Teréz, Edith Stein: ők hárman nagy példaképek számomra. Megérintett a lelkeségük, letisztult, világos látásmódjuk, istenközelségből fakadó gondolataik. Vállalták koruk kihívását, és megpróbálták az előítéletek, meg nem értettség tapasztalata ellenére olyan úton járni, amelyen nőként, teológusként tudományos megalapozással, igényesen valósíthatják meg a tudás és a hit szintézisét. Ez ma is a hiteles út. Hiszen teológiatudomány és spiritualitás szorosan összefügg egymással. Semmilyen tudományt nem lehet „leketlenül” művelni. Legkevesébé a teológiát. A tudományos módszerek, megközelítések, amelyekkel teológusként megtanultunk dolgozni, egy objektivitásra törekvő tudományág racionális tényezőit jelentik. A teológia mint tudomány azonban transzcendens irányultsága miatt nem férhet bele ebbe a keretbe. Nagy kihívás és lehetőség tehát felvállalnunk egy olyan spirituális teológiát, amely arra hivatott, hogy a két oldalt: a szellem és a lélek oldalát önmagában összehangolja, egyesítse.

Mindezek után végül lépünk kicsit az aktualitások me-

zejére! Közel két éve indult el egy ökumenikus kezdeményezés Magyarországon. Azt a célt tűztük magunk elé, hogy megkíséréljük összefogni azokat a keresztyén teológusnőket, akik számára a teológia életformává, szenvedéllyé vált, és azt ökumenikus nyitottsággal kívánják megélni. Evangélikusok, katolikusok találtak így egymásra, és néhányan a református egyházból is jelezték érdeklődésüket. Megtettük az első lépéseket ahhoz, hogy létrehozzunk egy női teológiai műhelyt, amely a Magyar Teológusnők Ökumenikus Egyesülete (MTÖE) szervezésében havonta egy szombaton különböző teológiai kérdésekkel foglalkozik (például női identitás, női szerepkínálat egyházban, társadalomban, bibliai nők üzenete, nők ordinációjának kérdései, nőábrázolások az irodalomban, a film- és képzőművészetben stb.). Természetesen az egyesület és a műhely egyaránt nyitott férfi teológusok előtt is; nem az a szándékunk, hogy egyoldalú teológiai arculattal, diszkriminatív módon dolgozzunk együtt.

Azt tapasztalom, hogy egyelőre evangélikus körünkben kevés a női teológiai műhely iránt érdeklődők száma. Ennek sok oka lehet. Talán leginkább egy jogos vagy vélt félelem, távolságtartás a „feminizmus”-sal szemben, amely kifejezés ma egyházi körökben, valljuk be őszintén, rosszul cseng és sok előítélet kapcsolódik hozzá. Éppen ezért én is szívesebben nevezem „női teológiának”, illetve a teológia női útjának. Azt azonban vallom és vállalom, hogy szükség van rá, foglalkoznunk kell vele – természetesen nem a „férfi-teológia” ellenében.

Hiszem, hogy mi mindannyian: evangélikus teológusnők, lelkésznők itt, ma, ezen az ezredeleji Magyarországon hozzájárulhatunk ahhoz, hogy tudatosan vállalt érzékenységünkkel, kreativitásunkkal és spiritualitásunkkal Isten útegyengetői legyünk lélektől lélekig. Sok múlik rajtunk – szándékainkon, törekvéseinken, nyitottságunkon és hitünkön. Mégis fontos tudnunk: „a hajnal nem a virrasztók műve, hanem a virrasztás ajándéka”.

RAVAI RÉKA JÚLIA

A férjem a munkatársam

Amikor Isten megszólított, hogy szolgálójának küldjön el, még eszembe sem jutott, hogy a férjem is lelkész lehet majd. Ugyanis egészen más körülmények között kezdődött új, szolgálóleányi életem Krisztusban, így mindig úgy gondoltam a jövőmre, hogy valahol egy kis faluban leszek lelkész egyedül, megbirkózva egy „úttörő” romantikus és prózai életével.

Mindez egyetemi tanulmányaim legelején történt, de aztán nem sokkal később megismerkedtem férjemmel, akivel egy évfolyamra jártunk, és tulajdonképpen ez a munkatársi viszony már akkor megkezdődött. Általában közösen dolgoztunk feladatainkon, néha szupplikálni is együtt mentünk. Segítettünk egymásnak, mert volt, amit ő tudott jobban, és volt, amiben inkább én jeleskedtem.

Azután elmúlt az öt egyetemi év, és kikerültünk a gyülekezetbe. Már a kezdet kezdetén én vállaltam el a hittanórákat, konfirmandus csoportot, és ez nagyon jól működött így. Aztán engem is kiküldtek saját gyülekezetembe. Ez a gyülekezet egy apró, de annál lelkesebb közösség. Szinte az első perctől elfogadtak és befogadtak, hisz előttem két lelkész is szolgált ott, nem voltam „különleges”. A kis gyülekezet minden előnyét és hátrányát megtapasztaltam. De saját gyülekezeti munkám – ami nem túlságosan megterhelő – és a gyerekevelés mellett tovább tudtam végezni férjem gyülekezetében a hitoktatást. A második gyermekünk születésekor férjem teljesen átvette

tőlem gyülekezetem gondozását, a hittanórákat és minden egyéb munkát és szolgálatot, de néhány hete újra minden a régiben van, az anyaság mellett lelkész is vagyok.

Mindezt azért éreztem fontosnak elmondani, hogy a kedves olvasó körülményeim ismeretében dönthessen: vajon ez a lelkész nő saját tapasztalatait mondja-e el, amikor arról ír, milyen is az, ha egy házaspár munkatársa is egymásnak?

FÉRFI VAGY NŐ?

Első ránézésre mindenki azt mondaná, hogy ez a szituáció semmi nehézséget nem jelenthet, mert hiszen milyen könnyű: ha az egyikünket valami akadályozza, majd megy a másik. Ha a másik, mondjuk, beteg, majd szolgál az egyik. De sajnos ez nem így van. Mindenekelőtt gondot jelent a gyülekezetekben még mindig uralkodó nézet: „csak” lelkész nő jut nekünk. (Félreértés ne essék, nem a saját gyülekezetemről beszélek.) Férjem gyülekezetében ritkán fordultak meg lelkész nők. Egyszer mégis megpróbáltuk, hogy hetes rendszerben dolgozzunk. Nagy segítség lett volna mindkettőnknek, hogy egy kicsit többet pihenhessünk, így kevésbé lettünk volna hajszoftok. De aztán a férjem gyülekezetében azt mondták, ez nekik nem tetszik, mert túl sok a női hang. Ami köztudottan „gyengébb”.

Véleményem szerint a munkatársi viszonyban is meg kell maradnunk nőnek. És ugyanígy a gyülekezeti munkában is. A gyülekezet ne azért fogadjon el, mert „a lelkész-nő ugyanolyan, mint egy férfi”, hanem mert az, aki, mind egy, milyen nemű.

BIZALOM ÉS ÖNBIZALOM

A munkatársi viszonyt természetesen leginkább az határozza meg, hogy a két fél a „civil” életben szereti egymást, egy ágyban alszanak, egy asztalnál esznek, együtt nevelik gyerekeiket. Vagyis határtalan közöttük a bizalom, egymás titkainak tudói. Ez nagy szabadságot adhat a viszonyban, ugyanakkor fogságba is vetheti azt. Ugyanis egy ilyen viszonyban egészen más a kollégák közti kommunikáció, mintha egy idegen lenne a munkatársunk. Bár a kritikában nagyobb a szabadságunk, többet elbírnunk, azért a határt itt is tudni kell. Persze azért mégis előfordul, hogy néha egymásra zúdítunk minden gondot, mert úgy érezzük, hogy a kapcsolatunknak ezt ki kell bírnia. Fontos kérdés, hogy a kapcsolat erőssége mennyi önbizalmat ad a feleknek ahhoz, hogy egymás tárgyilagos munkatársai, kritikussai, olykor – és szigorúan az Úrra figyelve – bírái is.

EGYENSÚLY ÉS HARMÓNIA

Ha az egyetemi éveket is beleszámolom, már 12 éve tart kapcsolatunk a férjemmel. Ez nem túl nagy idő, így örökérvényű tanulságokat nem biztos, hogy le tudok vonni az olvasó számára. De szerintem – és gondolom, ezzel mindenki egyetért – az a legfontosabb, hogy a társak között harmónia és egyensúly legyen, legalábbis valamilyen szinten. Pál apostol ezt mondja: *mindenkinek saját kegyelmi ajándéka van Istentől: kinek így, kinek amúgy.* (1Kor 7,7b) Aki ezzel tisztában van, az azt is tudja, hogy a munkatársak közül egyik sem érezheti többnek magát a másikonál. Mégis sokszor előfordul, hogy a társak közül valamelyik domináns. A férfi, teremtsémbeli „előnyét” hangsúlyozva, gyakran törekszik vezető szerepre még az egyenlők között is. És valljuk be, vannak olyan lelkésznők, akik úgy érzik, nekik többet kell tenniük, többet kell bizonyíta-

niuk, mert sokan „másodrendűnek” tartják őket. Hogy ezeket a fonákságokat elkerülhessük, fontos, hogy a munkatársak tisztázzák az erőviszonyokat és hogy mit várnak el egymástól, annak érdekében, hogy a közösen végzett munka egyensúlyban legyen: ne történjen meg, hogy az egyik kifulladásig dolgozik, a másik meg úgy tesz, mintha dolgozna. Nem vagyunk egyformák, de mindenki önmagáért értékes. Viszont senki sem több a másikonál. A munkatársi viszony házastársak között nem verseny.

A SZERETET

Pál apostoltól azt is tudjuk, hogy a szeretet mindent legyőz, és hogy Krisztus szeretete szorongat minket. A „házastársam a munkatársam” viszonyban mindent elsősorban megoldása, lényege a szeretet. Az a szeretet, amit egymás iránt érzünk, amit mindketten érzünk az Úr Krisztus iránt, és amely maga az Úr Krisztus.

Valahol egy munkahelyen láttam kitéve egy plakátot, amely a mosoly mindent megoldó fontosságáról szólt. Az igazi, őszinte mosoly, a felszabadult nevetés, ha kell, még egymáson is, a szeretet jele. Ha így tud egymásra nézni egy „házaspár–munkatárs”, akkor ott nagyon nagy baj nem lehet.

Mindent, amit leírtam, a saját életemben tapasztaltam, átéltem, ezért olykor közhelyesnek tűnhet. Sőt azt is mondhatjuk, hogy mindez talán sokkal inkább megvalósulhat egy üvegbúra alatt, „in vitro”, mint a való életben. Pedig néha az élet is produkál tökéletes pillanatokat, mert másként nem tudnánk tovább menni, felállni, felegyenesedni a terhek alatt. Az egyensúlyt nehéz megtalálni, és nagyon könnyen felborul a megtalált egyensúly.

Hogy könnyű vagy nehéz a „házastársam a munkatársam” viszony, nem tudom, mert néha ilyen, néha olyan. Néha én sajnálatom magam, néha a társam a mártír. De a dolog eddig elég jól működött. Talán mert a már említett gyógyír, a szeretet végül minden fölé kerekedik. Ezért pedig egyedül Istennek adhatunk társammal együtt hálát, hogy mindig mutatta az utat, ha kellett, a kijáratot a labirintusból, erősített és bátorított, felemelt, ha kellett, mert nélküle a mi akaratum, szeretetünk, erőnk nem lett volna elég, és nem lenne elég reménységgel tekinteni a jövő felé.

A lányom is lelkész nő akar lenni

– Anya, jössz ma az oviba hittant tartani?

– Igen!

– Jaj, de jó! Jaj, de jó! – ugrál, nevet. Jóleső érzés árad szét bennem: a kislányom szereti Jézust, szereti a bibliai történeteket, a hittant. Másrészt reménykedem abban, hogy a többi ovis is úgy gondolja, ahogy ő, s valóban megéri készülni az ovis órákra, megpróbálni minél érdekesebbé tenni őket.

– Anya, tudod, mi leszek én, ha nagy leszek?

– Mi?

– Hát lelkész és anya.

Micsoda megkönnyebbülés a szívemnek! Már az is, hogy anya akar lenni. Mert egyáltalán nem érzem magam jó példaképnek, sőt igazán büntudatos anya vagyok. A négy gyermek közül éppen Marcsi az, akire a legkevesebb figyelem jut. Eleve a GYES-beteg kategóriába tartozom: muszáj kimozdulnom, emberek közé mennem, látogatnom, hittanórákat és egyéb alkalmakat tartanom, egyszóval Istennek szolgálnom, hogy lelkileg jól érezzem magam. (Tudom, vannak, akik megköveznének, hogy ezt ki merem mondani, hisz miért nem elég egy anyának a férj, gyerekek és a háztartás? De úgy gondolom, hogy a férjem és a gyermekeim jobban járnak egy elfoglalt, de életvidám anyával, mint egy depressziós otthonülővel. Fogadjuk el, hogy különböző típusúak lehetünk!) Másrészt a három fiú rámenősebb. A nagyfiam már iskolás, folyton jön valami tudományos kérdéssel. (Minek is jártam 17 évig iskolába, ha a legalapvetőbb miértekre sem tudok válaszolni?) A háromévesnél tombol a dackorszak, addig nyúzó, amíg nem figyelek rá, meg hát egyfolytában beszél. Az egyéves pedig még baba, vele muszáj foglalkozni.

– Anya, játszol velem? (Babázni szeret, meg egyéb lányos játékokat, amit sem a fiúk, sem anya, sem apa.)

– Marcsika, próbálj meg egyedül vagy a testvéreiddel játszani, hiszen látod, hogy dolgom van!

Ha megpróbálom bevonni valamilyen munkába, akkor a fiúk kórusban kiabálják: én is, én is, és már megint ők vannak előtérben. Nos, ilyen helyzetben nyilván Isten külön kegyelme, hogy a lányom anya akar lenni, és tervezgeti, hány gyermeke lesz, és még azt állítja, hogy én vagyok a legjobb anya a világon. S hogy lelkész akar lenni? Nyilván tetszenek neki a gyerekórák, a bábéleadások, a táborok – ilyen dolgokat szervezni és levezetni nyilván csodálatos munka.

Most a cikk írása közben újra megkérdem a biztonság kedvéért, hogy mi akar lenni.

– És miért akarsz lelkész lenni?

– Mert te is lelkész vagy, és szeretném az embereket Jézushoz vezetni.

Elámulok. Lehetséges, hogy Isten már megérintette a szívét? Tudok misszionáriusokról, akik már kicsi gyermekként éreztek elhívást.

A lányom is lelkész nő akar lenni. És én ennek örülök. Mert én is szeretek lelkész nő lenni, mert nem bántam meg, újra ezt választanom. Mert tényleg csodálatos dolog embereket Jézushoz vezetni. A legcsodálatosabb. Kiváltságnak érzem, hogy amit egyébként is szeretnék tenni mint hívő emberek, azért fáradozhatunk, nemcsak a szabadidőben, mint egyéb foglalkozásúak. És a problémák? Bőven vannak, ráadásul én nagyon tudom sajnálni magamat, magunkat. Hogy magunk vagyunk, nincs nagyszülői segítség, néha (gyakran) elborítanak a hullámok. De sokszor átgondoltuk férjemmel azt is, hogy ami igazán nehézé teszi az életünket, az ugyanúgy meglenne mint nehézség akkor is, ha orvosok lennénk, vagy tanárok, vagy vállalkozók, vagy bármi. (Persze ha unatkozó milliomosok lennénk, akkor nem, de akkor máris érvénybe lép az elején említett depresszió. Szóval nem vágyom rá.)

Emlékszem, teológusként milyen fájdalmas volt hallanom, amikor teológusnapon a lelkészfeleség a gyermekeiről kijelentette: Isten ments, hogy lelkészek legyenek. Szó sem lehet róla. Persze nem tudhattam, mit élhettek át, amit mi nem, de nekem Pál apostol a példaképem és a hozzá hasonlók, akik sok szenvedés közben is tudtak lelkesedni az evangéliumért, az Istennek való szolgálatért.

Hogyan tovább? Mi lesz, ha jön a kamaszkor? A vargabetű szükségszerű vagy elkerülhető? Bizonyára sok múlik rajtunk is. Férjem beszámol egy nemrégii beszélgetésükről. Marcsika egyik kedvenc énekét énekelte.

– „Egy szív érettem dobogott (...) a szív szerette a szegényt...” Én is szeretem a szegényeket – folytatta –, vinnék nekik ennivalót, innivalót, ruhát, a gyerekeiknek játékot, és utána hirdetném nekik az evangéliumot.

– Mit mondanál el nekik? – apa kíváncsi volt, hogy tudja-e, mi az evangélium.

– Azt mondanám nekik, hogy Isten szereti őket, Jézus meghalt értük és megbocsát nekik, és énekelnek nekik, és megtanítanom nekik az éneket.

Férjem azt tervezi, hogy elviszi Marcsit a hajléktalanok közé.

– Segíteni kellene neki ebben, mert megvan benne ez a készség, és ha megakadályozzuk, akkor kioltjuk a Lelket.

Egyetértek. Csak annyit fűzök hozzá, hogy talán nem a hajléktalanok közé kellene menni egy hatéves kislánnyal. Kezdetnek elég lenne a szomszéd faluban lakó kilenc gyermekes cigány család is.

– Anya, valamit elfelejtettem! Még az árva gyerekekről is gondoskodni szeretnék!

Család és hivatás

Vallomást kért tőlem a szerkesztő. Nem kis dolgot. Mert ez a vallomás lehet nagyon szép, megkönnyezhető, őszinte és persze lángoló „szerelmi vallomás”. De lehet megkeseredett, elfásult „beismerő vallomás” is... Vagy talán a kettő boldog-szomorú keveréke? Hiszen a szolgálat mindennapi örömei és nehézségei, a családi élet boldogsága és konfliktusai az ember lányának lelkében egyaránt kavarnak, ha történetesen lelkész. E kettősséget felvállalva lesz töredékesen is teljes a kép, melyet most röviden az olvasók elé tárok.

Az igazat megvallva, néhány éve ez a kérdés – család és hivatás összeegyeztetése – meg sem fordult a fejemben. Vagy legalábbis nem volt mindennapi beszédtemám között. Mára azonban kétgyermekes anyaként valóban egy kicsit mást jelent számomra a lelkési szolgálat, mint amit – még egyedülállóként – a diósgyőr-vasgyári idős hívek pástorolása, a nyíregyházi bokortanyákon tartott istentiszteletek vagy a Lipcsei Egyetem előadásai hallgatása közben éltem meg. Egész más volt munka- és szabadidőmet beosztani addig, míg „se kutyája, se macskája”-életmódomból következően „mindenre ráértem”. Kórházi és betegügyi látogatások akkoriban szinte minden hétre jutottak, míg várandósan, majd kisgyermekes anyukaként ez a fajta szolgálat típus jelentősen megritkult. Úgy gondolom, felelőtlenség lenne (s ezért nem tehetem meg), hogy téli hónapokban a családom egészségét kockáztassam azal, hogy beteg emberek közé megyek. Ezenkívül egyszerűen kivitelezhetetlenné vált hosszú órákra itthon hagynom a csemetéket. Ugyanakkor új szolgálati területek nyíltak meg: mint például a baba-mama klub, ahol édesanyákkal és gyermekekkel találkozunk kéthetente (felekezeti közötti alkalmak), hogy együtt vitathassunk meg olyan témákat, melyek a legközelebb állnak mindennapjainkhoz. Ezek az alkalmak – ha közvetve is – sokszor előkerülnek olyan kérdések, melyek a hitre irányulnak, s ezzel egyfajta új missziós lehetőségeket rejtenek magukban. Természetesen egy-egy gyermek családba érkezése után a szolgálatok tekintetében „úgy tenni, mintha mi sem történt volna”, egyszerűen fizikai képtelenség. A „kicsi” 2–3 óránként szopik, a „nagyobbal” játszani kell. Az ebéd bármilyen gyors, mégsem fő meg emberi beavatkozás nélkül... Mindezek mellett azzal, hogy vállaltam – sok sors társammal együtt – a csodálatos lelkési hivatást, nem tudok és nem is akarok lemondani az anyaságról sem. Nem váltam férfivá azért, mert egy „férfiszakmát” (az emberek döntő többsége ezt így gondolja) választottam. Sem gondolataimban, sem érzelmeimben, sem ösztöneimben nem tudok „nadrágot húzni”. Női lelkészként, esetenként feleségként, édesanyaként (majd remélhetőleg anyósként és

nagymamaként) olyan másfajta szemléletmódot vihetünk a szolgálatba, amivel egy-egy gyülekezet élete gazdagodhat. Nincs első osztályú és másodosztályú szolgálat, de szolgálattelvő sem.

Nem hagyhatom ki írásomból ezen a ponton: *véleményem szerint nagyon nehéz helyzetben vagyunk mi, kisgyermekes lelkésznők, melyen egyértelműen és lehetőleg mihamarabb változtatni kell.* Arról van szó, hogy számunkra is biztosítani kell(ene) a (hosszabb-rövidebb ideig tartó) gyermekgondozási szabadságot. Olyan időszakot (a gyermek[ek] születése előtt 1–2 hónapot és utána legalább egy évet), amikor jó lelkiismerettel foglalkozhatunk teljes erőbedobással és (majdnem) kizárólag a ránk bízott kis jövővel. Amikor erkölcsileg, anyagilag mellettünk áll az egyház vezetése, hogy ne szakadjunk szét a kétfelé teljesítés kényszerében. Abban a feszültségben, hogy „jaj, szegény gyülekezet” (elhanyagolom a hivatásomat, a rám bízottakat, mert a családomnak most anyára van szüksége) vagy „jaj, szegény családom” (elhanyagolom a gyerekeimet, férjemet, mert nélkülem nem megy a munka).

Ha az egyház foglalkoztat női lelkészeket (a mi kis egyházunkban tudomásom szerint a lelkési kar közel egyharmada nő!), akkor tudomásul kell vennie, hogy ők esetlegesen férjhez mennek, és gyereke(ke)t szülnek, ami nem annyi, mint egy vakbélműtét, vagy egy múló rosszullet. Rosszak is a hasonlatok, mert a gyermekáldást nem szabad betegségekhez hasonlítani, hanem csakis Isten egyik legcsodálatosabb ajándékának tekinteni. Sajnos a fent említett időszakra nem jár „alanyi jogon” helyettes lelkész, hanem a felmerülő új helyzetet mindenki úgy oldja meg, ahogy tudja. Férj, após beugorhat, ha történetesen lelkész. És ha nem? És ha a két nagymama „egynapi járóföldre” (autóval) lakik? Akkor ki és hogyan végzi el a szolgálatokat? Persze hogy nem vonul ki ilyenkor sem a lelkész a gyülekezet életéből! Felveszi a telefonokat (próbálták már? A kicsi felsír a telefoncsörgéstől a kiságyban, a nagy húzogatja a szoknyámat, hogy menjek neki mesélni), iktatja és megválaszolja a leveleket, szervezi a közösségi életet. Hiszen a nem helyben lakó helyettes lelkész nem tud minden feladatot átvállalni, nem is kell neki. De egészen más lenne a gyermekes lelkésznek helyi-gyülekezeti, országos-közegyházi megítélése, ha egyházi törvényeink fekete-fehéren leírnák, milyen jogállással rendelkezünk. Nem hiszem, hogy mártírokká kellene válnunk csak azért, mert átgondolatlan a jelenlegi szituáció, amibe előbb-utóbb a legtöbb lelkész belecsöppen. Tanulhatnánk német, finn és más testvéregyházak jól bevált gyakorlatából!

Ám a nehézségek ellenére leszögezhető, hogy család és hivatás jól kiegészítik egymást. Nagyon sokat jelent a

szolgálatban a hitelesség szempontjából a „hús-vér”, személyes tapasztalat. A magunk mögött tudott segítő-bátorító-imádkozó háttér. Gazdagíthatja igehirdetéseinket, tanításainkat az a fajta kontroll és kritika, melyet legőszintebben a család, a házastárs gyakorolhat szolgálatunk tekintetében. A világért sem akarom katolikus pap testvéreinket megbántani, de valószínűleg pozitív töltetet (nem elhanyagolható többletet) jelent egy-egy fiatal párnak a tény, hogy a házasság isteni rendjéről úgy lehet velem beszélni, mint hasonló cipőben járóval, vagy a hittanos szülőknek, hogy magam is gyakorló édesanya vagyok.

Köszönettel tartozom férjemnek, akinek az élet minden területére kiterjedő segítsége nélkül szolgálatomat sem tudnám jól ellátni. Mind a gyermeke nevelésből, házimunkából, mind pedig a gyülekezeti élet szervezéséből tevé-

nyen veszi ki részét, ami hatalmas többletet jelent a család és az egyházközség számára is. Erre tettük fel közös életünket: mindent *kettesben* – ahogyan Jézus is kiküldte tanítványait –, egymást segítve, erősítve, bátorítva. Ez Isten legcsodálatosabb ajándéka az életben.

A lelkésznök szolgálatba lépésével az egyházi élet szervezésében és megvalósulásában mindenképpen változás állt be, hiszen egy nő és egy férfi között meglévő ezernyi különbség a szolgálatban (beszédünkben, gondolkodás-módunkban stb.) is meglátszik. Nem szabad azonban ezeket egymás ellen kijátszani, hanem élni kell az adott lehetőséggel, eséllyel. Hiszem, hogy mint feleség és édesanya olyan többletet vihetek a gyülekezeti életbe, ami talán kárpótolja a híveket azokért az esetleges fennakadásokért, ami egy férfi lelkész alkalmazásakor nem merülne fel.

HONTI IRÉN

Új kihívások – lelkigondozás parókia nélkül

Találó és sokatmondó az adott cím: *új kihívások*... Ma az új kihívások korában élünk. Igaz ez az egyházi, gyülekezeti szolgálatok terén és ezen belül a lelkigondozás terén is. Mit jelent az új kihívás, mit jelent a lelkigondozás parókia nélkül?

Gyülekezeti szolgálataim során azt tapasztaltam, hogy nagy igény van a személyes találkozásokra, beszélgetésekre. Igény van arra, hogy meghallgassam a velem szemben ülőt, hogy figyeljek reá, érdeklődve élete, sorsa felől, hogy valamilyen módon próbáljak segíteni az ő egzisztenciális helyzetében. Az igény motivált arra, hogy képezsem magam ezen a téren.

Mi is a lelkigondozás? Először is több, mint a másikkal való személyes találkozás, beszélgetés. A lelkigondozás olyan kapcsolat, amely egy lelkigondozói térben valósul meg. Ebben a térben a lelkigondozóra jellemző a *fölfelé, befelé és kifelé irányultság*. Fölfelé: Istennel, befelé: önmaggal, vágyaimmal, érzéseimmel, gondolataimmal, értékeimmel, gyengeségeimmel, erősségeimmel, erényeimmel, bűneimmel. Kifelé: környezetemmel, embertársaimmal, a teremtett világgal.

A lelkigondozó motivált, felkészült, elkötelezett, hogy lelkigondozottját ebben a hármasság irányú kapcsolatrendszerben lássa, kísérje, támogassa, fejlődését elősegítse. Tudja, hogy bármelyik kapcsolati szál sérül meg, kihatással van a másik kettőre is, és ugyanígy bármelyik kapoc-

lati szálon indul is el a gyógyulás, érés, fejlődés, az kihátással van a másik kettő gyógyulására is. A lelkigondozói kapcsolat azon múlik, hogy hogyan van jelen a lelkigondozó, milyen motivációval, felkészültséggel, elkötelezettséggel. A lelkigondozói kapcsolatban jelen van a *spiritualitás*, függetlenül attól, hogy ez szavakban kifejeződik-e vagy sem. Egyrészt mert a lelkigondozó a spiritualitásra érzékeny szakember, és mert minden ember kapcsolati hálójának van spirituális szála.

A lelkigondozó részéről egyaránt jellemző az istenközpontúság és az emberközpontúság.

Élő kapcsolatot ápol Istennel, mint aki tudja, hogy tőle kapta a küldetését, és hagyja Istent munkálkodni életében, munkájában. Ugyanakkor a lelkigondozó odaadón figyel a gondozottra, nem csak hallgat, hanem meghallgat. Nem azonosul a klienssel, de empatikus vele. Nem tanácsot ad, hanem segít megérteni és megválaszolni élete kérdéseit. A lelkigondozó felelős a kapcsolatért, de nem vállalja át a felelősséget gondozottja életéért és döntéseiért.

Az ilyen lelkigondozói kapcsolatra nagy igény van, és ez az igény túllépi, meghaladja azokat a kereteket, amelyekre a gyülekezet ad lehetőséget. A kórházban, az iskolában, a szociális területeken, a pedagógusok és diákok, a betegek, a hozzátartozók és a személyzet köreiből is szükség van lelkigondozásra. Ilyen értelemben „parókia az egész világ”. „Parókia”, vagyis az a hely, ahol találkozom,

beszélgetek azzal az emberrel, aki velem szemben ül, aki igényli a segítségemet. A lelkigondozás kiindulópontja mindig az ember a saját egzisztenciális helyzetében, az ő személyes gondjaival, kérdéseivel. De talán éppen egy ilyen beszélgetés segít felfedezni a lelki dimenziót. A lelkigondozás a parókián kívül éppen ezért hallatlan nagy missziói lehetőség.

A lelki beszélgetésekből, ezekből a találkozásokból *közösségi alkalmak* is születnek. Szépnek találok, hogy a parókia berkein kívül is létrejönnek istentiszteleti és közösségi alkalmak. A kórházi tanácssterem a kardiológián, a konferenciaterem a Kútvölgyi kórházban vasárnaponként istentiszteleti hely lesz, azaz bizonyos időre így templommá válik. Ezek az ajtók nyitva vannak mindenki előtt. Helye van itt a személyzetnek, a betegnek, a hozzátartozónak egyaránt. De ugyanígy templommá válik hetente egyszer a világi óvoda tornaterme is, ahol Jézusról beszél-

lek a kicsinyeknek. Templom lesz így mindaz a hely, ahol elhangzik Jézus neve, ahol Jézus nevében történik valami, ami segíti a bajba jutott embert... A tapasztalat szerint aki fontos személyesen, az szívesebben részt vesz ezeken a közösségi alkalmakon is.

Ez egy kicsit más jellegű szolgálat, mint a gyülekezeti. Örülök, hogy megtaláltam a helyem ezen a területen, ebben a személyes, emberközeli szolgálatban. Hálás vagyok azért, hogy nőként így élhetem meg az adottságaimat, így szolgálhatom életem Istenét, így közvetíthetem Jézus üzenetét. Érdekes, hogy ezt ugyanígy igénylik a férfiak, mint a nők, és a férfiak egyáltalán nem idegenkednek a női lelkigondozótól. Bizonyára semmi sem véletlen. Éveken át világi pályán dolgoztam, most a világban hirdethetem az élet üzenetét, méghozzá lelkigondozóként. Egy kis időre, de lelkésze lehetek azoknak, akikkel találkozom, és akikkel beszélgetek.

SZTANKÓ GYÖNGYI

Lelkészként a diakóniában

Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked. (ApCsel 3,6)

A „diakóniai teológián” felnevelkedett generáció tagjaként bevezetőül a kezdetekből idézzünk, a nők jelenlétére, hatásos és valódi szolgálatára fókuszálva. „Azután, amikor keresztelsz, (...) küldjenek oda (...) egy asszonyt a nő megkenésére. Közben egy férfi mondja fölöttük az Isteniség vízbe való lehívásának neveit (307). Mikor pedig a megkeresztelt nő kiszáll a vízből, fogadja őt a diakonissza. Tanítsa és nevelje, hogy a kereszttség pecsétje tisztaságban és szentségben feltörhetetlen legyen. Ezért mondjuk, hogy a diakonissza szolgálata szükséges és fontos, hiszen Urunkat és Üdvözítőnket is szolgáló asszonyok látták el, tudniillik Magdalai Mária, Mária, Jakab leánya, József anyja és Zebedeus fiainak anyja sok más asszonnal együtt. Neked is sok mindenben szükséged van a diakonissza szolgálatára. Mert a diakonisszának be kell mennie a pogányok házába, ahol hívó nők vannak, hogy meglátogassa a betegeket és ellássa őket mindennel, amire szükségük van.”¹

A nők ókeresztény kori diakóniai szolgálata a gyülekezetben jelentősebb feladatkört jelent, mint a „háztartási munka” egyáltalán nem lebecsülendő értéke. A fenti idé-

zet alátámasztja azt a gyakorlatot, „(...) hogy bizonyos szolgálatoknál, például nők megkeresztelésénél, minthogy a kereszttség akkoriban még teljes ruhátlansággal és alamerítéssel járt együtt, vagy egyes betegápolói teendőknél nőkn kívül más nemigen – vagy egyáltalán nem – segédkezhetett.”²

Számos közismert bibliai idézet közül egyet emelek ki: *Feleségük is hasonlóan tiszteletre méltó legyen: nem rágal-mazó, mértékletes, mindenben hűséges.* (1Tim 3,11) A *megbízhatóság* bizonyosan az egyházi szolgálatra vonatkozott. Sőt, az is tény, hogy a diakonisszák az ókeresztény időkben az úrvacsorai kelyhet is kézbe véve liturgikus szolgálatot végeztek. Pál apostol „hallgatási parancsa” (1Kor 14,34–35) egyes értelmezők szerint csak azért hangzott el, mert egyébként annyi mindenben kaptak felhatalmazást a nők, hogy legalább a gyülekezetben fogják vissza magukat – a zsidó tradíció okán is.

Azóta eltelt közel 2000 év, és mi az újdonság? Egyáltalán változott-e valami lényegi a mai szociális feladat, a lehetőségek és köteleességek terén? *Mert a szegények mindig veletek vannak* (Mk 14,7) – mondja Jézus. Ennek valósá-

¹ Didaskália: A diakónusok és a diakonisszák beiktatásáról. In: *Ókeresztény írók. V. Az ókeresztény kor egyházfegyelme.* Szent István Társulat. Budapest, 1983. 188. o.

² Molnár Ferenc (szerk.): *Diakónia, diakonátus, diakónus.* Szent István Diakonátusi Kör. Kalocsa, 1966. 53. o.

gát, miszerint a *munkanélküliség*, a *hajléktalan életforma* fogalom lett, a leggazdagabb országok ugyanúgy átéltek, mint az éhhalállal küszködő népek. Az erősebbre szőtt szociális háló, a szociális munkások képzése és foglalkoztatása és egyéb intézkedések az állami oldalról való gondoskodás próbálkozásait tükrözik. Nem nélkülözheti és nem is nélkülözi azonban a világi hatalom az egyházi oldalról jövő segítséget sem, sőt kifejezetten igényt tart erre a szolgálatra. Gyülekezeti lelkesítő szolgálatom során naponta szembesülök az emberi testi-lelki nyomorúság különböző szintű formáival.

Amikor a felkérés megérkezett a *Lelkipásztor* „Vallomások a szolgálatról” című rovatába, némi tiltakozás volt bennem, mert nem intézményes diakóniai lelkesítő vagyok. Azután letisztult bennem, hogy minden evangéliumi szolgálatnak van szociális vonzata, és minden, kifejezetten diakóniai segítségnek evangéliumi programja.

Néhány illusztráció a témához. A közelmúltban Kárpátalja egy kedves városában sétáltunk képzőművész barátnőmmel, régóta várt nagy beszélgetés közepette. Egy jó néhány évvel ezelőtti közös munkánk – a művésznő első önálló kiállítása – is szóba került. Ritkán átélt örömmel ajándékozott meg. Elmondta, hogy régóta ismer, és tudja, hogy szívesen segíték mindenkinek, akinek csak lehet, hátaira innen és túl. A várva várt kiállítás előtt 1–2 évvel elkezdett imádkozni a megvalósulásáért, és az ima tárgya volt személyem is, mint aki segíthet ebben. A cél – az önálló kiállítás – megvalósult, annak ellenére, hogy nem szakirányú lelkesítő feladat volt. Hat évvel a történetek után mesélte el mindezt. Kitérő örömmel újságolta, hogy a kiállítás bevételét lakásuk felújítására fordították.

Kérjétek, és adatik nektek, keressetek, és találtok, zörgezzetek, és megnyitattik nektek. (Mt 7,7)

Diakóniai szolgálatom több mint 20 éve Erdélyhez kötődik, amely nem speciálisan gyülekezeti jellegű munka. Az elmúlt rendszerben, sokszor a megkötéseket áthágva szállítottam Erdélybe életmentő gyógyszereket, Bibliákat, keresztény és magyar irodalmat, iskolai segédeszközöket stb. Más típusú feladat elé állított az 1988-tól a Romániából illegálisan érkező menekültek fogadása és ellátása (lakhatás, ételmezés, ruházkodás). Legizgalmasabb emlékem maradt a következő év karácsonya, pontosabban az 1989. december 26-i első szabad segélyszállítmány a járulékos izgalommal. A hétköznapi segítségnyújtása az iskolák, keresztény gyülekezetek és családok támogatása. 1990-től indult immár tizenötödik alkalommal megrendezésre kerülő tiszadobi nemzetközi magyar ifjúsági tábor, ahol testi-lelki felüdülést nyernek az odaérkezők.

Az 1998 novemberi kárpátaljai nagy árvíz nyomán is megtapasztalhattam, mit jelent gyorsan, veszélyt vállalva is segíteni a katasztrófhelyzetben lévőkön. (Kétszer ad, aki gyorsan ad.) Magam is természetesen aktívan részt vettem nem csupán az adományok gyűjtésében, hanem a

helyszínre való szállításában is – néhányszor több milliós értékben –, felvállalva az igen veszélyes helyzeteket is. (Sajátos diakóniai idegenforgalmi programom, hogy a gyülekezetünk utazni szerető és a környező országok nehez helyzetére nyitott tagjaival elutazzunk a helyszínekre, kapcsolatot építve, például Erdélybe, Kárpátaljára, idén pedig a Vajdaságba készülünk.)

Közben idehaza is új formában jelent meg a nyomor. Míg korábban csak kevés úgynevezett „csövessel” volt dolgunk (bár azzal a kevéssel is sokat kellett foglalkoznunk), sajnos, a szó átalakult „hajléktalan”-ná, ami viszonylag új fogalom nálunk, és már nemcsak néhány személyt, hanem ezeket jelent szűkebb környezetünkben is. Egyházon belül intézményes formában is, de egyénileg is, kereszténységem okán is igen sokat foglalkoztam és foglalkozom hajléktalanokkal. A feladat határtalanul nagy!

A szegények és az élet perifériájára kerültek szolgálat nap mint nap készenléti állapotot igényel. Természetes folyamattá, szinte életállapottá vált az állandó gyűjtés (ruha, étel, gyógyszer) a szükségét szenvedők számára. Ökumenikus, baráti és ismeretségi kapcsolataimat is felhasználva igyekszem megtenni a tőlem telhetőt a nagy gyülekezeti szolgálataim mellett.

A diakóniai szolgálat teljesítése gyülekezeti munkatársak nélkül nem megy. Bármennyire is személyes feladatnak tekintem a nélkülözők szolgálatát, elszigetelten nem lehet dolgozni ebben sem. Vannak azonban olyan helyzetek is, amelyekben az ember még többet nyújthat az áldozatkészség és a szolgálat útján. Hála Istennek ott tartunk, hogy már a legkülönbözőbb ügyekben is a nélkülözők mellé tudunk állni szóbeli vigasz és anyagi segítség tekintetében. Isten kegyelméből magától értetődően igyekszem minden tőlem telhetőt megtenni, hogy a hozzám fordulóknak ügyesbajos dolgaiban segítek, legyen az lakhatás, gyógykezelés, ételmezés, ruházkodás. Befejezésül egy kissé szokatlan módját mutatom be a szociális szolgálatnak. Egy hajléktalan édesanya súlyos beteg lett, kórházi kezelésre szorult. Hogy a gyámhatóság ne vehesse el a gyermeket az anyától, ezért otthonunkban gondoztuk édesanyja felépüléséig.

Számatlan a pénz, mérhetetlen az élelmiszer, nincs darabszámba véve a ruhanemű, amit a rászorulóknak adunk. Mert aki hajléktalan, éhez, vagy más szempontból nyomorult, azon segítenünk, segítenem *kell*. Ezt kívánja az Úr, és ha ő ezt kívánja, akkor ezt akarom én is. A számadásunk pedig őnála készül.

A diakóniai teológia „szlogenje” ma is valóságosan kötelez: (...) *aki közöttetek első akar lenni, az legyen a rab-szolgálatok. Mint ahogy az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért. (Mt 20,27–28)*

Aki pedig az Úr követségében jár, a szolgálatban is készségesen kövesse őt. Erre törekszem az ő segítségével.

Papnőt vettem feleségül

A jó részt választotta... (Lk 10,42)

Különös dolog a nők ordinációjának 30 éves jubileumára emlékező számba egyedüli férfiként írni. Adott az érzelmi kiindulópont: az óvodai-iskolai szülői értekezletek magányos „apukája” ismét átélheti a másik fél (Mt 19,6) „természetesen” hátrányos helyzetét.

Ha e szolgálatról írok vallomást az evangélikus lelkészek folyóiratába, szelektálnom kell. Azokat a gondolatokat hasznos elsősorban megosztanom az olvasóval, amelyeknek a tartalma közérdekű. Ezért a továbbiakban nem érintem a mi házasságunk egyedi vonatkozásait (özvegy feleségem újraházasodása, a lelkész-orvos pár élete, gyülekezeten kívüli tevékenységek stb.).

Hiszem, hogy a lelkészi pálya arculatának alakulása nem pusztán szociológiai folyamat, hanem mélyén a krisztusi akarat is ott rejlik. A pap státuszáról lassan lekopik az a szent előjel, ami egykor pozitívan, a közelmúltban meg negatívan minősítette viselőjét, érdemeitől függetlenül. Nálunk is polgáriasul, azaz beilleszkedik a hivatások és szakmák rendjébe, így válhat egyetemessé, a reformáció eredeti célkitűzése szerint.

De „kísérleti alany” mégsem könnyű lenni. Előzmények és minták nélkül csöppentünk magunk, gyülekezeteink és egyházunk is ebbe a helyzetbe. A pap feleség és a civil férj szaporodó jelenségének számunkra legnagyobb kérdése az, amire az alcímmel utalni szerettem volna: hogyan lehet egy személyben Mária és Márta is valaki? Hogyan tud világi állásban dolgozó párja mellett egy nő a lelkészi és családanyai minőségre vonatkozó külső, illetve belső elvárásoknak egyaránt megfelelni?

E kérdésnek számtalan gyakorlati, emberi és teológiai vetületét ismerhettük meg az elmúlt években. 1991-ben és 1999-ben, első, majd harmadik közös gyermekünk születésekor is beleütköztünk a világi és egyházi jogszabályok ellentmondásaiba. A méltatlan helyzetek részletezése helyett célszerűbb az általános tanulság megfogalmazása. A lelkészek mindaddig nem jogosultak jövedelemhez kötött pénzbeni ellátásra (táppénz, GYED), amíg az országos egyház által utánuk fizetett egészségbiztosítási járulék el nem éri az általános mértéket. Ezt súlyos anyagi vonzata ma sem teszi lehetővé, így viszont a lelkészi szolgálat vállalása „büntetéssel” jár: az anya jövedelme a gyermek megszületése után jóval nagyobb mértékben csökken, mivel csak méltányossági GYES-re jogosult. (Felvethető persze, hogy akkor a lelkészházaspárok esetében alkalmazott gyakorlat, miszerint ugyanazt a jövedelmet kapják ketten tovább, erkölcsileg és munkajogilag helyes-e.)

Ezért is tűnik kétségesnek, hogy a zsinat igazán segíteni tud-e az ilyen papnők helyzetén a lelkészi státusz részletes munkajogi szabályozásával (lásd *Evangélikus Élet* 2004. február 29.). A legutóbbi ülészekon tárgyalt anyag másik súlyos problémája a parókia használatának kérdése, amivel mi is szembekerültünk. A gyülekezet érthetően szolgálatot vár el az épületben lakótól. Számunkra viszont kérdéses volt, hogy elköltözés és esetleg több éves kihagyás után egyáltalán visszatérhetünk-e. Mivel bölcsődébe semmiképpen nem akartuk küldeni fél éves legkisebb gyermekünket sem, ezért végül a 6. hónap leteltével én vettem igénybe a gyermekgondozási díjat.

Ismét nem szükséges részletesen ecsetelni azt a megdöbbenést, amit ez a lépés a rokonok körében és a munkahelyen kiváltott. A legnagyobb csalódást azonban őszintén megvallva az jelentette, hogy a dolog „nem működött”. Bár jóval többet láttam egy gyermek fejlődéséből (igazából most éltem csak át), nem váltam teljes értékű „kispapává”. A tíz éve megszokott munkába járást nagyon nehéz volt felcserélni a délelőtti babakocsizással (jellemzően inkább a nyakamban vittem Danit). Egyszóval: ez a megoldás csak az értetlenségre és lesajnálásra edzett, e kisebbségi helyzetet nő módjára túrni képes, nagyon alázatos szívű férjjel rendelkező családoknak ajánlható.

Saját alkalmatlanságunk mellett érzésem szerint tradicionális gyülekezeteink többsége sem nyitott még az ilyen extravaganciákra. Azt is nehezen szokták/szokják meg, hogy lelkész férje mellett működő lelkész feleség szolgálatát egyenrangúnak tekintsék. De a világi párral megvert fiatalabb lelkész nő biztosan számíthat arra, hogy esetleges megválasztásánál mérlegelni fogják a várható gyermekek „veszélyét”.

Van azonban gyakorlati igazságtartalma a hívek tartózkodásának. A lelkész többnyire a hivatalhoz közeli parókian lakik, azaz valóban könnyen belecsúszhat a „kijáró háziasszony”, vagy modernebbül a „távmunka” csapdájába. Így épp az empatikusabbnak tartott nők pásztori lehetőségére, a ma oly fontos látogatás, személyes lelkigondozás csorbul. Ezt tovább rontja, hogy az egyházi alkalmak (istentisztelet, bibliaórák, szeretetvendégségek, egyházmegyei, -kerületi és országos rendezvények) túlnyomórészt amúgy is az átlagos családok pihenőidejébe, estére vagy hétvégére esnek. Azaz kedvező esetben a sokat dolgozó pap férje délután és hétvégén átveszi a stafétát, s többnyire egyedül hordozza gyermekeit kirándulni, színházba, barátokhoz (lásd „láthatás” a bontóper után).

Rossz esetben elfoglaltsága miatt ő sem képes erre, így (parókiá)kulcsos utódaikat felmenőik és/vagy a gyülekezet jószívű tagjai őrzik.

Visszajutottunk az alcím helyzetéhez. Mert minden anyagi, technikai és jogi akadály mellett a fő kérdés lelki. A lukácsi történetben könnyű igazat adnunk az „önmagát lefoglaló” Mártát szelíden feddő Jézusnak. A laikus férj mellett szolgáló lelkész nő esetében azonban épp a két leg-

fontosabb érték ütközik össze: felmosás közben Jézus, látogatásra sietve gyermekei szemét látja.

Akkor mégis „mi ebben a jó”?

A feszültség – épp feloldhatatlansága miatt – nem hagy eltompulni. A mindennapok improvizációi közben újra és újra visszavezet a kegyelem meglátásának és elfogadásának állapotába. És a mélyből az evangélium is mélyebben szólal meg, *amelyet nem vehetnek el tőle.*

KEVEHÁZI KATALIN

Anya vagy tisztelendő néni?

Élet a pap(nő)családban

Amikor a szerkesztőség felkérő levelét megkaptam, azt hittem, könnyebb dolgom lesz: a címben megfogalmazott kérdés költői, és én igazán tudom, milyen (volt) az életünk. Az írást elkezdve (és állandóan félbehagyva) azután rájöttem, hogy nem csak a műfaj szokatlan számomra, hanem nehéz – ha egyáltalán lehetséges – igazat (és nem csak a valót) tartalmazó, ünnepi folyóiratszámába illeszthető gondolatsort megfogalmazni. Bár mindaz, ami gyermekkoromtól körülvevett, természetesnek számított, szüleim hivatását mégsem tekintettem soha „rendes foglalkozásnak”. Nap mint nap érzékeltem: nem átlagos közegben élünk.

Milyen volt az élet nálunk? Bár teljesen normális család voltunk, a mindennapok az átlagosnál változatosabban alakultak – ez hol kellemes, hol zavaró volt. Ha tudtuk is a hittanórák vagy az esti alkalmak időpontjait, látogatás, temetés mindig közbejöhethetett, és hétköznap sosem tudhattuk előre, szüleink mikor lesznek otthon. Amikor más családok kipihenték a hetet, vagy ünnepeltek, nálunk akkor volt a legkevesebb nyugalom. Mi november 7-én jártunk kirándulni, hiszen ez volt az egyetlen olyan munkaszüneti nap, amikor minden családtag ráért. A vasárnapi ebéd mindig szombaton készült, és vasárnap reggel sem lehetett később kelni. Ami számomra sose vált természetessé: hozzánk mindig be lehetett csöngetni (sőt: mivel falun akkortájt még nem volt szokás a csengő, meg a zárt ajtó, akár csöngetni sem kellett), és ezt a lehetőséget bizony ki is használták a gyülekezet tagjai – tekintet nélkül az időpontra. Éreztük időnként azt is, hogy szüleinknek gondjaik vannak, de ezeket inkább csak sejtettük, és kérdéseinkre óvatos válaszokat kaptunk.

Mindezt, bár bizonyos életkorban súlyos kritikákkal illetem, mégis természetesnek éreztem. Ma már meg is tudom fogalmazni: a lelkészi hivatás, ahogy akkor én láttam, kis mértékben sem jelentett szolgáltatást – szolgálat

volt a szó minden értelmében, az élet minden területére kiterjedő, némi túlzással huszonnégy órás szolgálat, amely életünk rendjét meghatározta.

A másik meghatározó tényező az a nagy közösség volt, amelynek részévé váltunk. Ennek legkézzelfoghatóbb egysége a gyülekezet. Benne éltünk – akartuk, vagy nem –, igazodnunk kellett hozzá, és elfogadtuk mindazt, amit kaptunk tőle. Egy másik egysége ennek a közösségnek szüleink lelkész és nem lelkész barátaiból és azok családjából állt össze. A családokhoz többnyire gyerekek is tartoztak, akik közül barátok is kikerültek. Nagyon fontosak voltak számunkra ezek a kapcsolatok. Nem tudok és nem is szeretnék üldöztetésekről beszámolni, sokkal inkább arról, hogy – főleg kisiskolás korunkban – kicsit idegenként éltünk a kortársaink között. Ezért azonban bőven kárpótolta azok a kapcsolatok, barátságok, amelyek éppen a szüleinknek köszönhető egyházi kapcsolatok révén és mentén jöttek létre. A szabályos időközönként szervezett papgyerek-találkozókon, a szárszói nyaralások idején, a főtí kántorképzőkön, vagy egyszerűen mert papgyerek barátnőm ugyanabba a gimnáziumba járt, mint én, újra és újra kölcsönösen megerősödhetett bennünk a „nem vagyok egyedül” érzése. Ennek a nagy közösségnek az erejét a mai napig érzem, még az én gyerekeimnek is jut belőle. És nem kevésbé fontos az az otthonosság-érzés sem, ami bárhol a világban elfog, mikor belépek egy lutheránus templomba, és idegen emberek között, de velük együtt követem az istentisztelet liturgiáját.

Mindehhez persze elég lett volna egy lelkész is a családban. Hogy ketten voltak, az némiképp módosította a helyzetet. Él egy kép az emlékeimben: hármásban vagyunk szüleimmel. Édesanya, miközben az én copfomat fonja, sír, és olyasmiket mond, hogy ő nem dolgozik, olyan szavakat hallok, mint gyülekezet, püspök, státus, kongrua (utóbbiakat ugyan nem értettem). Édesapám pedig való-

színűleg semmi megoldást nem tudhat a gondokra, legalábbis nem nagyon szól semmit, jelenlétében inkább azért vagyok bizonyos, mert nyilván nem én lehetek a beszélgetőpartner. Természetesen nem értettem a problémát: mit jelent az, hogy Édesanya nem dolgozik, amikor pedig egyfolytában dolgozott? Azt hiszem, hogy valahol dühös is voltam rá: ugyan mit akar még, hiszen sokszor így sincs velünk. Nem tudtam, mit jelent az, hogy nem szabad dolgoznia, ha egyszer mégiscsak végezte a munkáját. Azt tudtam, hogy mindez azért van így, mert nőnek született. Ez megint sokáig az érthetetlen dolgok közé tartozott. Azután mégis találtam rá magyarázatot, Kertész Erzsébet lányregényeinek olvasása közben, Teleki Blanka, Hugonai Vilma és a többi „első nő” életrajzát megismerve. Azt hiszem, egyebek között ezek az olvasmányok voltak azok, amelyek nyomán elkezdtem érteni a fennálló helyzetet és megérteni az óhatatlanul előtörő feszültségek okait.

Az évek teltevel, ahogyan egyre jobban láttam a munkáját, és érzékeltem azt, hogy milyen akadályok gátolják hivatalos gyakorlásában, édesanyámra egyre kevésbé voltam dühös, sokkal inkább az egyházra, annak irányítóira és az egyházban uralkodó szemléletre. Tudtam, de változatlanul nem értettem, miért nem lehet hivatalosan lelkész az, aki nőnek született. Kamaszkoromban már rendszeresen lehetett hallani arról, hogy külföldön nőket lutheránus lelkésszé avatnak – bár ennek örülni kellett, mégis sokszor bosszankodtam azon, hogy ezek hírnek számítanak. Akkor már azt is érzékeltem, hogy nemcsak a hivatalos egyházvezetés, hanem a gyülekezeti tagok is sokszor elutasítják a nők szolgálatát. Ugyanakkor sose akartam mindennek a társadalmi vonatkozásait keresni, sőt a mellőzött-

ség okozta feminizmusnak minden megjelenési formájától idegenkedtem.

Bevallom, nem nagyon szerettem, hogy a Mama a tisztelendő nénim (lehet, hogy ezért, de ezt a megszólítást nagyon nem kedveltem soha – még szerencse, hogy nekem megadatott az a kiváltság, hogy nem kellett használnom...), és sokszor azt sem, hogy mások tisztelendő nénije éppen az én anyám. Hajlamos voltam úgy érezni, hogy egyházi, gyülekezeti problémákban, hitbeli, politikai vagy a tanulmányaimmal kapcsolatos kérdésekben nem mindig voltak külön az én számomra megfogalmazott válaszok – kamaszként egyenesen úgy fogalmaztam, hogy én sem vagyok több, mint bárki más a gyülekezetből, a hittanósok, vagy az ifjúsági órák résztvevői közül.

Amikor aztán édesanyám ott állt Luther-kabátban az ol-tár előtt, elsősorban büszke voltam rá, és örültem, hogy eljutott idáig. Tisztában voltam azzal is, hogy ez fontos esemény, amely lényegesen egyszerűsíti az életét, de azzal is, hogy ugyanazt a szolgálatot fogja – immár legálisan – végezni, amit addig. És azt is lehetett tudni, hogy a szolgálat elfogadása sem ettől az eseménytől válik természetessé, sokkal inkább az addigi és további munkája alapján.

A címben megfogalmazott kérdés – a papnőt megfelelő foglalkozásnevekkel helyettesítve – minden hivatásának, foglalkozásának elkötelezett ember gyerekének feltehető lenne. A válasz rá sokféle lehet. A sokféleség oka pedig nem biztos, hogy csak a foglalkozások különbözőségében rejlik. Lehet, hogy az én esetemben egy mondatban megválaszolható: a cikk írásakor az első, hevenyészett gondolataimat tartalmazó dokumentumot – mindenféle tudatosság nélkül – „mama.rtf” címen mentettem el.

DEÁK ÁGOTA

Kezdő szolgálattevőként így látom a jövőt

Összeszorult a gyomrom néha – teológusként –, hogy vajon több negatív példa ellenére én meg tudom-e állni a helyem lelkészi feladatokban nőként, valamint nem fogok-e pár év múlva kizárólag vajszerű blúzt és kék pulóvert viselni kék nadrággal? Vajon tényleg van különbség férfiak és nők között ebben a munkában? Vajon tényleg annyit számít ez, amennyit beszélnek róla és amennyire félnek tőle sokan? Még csak nyolc hónap van mögöttem a szolgálatban, de tavaly a hatodévesemet is egy lelkész nő mellett töltöttem.

Azt hiszem, mindenképpen meg kell különböztetni, hogy a lelkész nő férjnél van-e, és a férje is lelkész-e vagy

„civil”, vannak-e gyermekei, mert ezek a tényezők nagyban befolyásolhatják, hogy ki mit gondol a lelkész nő helyzetéről. Én férjnél vagyok, a férjem még tanul, és még szeretne tovább is tanulni. Ez nagyban befolyásolja mindazt, amit a jövőmről gondolok, hiszen az ő életére, munkájára is tekintettel kell lennem majd az esetleges változtatásoknál.

Segédlelkészként nagyon jó helyzetben kezdhettem a munkámat, nagyon jó principális mellett egy nagy gyülekezetben. Nekem sokat számított, hogy nem voltam rögtön teljesen egyedül a feladatokkal. Az első öt hónap így elegendő felkészülés volt az önálló feladatra. Ami igazán

fontos volt, hogy bármilyen kérdéssel fordulhattam egy nálam idősebb és tapasztaltabb kollégához, aki szívesen válaszolt még butának hangzó kérdéseimre is.

Eddigi szolgálati helyeimen nem éreztem semmilyen megkülönböztetést amiatt, hogy nő vagyok, de ismerem olyan eseteket, ahol ez előfordul: többségi férfi vezetőségű gyülekezetben a presbitérium részéről; férfi többségű LMK-kon; közegyházi megmozdulások alkalmával. Örülök, hogy én nőként „alanyi jogon járó” tiszteletet és megbecsülést kaptam. A gyülekezeti tagok szívesen fogadtak és hallgattak, a véleményemet elfogadták fiatal korom ellenére is. A többi felekezeti kollégák is egyenrangúként kezeltek. Természetesen voltak csodálkozó kérdések, hogy miért választottam ezt a pályát, de ezek inkább kedvesen aggódó megnyilvánulások voltak, mintsem kritikák. Sokan fejezték ki elismerésüket, hogy nő létemre ilyen nehéz pályát választottam. Mindez nagyon jólesett, de nem igazán értettem és éreztem mindezek súlyát, és még most sem érzem – hála Istennek, eddig rossz tapasztalatom nem volt.

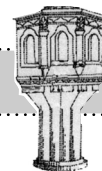
A jövővel kapcsolatban sok várakozás és reménység van bennem mind a munkámmal, mind a magánéletemmel kapcsolatban. Vannak talán túl nagyra törő vágyaim és álmaim is, vannak konkrét és általános elképzeléseim. Mindezek függenek attól is, hová kerülök. A családtervezésben jelentős visszafogó ereje van annak, hogy még idén és a jövő évben is bizonytalan a jövőnk és a helyünk. A bizonytalanságra pedig nem jó családot tervezni. Ebben az időszakban inkább magamat szeretném jobban megismerni és kipróbálni a gyülekezeti munka sokféle területén. Szeretnék jó kapcsolatokat kiépíteni a gyülekezetben és a városban egyaránt. Nagyon fontosnak tartom, hogy a lelkész akár faluban, akár városban él, közéleti személyiség. Vannak feladatok, felkérések, amelyeknek eleget kell tenni, akár tetszik, akár nem. A város/falu kulturális életében is részt kell venni, kreatív ötletekkel hozzájárulni az egész közösség épüléséhez.

Nőnek születtem, egy ideje keresztény, 2 éve feleség és 8 hónapja lelkész vagyok, ezért a legnagyobb kihívást abban látom, hogy nő maradjak. A vezető feladatok ellátása nem mindig könnyű. Rendet tartani a gyülekezetben, haragot, ellentétet valahogyan orvosolni, kiállni a gyülekezet érdekeiért. Ezekhez sokszor úgy érzem, mint nő kevés vagyok. Mert nem kiabálok, nem emelem fel a hangom, nem csapok az asztalra. Talán egy erősebb férfihangra hamarabb lecsillapodik a zúgolódó presbitérium, talán

egy férfit komolyabban vesznek építkezések során. Biztosan van sok olyan terület, ahol a férfiaknak előnyük van, és éppen ezért áll fenn a kísértés és a veszély, hogy a nő is olyanná váljon, mint a férfiak, remélve, hogy így több, jobb eredményt ér el, hamarabb észreveszik, meghallgatják. Lehet is benne valami. De azt gondolom, nem érdemes a női karaktert feláldozni valami olyan kedvéért, ami nem sajátunk, ami csak felvett póz, és így végül csak hátránnyá válik.

Egy nő más, mint egy férfi, és ez így van rendjén. Csinosabb és dekoratívabb megjelenésű – még Luther-kabátban is –, ha valóban nő marad. Tudom, ennek megmosolyogtató hátulütői is vannak. Egy nőnek más a gondolkodásmódja, egyszerre több dologra is képes figyelni, de hamarabb elvész a részletekben (például építkezés!); érzékenyebb, ami előnyt jelent a lelkigondozói beszélgetések során, de nehezebbé teszi a temetések szolgálatait is. Ezek mind olyan tulajdonságok, amelyekre nagy szükség van emberekkel foglalkozó munkákban. Ezért gondolom, hogy a kihívás elsősorban annak szól, hogy nő maradjak. Ma már sok lelkész nő végez szolgálatot, így önmagában a tény, hogy nők is vannak ezen a pályán, nem újdonság. Világi pályákon is sok nő dolgozik vezető beosztásban. Így a feladat az, hogy megteremtjük a megfelelő egyensúlyt a munka és az élet egyéb területei között. Nagyon fontos, hogy a lelkész nő házastársa megértse és elfogadja felesége munkáját, munkakörét és munkaidejét is, és mindezek ismeretében segítse őt. Ugyanakkor az is fontos, hogy a lelkész nő is kialakítson magának valamennyire keretek közé szorított munkarendet, hogy elegendő időt töltsön családjával. Nagyon fontosnak tartom például, hogy a szabadnap valóban szabadnap legyen, és azon a napon lehetőleg semmilyen lelkészi munkát ne végezzen. Így azt az időt családjára, otthonára stb. fordíthatja.

Talán minden pályakezdőben sok ambíció és álom él arról, hogyan tervezi az életét, mit vár a jövőtől. Az én álmaim még megvannak, és talán meg is maradnak, alakulnak és formálódnak az adott élet- és munkakörülményekhez. Nőként nem érzem magamat többnek vagy kevesebbnek férfi kollégáimnál, csak másnak. És női mivoltomat szeretném megőrizni a munkában is. Talán van, amiben hátrányt jelent, de biztosan sok területen előnyt. Isten ilyennek teremtett, és ilyennek hívott el a szolgálatba is. Egyik kedves lelkész kollégám két éves kislányának ujjongó szavaival élve: „Olyan jó, hogy nő vagyok!”

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 5. VASÁRNAP (ROGATE)

• *Zsolt 130,1–8*

A TEXTUSRÓL

Kijelölt igénk az individuális panaszszóltárok jól ismert darabja. Az ógyház bűnbánati szóltárként használta. Luther a „páli szóltárok” (32, 51, 130 és 143) közé sorolja, fölfedezve benne az újtestamentumi tartalmat. Ez a szóltár ihlette őt az „Aus tiefer Not schrei ich zu dir” kezdetű (EÉ 402) ének megkomponálására. A szóltár az Ószövetség kegyes emberének tanúságtétele arról, hogy a megbocsátás, az isteni hűség és kegyelem valósága nem választható el a bűn mélységének, halálhozó hatalmának a felismerésétől és attól, hogy Isten ítéletével mindenkinek számolnia kell. Csak ezek tisztánlátása és együtthatása hoz igazi bűnbocsánatot. A szóltár tartalmilag két gondolati egységre osztható. Az 1–4. szakasz bűnbánati ima panaszdal formájában, az 5–8. versek bizakodó vallástétel Isten hűséges és kegyelmes szeretetéről, mely sohasem hiábavaló, hiszen Urunk a meghallgatás, a megbocsátás és a megváltás Istene.

A szóltár feliratának több értelmezése van. Legvalószínűbbnek azt fogadjuk el, hogy zarándokének. Zarándoklás alkalmával használták, annak is utolsó felvonásakor, a processzió megérkezésére a templomhoz.

A bűnbánó imádság (1–4. vers) első versében egyetlen szóval írja le a szóltáros helyzetét: *mélységből*. Az Ószövetségben ez a kifejezés a „nagy mélység vizeit”, az alvilági tengert, a Seol helyét jelenti, ahová a halottak kerülnek (vö. Ézs 51,10; Ez 27,34; Zsolt 69,3.15; Jón 2,3). A mélység tehát az Istentől való távolságot és elhagyatottságot jelenti. Nem testi betegségről, lelki fájdalomról van szó, hanem arról a félelemtől, hogy távol kerülhet a kegyes Istentől. Közte és teremtője között mélységes úr tátonghat, melybe könnyen bele lehet zuhanni, ha Isten nem nyújtja ki segítő kezét, mely bűnbocsánatot ad. A bű-

nös ember azonban nem tud olyan messze kerülni Istentől, olyan mélyre zuhanni bűneibe, hogy a bűnvalló, megbocsátásért könyörgő emberi szó el ne jutna Isténéhez. Ahhoz azonban, hogy az őszinte bűnbánat szava elhangozzék, nagy hitre van szükség. Arra a hitre, hogy Isten nemcsak a bűnöket számon tartó Úr, hanem a megbocsátás Istene is.

A 3–4. versekben összekapcsolódik a bizalom és a félelem. Bízni, hinni a szóltáros azért mer és tud, mert tagja a gyülekezetnek, mely megismerte Isten nevét, amely irgalmas és könyörületes név. De éppen a közösségben tanulja meg azt is: Istennél nincs olcsó megbocsátás. Szabad döntése szerint szeret és büntet, megbocsát vagy elítél, mert ő mindenható. Éppen emiatt kell félnünk őt!

Isten–ember–bűn, ez a három feszültségben van egymással, de éppen ebből születik meg a bűnbánat, majd az aktív hit, amikor az ember már nemcsak fél bűnei büntetésétől, hanem vágyódik is a szent Isten közelsége után, akinél egyedül van a bűnbocsánat evangéliuma. A bármikor számon kérő bíró a bűnbocsánaton keresztül szerető mennyei Atya lesz. A megbocsátás, a kegyelem, a szeretet nem szünteti meg Isten haragjának a jogosultságát, hanem inkább megerősíti azt. A szóltárosnak ez a felismerése eléri az Újszövetség hitbéli felismerését Isten jóságáról, mely bűnbánatra indít (Róm 2,4; Lk 5,8).

Az 5–8. versek: tanúságtétel a megtapasztalt bűnbocsánatról és az imádságot meghallgató Istentől. Az istenfélő ember helyes magatartása a reménység. A reménység és a kétségbeesés egymásnak ellentmondanak. Mégis a kétségek között reménykedni kell, mert a kételkedés a hit kezdődő betegsége, a reménység pedig a gyógyulás jele. Természetünk szerint bennünk van a régi és az új ember tulajdonsága, s a küzdelem mindig arra irányul: az új győzőn a régivel szemben. Ehhez kell az Úr segítségével, az ő várása. Nem a saját érdemünkre építeni, hanem várni Isten segítségét, melyet akkor ad, amikor neki tetszik. A türelmetlen ember maga akarja megszabni Istennek az irányt, időt, módot, s ha késik a segítség, kétségbe esik, vagy másutt keres megoldást. Ő nem tud várni, így Istennek kell várnia, hogy segíthessen. Akik az Úrra várnak, azok ke-

gyelméért könyörögnek, és rábízák Isten jótetszésére, mikor, hogyan, hol és kivel akar segíteni rajtuk. Ebben a segítségben nem kételkednek. Az igazi bűnbánat és az új élet mély összefüggéséről van itt szó. Az igaz bűnbánat és az azt követő magatartás nem átmeneti hangulat, hanem a hívő ember életformája. A 6. vers hasonlata szépen szemlélteti a feszültséget a reménység és a már megtapasztaltak között: a reggel biztosan eljön, világosság lesz körülöttem a sötétség után, mégis szeretném sürgetni a folyamatot, hogy hamarabb jöjjön el a reggel. A kegyes ember az imádkozó várakozás életformájában gondolkodik: vár Istenre, a bűnbocsánat újabb és újabb ígéjére, bár biztosabb benne, mint az éjjeli őrök a pirkadatban.

A 7–8. versek pap szájából elhangzó intő és áldást mondó szavak a gyülekezet részére, melyek egyben summázák az eddigieket. A megbocsátás és a megváltás bizonyossága nemcsak a zoltáros egyéni életére nézve fontos, hanem a gyülekezet is ebből meríthet erőt megmaradásához. Az ószövetségi, de minden igaz hitnek is ismertető jegy, hogy nem az ember egyéni szerzeménye, hanem mindig a közösség építő valósága. Bölcsen tanít ez a zoltár mindenkit arra, hogy a bűnbánatból élő ember nemcsak a bűneit nem titkolja el Isten és a gyülekezet előtt, de hitét, reménységét, ígéhez szabott imádságos életét is megosztja gyülekezetével. Az ígét a maga teljességében, melyre ennek a zoltárnak az imádkozója is vágyik, Jézus Krisztus hozta el az Újszövetségben, sőt még ennél többet is: ő maga az ige, a testté lett, akiben beteljesítette kegyelmét a mindenható Isten.

A SZÓSZÉK FELE

Hála Istennek, nagyon sokféle könyv áll rendelkezésünkre, hogy segítsen az imádkozásban. Ez a zoltár is lehet mintaimádság. Rövid, tartalmas, felfelé irányítja a figyelmet. Segíti erősíteni azt a tapasztalatot, hogy mélység felett van a magasság. A mélység átélése gyakoribb emberi életünkben, mint a magasság felemelő, csodálatra biztató valósága. Korunk mélységei javarészt a korszellem felfokozott tempójában keresendők. Egyéni és közösségi normák fellazulását tapasztalva nem könnyű hirdetni a bűnbánat őszinte gyakorlását, de ha nehéznek is tűnik, meg kell tennünk. Éppen azért, mert a hívő ember tudja: bármilyen mélységből Isten hallja legtisztábban az őszinte, kiáltó szót, s ő tudja megváltani (megoldáshoz segíteni) a vergődő embert. Ennek a hirdetése, erősítése biztató szóval, többszörösen átélt tapasztalattal ma is igen-igen időszerű. A zoltár személyes hangvétele bátorságot ad az egyén őszinte kiáltására. Sokan befelé sírnak, nem merik feltárni szívük fájdalmát, s ez nagyon veszélyes, hiszen lelki betegségekhez vezethet, pszichés zavarokhoz. Menynyi szomorú tapasztalatunk van e témában!

Koporsók mellett állva a gyászszertartás első szava sok esetben ez a zoltár. Kell nagyobb mélység annál, mint va-

lakit utolsó útjára kísérni? Ha valamikor, ebben a helyzetben biztosan feltör a lélek mélyéből az őszinte kiáltás. S az ige ott van, az ének ott van, az imádság ott van, hogy vigasztaljon, békét teremtsen, a megváltás hírét tolmácsolja a megtört szívűeknek. A megváltását, mely Jézus személyében, szavában és feltámadásában mindig megoldást jelent az imádkozó, hívő embernek.

A kételkedők, pesszimisták, szkeptikusok mit várhatnak, ha igeközelbe kerülnek?

A zoltáros őszinteségét: ha a bűnököt számon tartod, Uram, ki marad meg akkor? Mélyre látni, mélyre szállni önmagam életébe, beismerni mulasztásaimat, melyekkel Isten ellen vétettem – ennek az üzenetnek a megszólaltatásával lehet elérni őket is. A húsvét utáni 5. vasárnapon bizony aktuális lehet a komoly önvizsgálat: nem kerültem-e távolra a feltámadás üzenetétől? Meglátszik-e életemen a megerősödött hit, remény, szeretet sok áldott jele, vagy ismét valamilyen mélység felé húzódik az életem?

Rogate vasárnapja megerősíti az igehallgatót és az ige-hirdetőt is: várjad az Urat teljes lelkedből, jobban várjad, még több bizalommal, mint eddig! „Jót várj, a rosszat várni nem szabad, elég elhordozni, hogyha leszakad.” (Scholz László: *Jót várj*)

Minden közösség egyénenként áll. Isten előtt minden egyes ember fontos, drága érték, s őket együtt kívánja a teremtető Úr. Vasárnapunk központi témája az imádkozó gyülekezet. Az egyenként hitben járók közössége Isten egy és szent népe. Nekik van Istenük, akinél a szeretet uralkodik olyan mértékben, ahogy a Jn 3,16 igéből tanuljuk, tanítjuk, hisszük, tapasztaljuk és valljuk. Gazdag ő, ahogy a zoltáros mondja, ezért mindig bízni lehet ígéretében. Ígéretének tartalma: a megbánt bűnökre van bocsánat, a türelmes, alázatos várakozás bizonyosan meghozza a megoldást. Az ő szeretete a halálnál is erősebb! Húsvét után erőteljesebb a megváltás üzenetének befogadása, hiszen Jézus feltámadásának ténye egészen biztossá teszi nekünk a zoltár befejező sorának igazságát, mely Krisztusban mindenkire érvényes, aki benne hisz. Jézus az egész világ összes bűnéért áldozta magát a gólgotai kereszten, ez Isten megváltó akaratának teljessége. Hogyan lehet részünk e mérhetetlen isteni kegyelemben? Imádság által. Minden mélységben lévőnek tanítsuk, példaadással mutassuk meg e mindig járható utat. A szomorkodókat, kételkedőket vegyük körül szeretettel, hogy legyen erejük, kedvük, bátorságuk az imádság gyakorlására.

Műfajilag, tudjuk jól, sokféle imádság van. Mostani zoltárunk a bűnbánat hangján szól hozzánk. De nem marad a bűn mélységében és a csüggedés kilátástalanságában, hanem indul fölfelé. A jó irányhoz mindig jön a segítség, a jó tanács. Így olvassuk, halljuk mi is, Isten mai népe: bűneinknél nagyobb Urunk bocsánata, bízunk benne. Türelmetlenségünk csillapul, ha igaz hittel, kitartóan várjuk Istenünk szabadítását. A gazdag Isten szeretetéből jut mindenkinek, aki elfogadja, kívánja az ő áldását, megváltását.

IGEHIRDETÉSI VÁZLATOK

Gyülekezetben élünk

1. A gyülekezet életének jellemzői (rendszeres igehallgatás, éneklés, szeretetszolgálat stb.).

2. Emeljük ki az imádságot (szerves része együttléteinknek, minden élethelyzetben gyakoroljuk, biztos segítségünk egész életünkben).

3. Igénk egy példa (bűnbánat–kiáltás, reménység–bocsánat, várakozás–megváltás).

Befejezés: Scholz László: *Jót várj*

Mélység és kivezető út

1. Szomorú élethelyzetek (korunk kísértései a mélység felé; alkoholizmus, kábítószer, tisztátalan életmód, bűnözés stb.).

2. Megoldási kísérletek (segélyszervezetek, egészségügy, telefon).

3. A keresztény hit ereje: bűnbánó, bizakodó, türelmes imádság és együttérző segítség.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Pálfy Miklós: *A Zsoltárok könyve*. Budapest, 1964.

Scholz László: *Jót várj!* (verseskötet)

Kovács Tibor: *Szeretet-naptár*. 1995.

Kovács Tibor: *Reménység-naptár*. 1996.

Lelkipásztor 1955., 1964.

Némethné Tóth Ildikó

MENNYBEMENETEL ÜNNEPE

• *Ézs 40,27–31*

A TEXTUSRÓL*

Fontos tudnunk, hogy textusunk a „vigasztaló prófétától”, Deutero-Ézsaiástól származik. A fogságban 70 évig sínylődő, megfáradt, meglankadt népet akarja vigasztalni. Izrael népe nemcsak fizikailag erőtlenedett meg, hanem lelkiileg is, istenhitében rendült meg. Hiába várták a szabadságot, napok, hetek, évek múltak el, hiába imádkoztak. Úgy látszott, ügyükkel nem törődik Isten. Pedig ígérte a próféták által – különösen Ezékielen keresztül, aki maga is a fogságban halt meg –, hogy megszabadítja őket. A szabadság azonban késett. Így elsősorban hitükben, magában Istenben fáradtak meg.

Ezért ebben a helyzetben a megoldás is csak az lehet,

* Részletes exegézist találunk a textusról a Jutta Hausmann által szerkesztett *Az Ószövetség a szószerben. Az egyházi esztendő ószövetségi alapigéinek igehirdetési előkészítői* című kiadványban.

hogy a nép újra Istenre találjon, és a belé vetett hite erősödjön meg. Így a próféta az Úrra, a Teremtőre emeli fel a fogságban elcsüggedtek tekintetét. Van valaki, aki nem fárad el. Megfáradnak ugyan az ifjak, a legkülönbek is, de Isten fáradhatatlanul teremt. Mi lenne, ha az Úr egy pillanatra is megfáradna „teremteni”, ha megfedkezne teremtményeiről?

A fáradt embernek a fáradhatatlan Istenre van szüksége!

Szép képpel szemlélteti a próféta, hogyan újít meg az Istenben való hit: „szárnyra kelnek, mint a sasok, futnak és nem fáradnak el...”

Húsvét után, mennybemenetel ünnepén a teremtő Istennél is többet láthatunk meg. A mindig győztes Urat. Vajon mi köze van mennybemenetel ünnepéhez textusunknak? Nagyon sok. Ez az ünnep erősíti hitünket, megmutatja dicsőséges Megváltónkat. Sokáig nem értettem, hogyan térhetek haza örömmel a tanítványok Jézus mennybemenetelének eseménye után. Szomorúnak kellett volna lenniük, hogy Mesterük elhagyta őket. De legyőzte bánatukat az élmény. Micsoda Megváltójuk van! Mennyei dicsőségébe tért vissza. Bár halálával a pokolba taszított, de győztesen visszatért onnan. Noha felhő takarja el a szem elől, ő ott van a felhő mögött, ahogyan a nap is rendületlenül ott áll az ég takarói mögött.

Az is fontos, hogy megígérte, visszajön, Lelke által velünk lesz minden nap, és bennünket is felvisz majd magához. Tíz napig csak ezt várták a tanítványok. És eljött, pünkösöd óta itt van. Ő velünk van, mutatja az egyház csodálatos története.

Mi is azt szeretnénk – ha ma még nem is úgy, mint akkor Jézus –, hogyha felemelkedhetnénk mennyei magasságokba. Fölé kerülhetnénk a gondjainknak, mindannak, ami lehúz, fáraszt bennünket, szárnyalhatnánk, futhatnánk lankadás nélkül.

Mennybemenetel ünnepébe ebben segít minket. Segít Istenben hinni, mert Jézust teszi nagyá előttünk, őt, aki velünk, bennünk van, és erőt ad legyőzni életünk minden nehézségét.

SZÁRNYALNI, FUTNI

Vázlat

– Erőtlennek lenni, Istenben megfáradni.

– Jézust, az Urat látni.

– Hit által szárnyalni, futni.

1. A testi fáradtságot mindenki ismeri. Tapasztaljuk gyermekkorunktól, ragyogó ifjúságunktól kezdve egészen öregségünkig. De a lelki fáradtság sem ismeretlen. A legkülönbeket, Isten szolgáit is eléri a megerőtlenedés. Gondoljunk Mózesre, Illésre, Jóbba, Jeremiásra. De mi magunk is így vagyunk ezzel. Hosszan tartó betegségekben, próbákban, amikor hiába imádkozunk gyógyulásért, úgy látjuk, nem történik semmi, „ügyünkkel” nem

törődik Isten, bizony a benne való hitben is megfáradunk.

Az otthonunkban egy ágyban fekvő beteget is ápolnak fiatal nővérek. Nem tud már fizikai munkát végezni, képtelen önmagát egyedül ellátni, mindenben kiszolgálják, mégis milyen furcsa, hogy mindig arról panaszkodik, fáradt.

Fiatal, egészségesnek, erősnek tűnő fiatalokról derül ki a sorozásnál, hogy katonai szolgálatra mégis alkalmatlanok. Valamiért erőtlének. Miben fáradhattak meg? Az erényedtség oka belül keresendő.

2. Mi vigasztalása lehet a megfáradt embernek, honnan vehet erőt? Igénk Istenre, a teremtő Úrra emeli fel tekintetünket. Az egész teremtett világ Isten hatalmát, munkáját hirdeti nekünk. Mi lenne, ha egy pillanatra is elfáradna? Jézus is fáradhatatlan volt földi életében. Amikor a testi gyöngeség elő is vette, pihenni akart, s akkor sem hagyták, volt ereje csodákat tenni. Ereje volt a kísértésen, az ördög hatalmán, szenvedések, testi gyötrelmek közepette győzedelmeskedett a halálon. És volt ereje győzni a föld minden vonzerején. Ami bennünket lehúzó és megerőtlénít, azon Jézusnak volt ereje felülemelkedni. Úgy szeretnénk mi is a „lehúzó erő” felett győzni, „mennyei magaslatokba” emelkedni! Gyermekkoromban többször álmodtam, hogy felemelkedem a földtől néhány méterre, és lebegek a levegőben. Milyen jó volt ilyenkor ébredni! De később csalódottan döbbsentem rá, mindez csak álom volt. Jézus mennybemenetele azonban nem az, hanem valóság. Ezért tudtak örülni a tanítványok szomorúságuk ellenére. Meglátták a dicsőséges Urat! A győztes Jézus emel fel bennünket is a gondjainkon, csüggedéseinken, fáradtságunkon, és végül áttemel a mennybe.

Reményik Sándor versében szól arról, hogy a haldoklók tekintete mindig a mennyezetre szegeződik. Istent megszólító imádsága így szólal meg az utolsó sorokban: „S boldog volnék, ha tudnék messzebb látni, / A sugártalan, fekete világon, / A mennyezeten túl a mennybe látni...”

Jézus hit által „emel fel” bennünket. Akik benne bíznak, átélik azt a csodát, hogy szárnyra kelnek, és lankadatlanul futni tudnak.

A hit azonban – mint tudjuk – nem csupán az isteni ígéret elfogadása, hanem személyes kapcsolat, az Úrra való ráhagyatkozás. Pál apostol kifejezésével élve a Krisztusban való meggyökerezés. A hit reménység őbenne, vele való élet, együttélés, Jézus által behatolás a láthatatlan világba, a láthatatlan Jézussal való valóságos kapcsolat (Zsid 11), felülemelkedés az erőtlenségen. Nem dopping-szer, amely rövid hatás után még mélyebbre taszít, hanem az az erő, amely lankadatlanul megtart.

Ilyen tapasztalata van a hívó embernek. Magam is átéltem, amit Illés próféta. Kétszer voltam a halál szélén. Erőm elfogyott, lábra állni sem bírtam, reménységem is elhagyott. Akárcsak Illés, aki meg akart halni, mert belefáradt az Isten szolgálatába, testileg, lelkileg is. Mégis az Istentől kapott erővel felkelt a próféta, és 40 nap és éjjel

ment tovább. Amit Illés átélt, azt tapasztaltam meg magam is, és ezt kapja ajándékkul Isten népe, mert ez a Krisztusra hagyatkozó hit útja, ahogyan Scholz László lelkész versében vall erről: „Fények alatt, felhők alatt, visz a lábam nyomról-nyomra / Meg-megtorpan, tovább halad, csodás Csillag titkon vonja.”

Nagy Ilona

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 6. VASÁRNAP (EXAUDI) • Józs 23,14–16

A KÖNYVRŐL, KELETKEZÉSÉRŐL ÉS ÍRÓJÁRÓL

Az ószövetségi könyvek közül nagyon ritkán kerül sor Józsué könyvére mint igehirdetési textusra. A kijelölt igehellyel pedig hosszú szolgálatom során még nem találkoztam, róla nem prédikáltam. Így talán nem lesz haszontalan először valamit a könyvről, annak hátteréről és írójáról, az összefüggéséről írni bevezetőül.

Józsué könyve az úgynevezett korai próféták közül az első, amelyet a Bírák, Sámuel és a Királyok könyvei követnek. Másfelől szorosan kötődik Mózes ötödik könyvéhez, jól mutatja ezt 5Móz 34,12, amely „és”-sel köti össze a két könyvet egymással. Erre mutat rá Otto Eissfeldt, aki a szokásos görög „Pentateuchos” megjelölést Józsué könyvével együtt „Hexateuchos”-nak nevezi (Überlieferungsgeschichte, Studien). A könyv visszatekintés Mózes munkájára, és arról szól, hogyan fejezi be azt Józsué a megígért haza elfoglalásával. Ugyanakkor előre is mutat Izrael népének történetére.

A könyv Józsué nevét viseli, őrá szól, de nem ő az írója. Józsué Nún fia, neve eredetileg Hosea volt. A Józsué nevet (az Úr a segítő) Mózes adta neki (4Móz 13,6). Egyike a Kánaánba küldött felderítőknél. Ő Mózes hűséges kísérlője a törvényadás hegyére (2Móz 33,11). Később ünnepélyes keretek között Mózes utódjául iktatta be a szolgálatra. Mózes ellen a nép sokszor lázadt, Józsué parancsait viszont engedelmesen teljesítette. Az Újszövetségben Zsid 1,4 szerint Jézus előképe (a két név azonos), aki az igazi nyugalomba vezeti népét.

A könyv szerzője egy általunk nem ismert próféta Dávid korából, aki Martin Noth szerint Bethel és Micpa környékén lakott. A későbbi korra utaló mondat: *Ezért laknak (...) Jeruzsálemben még ma is.* (Józs 15,63) A könyvben fellelhető szájhagyományi elemek, mint a Józsué korában felállított emlékkövek felsorolása, Józsué saját feljegyzései, a kegyesek feljegyzései: „a hősi történet” (10,13), valamint az új haza törzsek közötti felosztása (13–21. fejezetek).

Ennek a bevezető résznek összefoglalásaként azt kell megállapítanunk, hogy az ószövetségi könyvek alapvetően nem egyszerű történelmi dokumentumok. Még az úgy-

nevezett „történeti könyvek” sem. Azt jelenti ez, hogy azok Isten történetét írják meg az emberrel, a néppel, a világgal, és ez más, mint amit mi általában történelemnek nevezünk. Így a szent föld, ahova Józsué népét bevezette, nem került a nép birtokába. Kánaán az a föld, az a hely, ahol Isten népével a kijelentéstörténetet véghezvitte, megvalósította egészen addig, amíg az Ige testté lett.

A KIJELÖLT TEXTUS ÉRTELMEZÉSE

Az alapige az idős Józsué búcsúbeszédét bevezető szakasz, amely intelmeit tartalmazza.

Megpóáltam a 14. verset különböző fordítások alapján értelmezni. A régi Károli így fordítja: „én pedig imé megyek már a minden földiek útján” (ünnepélyes). A ma használt fordítás nem sokban tér el ettől: *Én most már elmegyek azon az úton, amelyen minden földi ember elmegy.* A Jubileumbibél Luther-szövege: „Siehe, ich gehe heute dahin, wie alle Welt.” Két egészen rövid fordítás, amely legközelebb áll hozzám, már a helyzetemnél fogva is. Die Bibel In Heutigem Deutsch: „Meine Zeit is abgelaufen.” (Időm lejárt!) Egy angol fordítás: „I am about to go.” (Készülök elmenni.)

A búcsúzás nem egy megkeseredett öreg ember vallomása, aki többé nem képes „pozícióját” betölteni, hanem egy hálás, boldog bizonyágtétel. Az a szolgálat, amelyet Isten bízott rá, és amellyel egy sorba beállt, s ahol nemzedékek követik egymást, Isten ígérete alapján valósult meg eddig és folytatódik tovább. A hiteles, igaz isteni ige, amelyben Isten ereje, hűsége, megtartó kegyelme a biztosíték arra, hogy a munka megy tovább.

A választott népnek az új hazában akkor van jövője, ha élete és szolgálata erre a hiteles szóra, az Igére és a törvény parancsolataira épül, arra figyel, azt komolyan veszi és teljesíti. A megmaradás útja: ismerni az ígét szívvvel és lélekkel, ragaszkodni az ígéretekhez, amelyek közül egy se veszett el. Ha az ígétől elhajolnak, ahhoz hűtlenné válnak, ha megszegik az Istennel kötött szövetséget, elvételük tőlük az ígét földje.

Így hangzik el a jó, bátorító *ígéret* mellett az *ítélet* szava is. Ez szólalt meg később is a próféták ajkán a hűtlenné vált nép felé. A reménységet mindig az adta, ha a nép megtér, hűséggel fordul Istene felé, ismét eljön a szeretet és áldás ideje.

EXAUDI VASÁRNAPJÁNAK ÜZENETE

A vasárnap nevét a Zsolt 27,7-ről kapta: „Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te!” Míg Rogate – az előző vasárnap – imádságra való felszólítás, addig Exaudi Isten népét „térdelve”, imádkozás közben mutatja a mai igehallgató gyülekezetnek. Nem felszólít az imádkozásra, hanem annak tartalmát adja elénk. A tanítványok („a földön szol-

gáló gyülekezet”) Uruk mennybemenetele után magukra maradtak, kiszolgáltatottak és védtelenek. Az ógyházi evangélium tanúsága szerint (Jn 15,26–16,4) Jézus búcsúbeszédében felkészíti erre övéit: Uruk sorsában nekik is osztozniuk kell. Szép ifjúsági énekünk: „Halld meg, Uram, hangomat” erről szól.

Mi az, ami megtartja Isten ma élő és neki szolgáló gyülekezetét? A szüntelen könyörgés: Halld meg, Uram, hangomat. Könyörgés a Lélek ajándékáért, megújító munkájáért, igéje terjedéséért, diadalra jutásáért.

Hogyan illik ebbe a kontextusba az ószövetségi ige Józsué búcsúbeszédéből: „én elmegyek, időm lejárt”? Józsué betöltötte küldetését. Jézus az ő búcsúbeszédében is erről beszélt: a teljes, tökéletes küldetés népéért hozott engesztelő áldozat céljához közeledik. Övéire pedig feladatot bíz, az ige, az evangélium terjesztését, a jó hír továbbadását ebben a világban.

Nem veszett el egyetlen szó sem azokból az ígéretek közül. (23,14) Ezt hagyja népére a búcsúzó Józsué: a hiteles, a teremő és megtartó ígét, Isten szavát. Ehhez ragaszkodni hűségesen, ezt hirdetni és cselekedni, ez a megmaradás útja változó korokban, új körülmények között, egymást váltó nemzedékekben. A megtartó Isten pedig ugyanaz, erős és hűséges.

„Legyetek hűségesek az Úrhoz.” A választott nép történetét ismerve a szigorú ítélet szavát így kell módosítani: hűtlenségetek ellenére van megtérés, visszatérés, megmaradás. „Ha mi hitetlenkedünk, ő hű marad.” A vasárnap már idézett zsoltára nem egyszerűen az itt a földön megmaradásról szól, kitágítja előttünk a perspektívát: a boldog beteljesedés, a parúziavárás a jövő reménysége. A zsoltár így folytatódik: *Ha ezt mondod: Járuljatok színem elé! (...) Színéd elé járulok, Uram!* Hadd idézzem Magassy Sándor sorait: „Talán nem vagyok egyedül, akinek erről a zsoltárról Johann Sebastian Bach utolsó órái jutnak az eszébe, amikor egy életrajzi regényrészlet szerint vejének, Altnikolnak diktált korálfeldolgozása címéül ezt választotta: »Trónusod elé járulok im...«” Szeretnék egy kicsit formabontóan arra emlékeztetni, aki ezeket a sorokat leírta: ő már látja a trónt, és azokat, akik a trónt körülveszik. És a megváltottak győztes énekét énekl.

Egy vázlatjavaslattal szeretném befejezni az előkészítő munkát.

Isten földön élő gyülekezete, hulljatok térdre és könyörögjete!

1. *Bűnbánattal:* nem becsültük meg, erőtlenné tettük az életadó, bennünket is megtartó ígét.
2. *Könyörgéssel* a Lélek ajándékáért, megújulásért.
3. *Boldog reménységgel:* meglátjuk a trónt.

„Uram, ha bűneimet kéred számon, hozzád menekülök. Te vagy a Kezdet, ahonnan jövök, Te vagy, aki egyszerre vagy tőlem távol és hozzám közel, Tőled jövök és hozzád megyek.

*Tőled és hozzád, akinél a távol és közel mellékessé válik.
Tőled és hozzád,
Lépéseim, utam, nyugalmam, ítéletem és kegyelmem,
Minden te vagy és maradsz mindörökké.”*

(Losungen, 2004. február 11., Schalom Ben-Chorin)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hertzberg, Hans Wilhelm: *Die Bücher Josua, Richter, Ruth*. ATD. 9. Band. Göttingen, 1954.

Jubileumsbibel. Stuttgart, 1931. Buch Josua.

Fendt, Leonhardt: *Die Alten Perikopen*. Tübingen, 1931.

Magassy Sándor: *Ögyházi Perikópák*. I. 1997.

Keveházi Lászlóné

PÜNKÖSD ÜNNEPE

• *Lk 11,9–13*

A kijelölt textusnak pünkösdre, a Szentlélekre vonatkozólag egyetlen mondanivalója van: Mennyei Atyátok tud azoknak jó ajándékot adni, akik kérik tőle, ez az ajándéka a Szentlélek. Mivel az imádkozásról, az imádkozásra biztatásról szól, és tartalmilag szorosan illeszkedik a kontextusba – a Miatyánkhoz –, lehet, hogy azt gondoljuk, inkább Rogate vasárnapján tudnánk róla prédikálni.

A TEXTUSRÓL

A textus hármast, tárgy nélküli imperatívusszal kezdődik: kérjétek, keressetek, zörgessetek – a Beszédforrásból származik, majdnem szó szerint egyezik Mt 7,7–11-gyel. A kérőnek Isten ad, a kopogtatónak megnyitja a belülről bezárt ajtót, a kereső talál. A hangsúly nem a felszólításon van, hanem az ígéretnek bizonyosságán, azon, hogy Isten meghallgatja a kérőt, teljesíti kérését. Az az ember, aki mindent maga akar megtenni, hogyha valóban Istennel akar kapcsolatban lenni, kell, hogy kérő, kereső és kopogtató legyen, akkor Isten válaszol neki.

Hiányzik a mondatokból a tárgy: mit kérjünk, mit keressünk? Ha Isten országa a kérés tárgya, akkor így fogalmazhatnánk: Kérjétek, hogy eljöjjön Isten országa. Keressétek Isten országát! Zörgessetek Isten országa ajtaján. Mit jelent ez a számunkra?

Ez azt jelenti, hogy Isten az országára vonatkozó kéréseinket hallgatja meg. De ez kissé leszűkíti Jézus szavainak értelmét. Jézus nem szabja meg előre kéréseink tárgyát. Ugyanakkor a Miatyánkban arra tanít, hogy mindekelőtt Isten ügyét tegyük magunkévá, amikor imádkozunk.

A közmondásszerű tömörséggel megfogalmazott mondatok ugyanakkor szemléletes képeket, szimbólumokat

tartalmaznak. Érdemes egy kicsit elgondolkoznunk azon, hogy mi is jut e szavakról, képekről eszünkbe.

Kérni. Tele van az életünk kérésekkel, kívánságokkal, vágyakkal. Kitől kérünk? Mit kérünk? Fontos dolgokat kérünk? Vagy inkább: nem szeretünk kérni, mert már sok visszautasításban, csalódásban volt részünk. Szeretnénk, ha kívánságaink azonnal teljesednének. Nem vagyunk rászorulva másokra, vagy mégis egyre jobban? Különbőség van a kétféle viszonyulás között: kérni, vagy elvárni valamit. Itt bizalommal kérő gyermek magatartásáról van szó, és nem az igényes, erőszakos, követelőző felnőttől. Észrevesszük-e a kérő tekinteteket, szükségletet, meghalljuk-e a segítségre szoruló kérését? Mi az, amit Istentől kérünk vagy kérhetünk imádságainkban? Milyen óriási tapasztalat: Istentől megajándékozottnak lenni!

Keresni. Gyakran keresünk valamit, mert nem tudjuk, hová tettük. Ajándékot, szükséges tárgyat, eszközt valakinek, egy jó könyvet, a legszükségesebb feladatot, valakit, akiről nem tudjuk, mi van vele. Az ilyenfajta kereséshez sok utánajárás, mérlegelés, kitartó keresés, egymásra figyelés kapcsolódik. Keresni az életünk értelmét és célját, amikor választak előtt állunk, amikor egyedül maradtunk. Keresni az Urat, különböző élethelyzetekben. Megtalálható-e mindig? Amikor nem vagyunk mindenben magabiztosak, elégedettek, hanem keresők, kutatók, mélyre ásók, kérdésekre feletet keresők, akkor átélhetjük a rátalálás örömet.

Zörgetni. Zárt ajtók, rácsok, önmagukba bezárkózó emberek. Zörgetés – feltétlen kapcsolatot akarunk létesíteni, de a másik nem hallja, vagy nem akarja hallani. Segítségre szoruló zörget a szomszédnak. A kopogtatás, az ajtó képe, szimbóluma közel hozza életünk teljes valóságát: miért zárkózunk vagy zárkóznak el emberek a bizalmatlanság rácsai, ajtó mögé, mi van az ajtó mögött, milyen meglepetés vár, vagy ki vár. A reménység: kinyílik az ajtó, érdemes zörgetni, nem belenyugodni a bizalmatlanság bezárt ajtajába, a változtathatatlanba, a reménytelenbe, a megoldatlanságba. Urunk biztatása ez: nála érdemes kitartóan zörgetni –, megnyílhat Isten csodálatos világának, titkainak ajtaja...

Van a három kifejezés között fokozás is. Kérni lehet csendesen, de erőszakosan is. Keresni – időigényes, átgondolásra készített. Zörgetni – erőteljesen el akarjuk érni célunkat, próbára teszi türelmünket, kitartásunkat.

A kép, szimbólum, ha csak egy egészen kicsit is megvilágítjuk, továbbgondolkodásra készített, és kiderül, mire van szükségünk, ugyanakkor tele van biztatással, bátorítással: Nem hiábavaló a kérés, keresés, zörgetés, Urunknál eléri célját!

Az apa és a mennyei Atyái analógiája. Apa és gyermekének viszonya pozitív. Az apa a gyermekének azt adja, amire szüksége van, ami jó. Tudja, *mire van szüksége* a fiának. A fiú halat kér – éhes, életszükséglet, teljesíthető. Tojást kér – tápláló, szükséglet. Nincsenek rendkívüli kérései. *Bizalommal* kéri. A hal és a kígyó, a tojás és az ös-

szegömbölyödött skorpió hasonlítanak egymáshoz, de egymásnak ellentétei is.

Ennek a mindennapi tapasztalatnak felidézése reménységgel, buzdítással van tele a hiányérzetekkel küzdő, az élet alapvető szükségleteinek kielégítésére vágyó ember számára. Nem pesszimista, nem a bajokat, a gonoszúságot tárja elének, bár annak létét (becsapás, rosszindulat, bosszú, kegyetlenség, halál stb.) nem tagadja. Az emberi kapcsolatban is természetesnek, elvárhatónak tartja Jézus a törődést, a szeretetet, a kérés teljesítését. De azt akarja, hogy észrevegyük, tudatosítsuk magunk számára, hogy itt most – és sokszor az életben – *többről, nagyobbról, a mennyivel inkább* van szó. Viszonyít, de nem leértékel, hanem a fontosabbra, értékesebbre, szükségesebbre, az ajándékként kaphatóra irányítja figyelmünket.

Meglepő befejezés (13. vers): *mennyivel inkább ad mennyei Atyátok Szentlelket azoknak, akik kéri tőle!* Máte azt mondja: *ad jókat* (Mt 7,11). Lukács pedig mindent, *minden jót összefoglal Isten nagy ajándékában: a Szentlélekben.* Jézus élete és munkája a Szentlélek vezetése alatt állt. (Lk 3,21; 4,1; 4,14.18) Tanítványainak ígéri: *erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek.* (ApCsel 1,8). A Szentlélek újítja meg a tanítványokat, teszi erőteljessé, hatékonyá a Jézus Krisztusról szóló igehirdetést, elvégzi újjáteremtő munkáját a hallgatókban: szíven talál, és hitet ébreszt, összegyűjti a gyülekezetet. (ApCsel 2,1–47) A Szentlélek az igazság, szeretet, reménység Lelke. Valóban, ebben össze lehet foglalni mindazt a jót, amit a hívő kérhet Istentől. Jézus biztat: Aki ezt kéri, biztosan megkapja.¹

PÜNKÖSD ÜNNEPE ÉS A TEXTUS

A textus *pünkösöd első ünnepére* van kijelölve. Magától értetődő lenne, hogy azt mondjuk, nem az imádkozás kérdésére, hanem a Szentlélekre kell tenni a hangsúlyt. De akkor miért nem csak az utolsó verset jelölték ki alapigének?

Pünkösöd ünnepe kétségkívül egyike azon ünnepeknek, amivel híveink nem sokat tudnak kezdeni. A Szentlélek valósága sokkal kevésbé megfogható számunkra, mint például Jézus történeti személye. Miért nagy ajándék a Szentlélek? Ezt kell végiggondolnunk.

A textus nem tartalmaz tanítást a Szentlélekről.

A *Lelkipásztor*ban megjelent több előkészítő a Szentlélekkel kapcsolatos mondanivalót gyűjti össze:²

A Szentlélek Isten legnagyobb ajándéka, mert megis-

merteti velünk Istent, az Atyát; mert tovább végzi Krisztus munkáját a történelemben; mert a Krisztusról szóló örömhír meghirdetésére készlet.

Kérjetez Szentlelket, mert egyedül a Szentlélek eleveníti meg a gyülekezetet és indítja szolgáló szeretetre.

Azt gondolom, hogy az igehirdetésben valahol ott kellene keresni, mit jelent a Szentlélek ajándéka, ahol a *kér, keres, zörget* képek által legégetőbbnek talált hiányainkban kérhetjük a Szentlélek erejét, megújító munkáját.

Muntagné Bartucz Judit

PÜNKÖSD 2. NAPJA

• Lk 12,32–34

A Lélek gyümölcse – ez Agendánk iránymutatása. Textusunk összefüggésében úgy konkretizálhatjuk és aktualizálhatjuk, hogy a Lélek szabadabbá teszi a hívőt az anyagiakkal való kapcsolatában, és szabadabbá teszi arra, hogy a másik ember javára éljen.

EGYKOR ÉS MOST

Az igehirdetésre készülve egyaránt komolyan kell vennünk azt, hogy mit akart mondani az igeszakasz a *kortárs hallgatónak és olvasónak*, hogyan értette és követte a kortárs az üzenetet. Azaz: mit jelentett az őskereszténység gondolkodásában és gyakorlatában adott textusunk? És: hogyan értelmezzük és alkalmazzuk textusunkat itt és most, a 21. század magyar valóságában? Hogyan gondolkodják és hogyan cselekednek ma az, aki alapigénk üzenetének jegyében akarja Jézust követni?

EGYKOR

Az antik világban ismeretes a jótévő mentalitás, az euergetizmus. Egyrészt az ókori kelet királyai és az előkelők, a felsőbb társadalmi réteg tagjai propagálják azt a magatartást, amely gondoskodik a népről, a szegényekről. Ez is az uralom gyakorlásának egy formája, mivel az uralom alatt állók lojalitását akarják biztosítani vele. Másrészt a görög poliszok világában gyakorolják a közjótékonytságot magánerőből. Azaz egyesek magukra vállalják a közkiadást fürdő, színház vagy vízvezeték építése, létesítése érdekében. Az ilyen jótékonytság az egyenrangúak, a polisz szabad polgárainak életszínvonal-emelését szolgálta. A szegények, a rabszolgák helyzetén nem javított.

Értékváltást hozott az őskereszténység megjelenése a környező világában. A keresztény könyörületesség, irgalmasság lép ugyanis az antik jótévő mentalitás, az euerge-

¹ Pröhle Károly: *Lukács evangéliuma*. Budapest, 1966. Rengstorf, K. H.: *Das Evangelium nach Lukas*. In: *Das Neue Testament Deutsch*. Göttingen, 1958. 147. o. Grundmann, Walter: *Das Evangelium nach Lukas*. In: *Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament*. Berlin, 1978. 234–235. o.

² *Lelkipásztor* 1961. 243 kk o. (Káldy Zoltán); *Lelkipásztor* 1967. 247 kk o. (Groó Gyula) Többféle gondolat, különböző meditációkból, feldolgozásokból. *Lelkipásztor* 1977. 247 kk o. (Nagy István); *Lelkipásztor* 1992. 133 kk o. (Fehér Károly); *Lelkipásztor* 2000. 232 kk o. (ifj. Fabiny Tibor)

tizmus helyére, és ez az irgalmasság kifejezetten a szegények, az elesettek felé fordul.

Előzménynek tekinthetjük ehhez az Izraelben, a zsidóságban meglévő felebaráti szeretet elvét és gyakorlatát. Ez pedig a hasonló jogállású embertárs, azaz a népközösség tagjai iránti szociális magatartást és kötelességet fejezi ki. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy Izraelben, a zsidóságban nem a királyi, nem a hatalommal rendelkező és nem a gazdag ethosza, erkölcsi eszméje és erkölcsi magatartása a szegényekről való gondoskodás, hanem az egész nép kötelezettsége az árvák, az özvegyek, a jövevények támogatása. Azaz kölcsönös segélynyújtás morálja lett Izraelben a keleti arisztokratikus vagy görög poliszi patronalizmusból.

Azt a változást, amit – az Ótestamentum és a zsidóság közvetítésével – az őskereszténység hozott, két ponton jól láthatjuk: *Nagyobb boldogság adni, mint kapni.* (ApCsel 20,35) Ez általánosan ismert ókori jótékonyági maxima, életelv volt. Bénéfoglaltatott az a tény, hogy annak jobb és az a boldogabb, akinek megvan mindene olyan bőségben, hogy adni is tud belőle, és nem ő szorul rá arra, hogy kapjon.

Az őskereszténységben átlépett ez a maxima, életelv a kisemberek világába. A hatalmasok és gazdagok elit világából a kisemberek világába való átlépés változást is hozott. Most már azok adnak és segítenek másoknak, akik maguk sincsenek a javak bőségében, hanem saját kezük munkájából élnek. Ez azt jelenti, hogy lemondás révén tudnak segíteni. Az adás célja és indítéka pedig nem az uralkodás és nem is a poliszi életszínvonal emelése, hanem a közösség. Az a közösség, amelyben azért támogatják egymást, hogy annak egyetlen tagja se nélkülözzön, ne szenvedjen szükségét.

Mt 25,31–46. A példázat azt az új és váratlan üzenetet hirdeti ki, hogy Isten a szegények és a szükségét szenvedők oldalán áll, sőt azonosul velük.

Az antik világ jótevője és adakozója, aki az elitez tartozott, úgy tekintett önmagára és úgy értelmezte önmagát, hogy Isten hatalmi szférájához tartozik és vele együtt uralkodik, s az isteni uralom eszközlője, amikor jótékonytágot gyakorol. Azaz isten és az adakozó áll az egyik oldalon, a rászoruló és az adományban részesülő a másik oldalon.

Jézus példázatában viszont nem a segítők a magasabb státus, hanem a rászoruló, a szegényeké. Isten nem az adakozóval áll azonos oldalon, hanem a szegényekkel.

Ha summázni akarjuk a jótékonytágot, az adakozás elvét és gyakorlatát az őskereszténységben, akkor azt mondhatjuk, hogy nem csak a vertikális szolidaritást ismerték, azaz az olyan adakozást, amely a gazdagok és a szegények közötti különbséget van hivatva enyhíteni, hanem is kiegyenlíteni. A vertikális szolidaritás ugyanis elsősorban a gazdagok feladata és felelőssége, és paternális jellegű. Ha nem a horizontális szolidaritás a jellemző az őskereszténységre, azaz benne mindenkire hárul a segítség kötele-

zettsége. (Lk 3,11; 6,35; 2Kor 8,2–4) Arra is vigyáznak, hogy a gyülekezet szociális függőségbe ne kerüljön például attól a gazdag patrónustól, akinek a házában összejön. (Jak 2,1 kk; 2,5)

Sokszor meglep, sőt megdöbben bennünket, hogy milyen radikális követelményeket találunk az anyagiakra vonatkozóan az Újszövetségben. Tanácstalanul állunk előttük. Máskor pedig mintha az Újszövetség jóváhagyná a feltehetően tisztességes emberek anyagiak terén is tisztességes, konszolidált életvezetését.

Az őskereszténységben s így az Újszövetségben egymás mellett, párhuzamosan jelenik meg egy radikális erkölcsi és követelmény, és egy mérsékelt. Az első, a radikális a szinoptikus evangéliumokban. Jelen textusunk is ide tartozik. A második, a mérsékelt az apostoli levelekben.

Ha most csak arra figyelünk, hogy mi a radikális erkölcsi követelménye az anyagiak terén az Újszövetségnek, akkor így foglalhatjuk össze: ne aggodalmaskodjék az ember az elemi életszükségletek miatt. Hiszen azok megadnak neki. Keresse Isten országát, mással ne törődjön.

De hát kikre lehet érvényes az az elvárás, hogy olyan gondtalan legyen, mint a mezei virág s a szabadon röpködő madarak? Ki az az ember, akinek sem magáról, sem másról – például családról, rábízottakról – nem kell gondoskodnia? A válasz a kérdésre ez: a vándorkarizmatikusokra, a karizmatikus vándorprédikátorokra érvényes az elvárás, hogy legyenek gond és aggodalom nélkül valók, ami az elemi életszükségleteket illeti. Különleges személyek ezek. Otthontalanok, mégis olyan gondtalanul élnek – szinte királyi öntudattal –, mint azok, akiknek hatalmuk és gazdagságuk következtében nem maguknak kell gondoskodni elemi szükségleteikről.

A radikális erkölcsi követelmények – általában is és speciálisan az anyagiakra vonatkozóan – a vándorkarizmatikusokra, karizmatikus vándorprédikátorokra vezethető vissza. Jézus is ilyen volt, és ez reá és tanítványaira is vonatkozott. Ott ettek és aludtak, ahol befogadták és ellátták őket. Nem volt otthonuk, nem volt családjuk, de gondjuk se volt ilyenre. Pál is így élt, és úgy alapította a gyülekezeteket, hogy mindig tovább ment. De ő saját kezével dolgozott.

Idők múltával a gyülekezetekben a helyi előjárók nagyobb jelentőségre tettek szert s nagyobb súlyt nyertek, mint a vándorkarizmatikusok. És ezzel egyidejűleg a helyhez kötöttség mérsékeltébb és konzervatívabb erkölcsé jutott érvényre. A családi kötelekhez való ragaszkodás felletti kritika helyett a családvédelem. Valamint a vagyonról való lemondás és a vagyon szétosztására vonatkozó parancs helyett a vagyonnal való helyes bánásmód.

Nem törés jelleggel ment ez végbe, hanem összekapcsolódott a kettő, és korrelációban volt, kölcsönösen hatott egymásra. Úgy, hogy egyrészt a vándorkarizmatikusok a saját magukra vonatkozó radikális követelményeket maguk fogalmazták át és alkalmazták, enyhítve a helyhez kötött gyülekezetek tagjaira és csoportjaira. Másrészt pe-

dig, mivel a vándorkarizmatikusok mégiscsak igen nagy tekintélynek örvendtek, hiszen a helyi gyülekezetek általuk, az ő jövés-menésük által álltak kapcsolatban egymással, a karizmatikusok e nagy tekintélyének köszönhető, hogy a szinoptikusok megőrizték azt a radikális erkölcsi hagyományt, ami az evangéliumok keletkezése idején már nem volt tényleges gyakorlat. Hiszen a gyülekezetben kialakult tisztségek viselői a mérsékelt erkölcs szabályait vezetik be. Az anyagiak terén ez azt jelenti, hogy legyen mentes a hívő a birtoklási vágytól, ne tartson többre igényt, mint ami az élethez szükséges.

MOST

Hogyan értelmezzük és alkalmazzuk alapigénket *itt és most*, a 21. század magyar valóságában? Mi jellemzi környezetünket általában és konkrétan?

Egyrészt máig is érvényes Kant megállapítása, hogy három szenvedély hajtja az embert: a birtoklás, a hatalom és a hírnév utáni vágy. És ezt nem lehet kielégíteni, soha nem érhető el ezen a téren a meglegedettség. Másrészt a napról napra egyre inkább a technika és a piac által motivált világ a kínálat és a fogyasztás tömegkommunikációs eszközökkel megtámogatott reklámozása a boldog élet ideáljaival csábítja az embert. Ezek követelményeképpen háttérbe szorulnak, eljelentéktelenednek a nem látható, de tartós, örök, megközelíthetetlen s hozzáférhetetlen s éppen ezért elvehetetlen értékek. Ilyen az ember saját személyének – szívének, lelkének, lényének centrumának – az értéke, amely igényli az önmegismerésre, elmélyülésre, az intenzív belső megtapasztalásra fordított időt s figyelmet. Ilyen érték a másik ember, akit komolyan kell venni, vele a kapcsolatot – személyére szabottan – ápolni. S a háttérbe szoruló értékek között van a transzcendencia, az istenkérdés. Talán sok esetben már abban az általános és burkolt formában sem vetődik fel, hogy mi az élet értelme.

Mi alapigénk üzenete jelen helyzetünkben? Legalább három önálló mondaniból lett összeszerkesztve, és az anyagiakra vonatkozóan két irányba is mutat – törekedj örök értékekre, és adj annak, aki rászorul –, mégis nagyon világosan mutatja jelen formában azt, amit minden evangélikusnak tudnia és vallania kell, hogy az ember nem tud valami sokat adni, hacsak nem kapott sokat előbb. A kereszténység elsősorban nyitott kéz, amely ajándékot szeretne elfogadni. És csak másodsorban tevékeny kéz, amely kész ajándékot osztani. Előbb, legelőször meg kell lennie az abszolút kapcsolatnak, az Istennel való kapcsolatnak, és azután rendeződnek a viszonylagosak, az embertársakkal és az anyagiakkal.

Ez pedig az ígértetésben azt jelenti, hogy mielőtt arról beszélünk, hogy mit kell tennünk, mire becsüljük és hogyan kezeljük anyagi javainkat, hogyan tekintsünk azokra és viselkedjünk azok irányában, akik szegények, szükségét szenvednek és segítségre szorulnak, azt kell

meghirdetni, proklamálni, hogy Isten mindennel, a legfőképpen, országával, önmagával megajándékozott minket.

Mit jelent ez? Azt, hogy az embernek sok fontos, de mégis viszonylagos kapcsolatán túl van egy abszolút kapcsolata, az Istennel való. S az embernek sok sürgős, de mégis feltételektől függő tennivalóján túl van egy feltétlen dolga, ami elől semmi „ha” és „de” mentegetőzéssel sem térhet ki, ez pedig az Isten felé fordulás és az iránta való maradéktalan odaadás. És ez nem terhe az ember életének – még egy a sok többi mellett –, hanem ebben rejlik emberlétének méltósága. Abban ugyanis, hogy Istenhez tartozik, hogy sok viszonylagos és mulandó ügyén túl ott van számára az örök és az abszolút. S ha elfogadja, befogadja azt s részese lesz annak, akkor az lesz énjének és életének a centruma és tengelye. És rendezni fogja ennek a prioritásnak a jegyében a többi tényezőket.

De megközelíthetjük és kifejezhetjük másképpen is azt, hogy Isten mindennel, országával és önmagával megajándékozott minket. Így is: bár az ember Istentől, életének valódi eredetétől és maradandó viszonyítási pontjától időről időre eltekint, Isten a maga részéről nem akar eltekinteni az embertől, hanem az a szándéka, hogy közel marad hozzá, sőt még közelebb jön. Az egész Biblia Istennek erről az intenzív s egyre intenzívebb mozgásáról szól. Isten exoduszáról, kivonulásáról az emberhez. Népet választ magának, s szövetséges társává teszi. Profétákat küld hozzá, hogy visszaédesgesse a hűtlenkedőt. S azután a názáreti Jézusban egészen elérkezett Isten az emberhez. Jézus Krisztus adománya, ajándéka, jótéteménye – s általa Istené –, hogy gazdag létére szegénnyé lett, hogy az ember az ő szegénysége által meggazdagodjék. Isten mindent odaadott, hogy elérje az embert és eljuttassa rendeltetése betöltésére, azaz hogy „országában és uralma alatt éljen”.

S még másképpen is közeledhetünk alapigénk ígértetéséhez és parancsaihoz. Valahogy így: az az önzetlenség és áldozatkészség, amit alapigénk kíván, csak abból a tudatból, meggyőződésből és tapasztalatból következhet, hogy minden a mienk, hogy Isten mindent nekünk adott, hogy megelégtettek vagyunk. Hiszen mindazt, amit birtokolhatnánk – anyagiakban, hatalomban, hírnévben, és ezekből sohasem elég, és éppen ezért nem is tudják teljesíteni az ember vágyát –, felülmúlja az, ami a mienk, amivel Isten megajándékoz: a vele való közösség és az ebből megszülető új, igazi önmagunk. Ez a legtöbb, amit az ember elnyerhet és magáénak tudhat. Ennél kevesebb nem elég, kevesebb nem tudja beérni. De ha ezt elnyerte, akkor szabadon és boldogan képes megosztani másokkal azt, amije van. Képes elnapolni, elhalasztani saját vágyai kielégítését, sőt akár végleg is lemondani teljesülésükről, és áldozatot is hozni.

S most már a megajándékozottság boldog hitéből, tudatából és tapasztalatából kell következnie a készségnek arra, hogy a hívő élete másokért való élet, mások javáért való élet legyen. Alapigénk ezt az anyagiakra konkretizálja, az adakozásra. Azt a radikális ethoszt, erkölcsi alapelvet,

amit a hamarosan beköszöntő parúszia reményében az ősgyülekezet hirdetett, mi is a mérsékeltbb későbbire cseréljük. Azaz a gazdag ifjúhoz szóló jézusi parancsot: add el mindenedet, oszd szét a szegények között, és jöjj velem, kövess engem – az előzők alapján fogalmazhatunk így: a karizmatikus vándorprédikátor útján és életformájában nem szólaltathatjuk meg többé. És az első jeruzsálemi gyülekezet vagyongösségének, vagy inkább vagyontalansági közösségének követését sem hirdethetjük meg.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kellene küzdenünk a szegénység ellen. Hiszen Jézus is látta és tudta, hogy mindig lesznek szegények, hogy a szegénység réme kiűzhetetlen világunkból. Belenyugodni ebbe mégsem lehet. Hanem küzdeni kell ellene mindig, mindenhol és minden eszközzel, ami rendelkezésünkre áll. Ebben példa lehet előttünk az ősgyülekezet, amelyben a kisemberek saját kezük munkájával szerzett javaikból segítették a rászorultakat, a szegényeket. És ezzel változást, valami újat vittek világukba, amely addig csak a gazdag elit jótékonyágát ismerte.

Amikor ma a hívő keresztény ember a másik emberért, embertársai javára szeretne élni, akkor számba kell vennie a szükségnek, ínségnek, szegénységnek sokféle területét, és különbséget kell tennie aközött, amit egyedül, személyesen, személytől személyig megtehet, elvégezhet az ember, és aközött, aminél valamilyen civil vagy egyházi csoporthoz jó, illetve szükséges csatlakoznia, és annak segítségével állni emberek és ügyek mellé.

A felelősséget egyetlen ember sem háríthatja el magáról, mégha saját munkájából él is, s nem is nagyon bőségesen. Nem mintha nem lehetne elvárni az illetékes szervektől és

intézményektől, valamint a gazdasági hatalom birtokosaitól, hogy teremtsék meg mindenki számára az emberhez méltó élet feltételeit, sajnos azonban szemmel láthatóan sohasem olyan sűrű szövésű a szociális háló (Ferge Zsuzsa közgazdász-statisztikus szerint nálunk ma különösen is nagy folytonossági hiányok vannak rajta), amelyen egyesek és csoportok át ne esnének.

S végül a szükség és szegénység területén való különbségtételünknel arra is gondolnunk kell –, amit a latin-amerikai felszabadításteológia a '60-as években felismert, s amely teológiának római katolikus teológusai között mártírok is vannak –, hogy politikai és gazdasági struktúrák is lehetnek vétkesek abban, hogy nem lehet emberhez méltóan élni, nagy számban, tömegesen. „Ma az egész emberiségre tekintő tervek és megoldások kellene. Jézus követőjének tehát a személyes segítségnyújtás mellett olyan társadalmi és gazdasági rendre kell törekednie, amely az eddiginél jobban biztosítja az emberhez méltó életet az emberiségnek.” (Prőhle Károly)

Az igehirdetés témáját adhatja a „lenni vagy birtokolni” között való különbség. Azaz annak a különbsége, hogy birtoklásának függvénye az ember létezése, és a birtoklás mellett degradálódik a lét, vagy az ember létezése – amelynek alapja és forrása a teremtő Isten és új létének ajándékozója az Isten Lelke – határozza meg a birtokolt és birtokolható dolgokhoz való viszonyt.

Az előbbi szolgaság és az ember görcsös magába zárkózása, az utóbbi szabadság és elfogulatlan nyitottság az emberek felé.

Takácsné Kovácsházi Zelma

Kisegítő szolgálat életfogytiglan^{*}

Szatíra a nők éve alkalmából

Átutazóban (1975-ben) beléptem egy temetőbe. Minden szépen elrendezett, ahogyan általában szokásos, a terméskőtől a legmagasabb szobrászművészeti minden megtalálható. Összbenyomásom: ma ismét megbecsülve halunk meg. Feltűnik a lapos, dísztelen sírmező a háttérben. Sejtteni lehet máris, hogy katonasírok, egyenruhás fiúvéreink a hadak útjáról. Ez alkalommal azonban mellőfogatam. A várakozással ellentétben itt egyenruhás nővéreink vannak, a keskeny útról, amely az életre visz. Ez persze érdekel engem. Megállok előttük. Ott fekszenek egytérően egymás mellett, Berta diakonissza, Anna diakonissza, Zsófia diakonissza, Mária diakonissza... Egyik sír olyan, mint a másik, mindegyiken egy fekvő kereszt, semmi több. Az ember örül ennyi egyenlőségnek, és Francois Villonra gondol.

*Mert hát, légy bölcs, légy balga, pap,
laikus, gazdag vagy szegény,
fősvény, tékozló, kicsi, nagy,
úr, paraszt, szép, dús, bűn s erény,
nyakfödros, gyönyörű szirén,
csupa ékszer, kincs és sugár,
hiába: e föld kerekén
mindenkit elvisz a halál.*

(Szabó Lőrinc fordítása)

Az ember Villonra gondol és örül – de túl korán örült. Különös, különös, hogyan kerülnek, gondolom én, ennek a lapos sírmezőnek a közepébe, világosan elkülönülve a magasba törő sírkövek? Csak nem... De igen, ők azok, a teremtés koronái, lelkész úr, misszionárius úr, diakónus úr. Nézd csak! Emlékművet készíttettek maguknak. Egy emlékmű keresztel, természetesen. Még ha el is válik hirtelen a lélek a testtől, de nem így a hierarchia földi maradványai. Miért is nem? Isten nem a rend Istene? Az egyiknek bőségesen ad (mint a diakonisszáknak), a másiknak még bőségesebben (például nekünk férfiaknak), ezt méltá-

nyolni kell, Soli Deo Gloria. Így mindennek megvan a mély értelme: magas állású személyiségek – magasba szökő sírkövek; alacsony szolgálatok – alacsony sírkövek. Az egyik az ige szolgálója – a másik csak emberek szolgálója. Amíg mi férfiak és teológusok az első vonalban harcolunk a jó ügyért, addig a hitben nővéreink az ő gyenge erejükkel a hadtápban bajlódnak becsülettel – úgyszólván életfogytiglani ki-segítő szolgálatban. Nem több, mint jog, hogy a temető földjében észrevétlenül elkaparják őket.

Vagy talán az ő sírjaik keresztjét is fel kellene állítani? Tudomásuk nélkül utólag emancipálni (egyenjogúsítani) kellene talán őket? Végül is nem lehet minden ember férfi és még kevésbé teológus, püspök pedig éppen nem. Szép kis összevisszaság lenne az egyházban: csupa püspök. Bárhová is nézzen az ember, mindenütt csak a legjobb minőség, szinte csak tejszínhabos torta és soha száraz kenyér. Nem, hálát adunk az Úristennek, hogy a diakonisszák az egyház szolgálatában felemészthetik magukat.

Valami hasonlót egyébként már az Üdvözítő is sejtett. Fel kell venni például az ő keresztjét. Csak egyesek túl szó szerint értelmezték, és a keresztet a méltóság jeleként a hasukra fektették, ahelyett hogy a teherként a hátukra vették volna, amint Hans Küng vélte (*Christsein*, 564. o.). Mindenesetre helyénvaló lenne a diakonisszák sírjait úgy hagyni, amint vannak, és az urak sírjait elegyengetni. Vagy egy másik ige: éppen a nagyoknak kell szolgáknak lenniük, éppen az elsőknak utolsóknak, az uraknak cselédeknek. Egyenjogúsítás tehát ez egyszer megfordítva, keresztényen módon: nem a nők felemelkedéseként, hanem a férfiak leereszkedéseként. Mindenesetre teológiai tankönyvekben idáig keveset lehetett erről olvasni – nem csoda, hiszen ki ássa meg szívesen a saját sírját, és nem tesz a végén még egy szép követ is a tetejére?! Ez igazán szélsőségesen túlhajtott önmegtagadás lenne. Még ma is segítségül kell hívni a kívülálló Karl Hollt, hogy támogatást adjon: „Sehol sem értékeli Jézus az úgynevezett szociális felemelkedést pozitívan, az efféle hegymászáshoz nem viszonyul barátságosan” (*Jesus*, 110. o.).

Ha pedig ez a helyzet, a világ milyen kincséért tudnánk a férfiakat lehozni emelvényeikről? Kis és nagy állások

* Konrad Barner: Lebenslänglich Ersatzdienst. Satire zum Jahr der Frau. In: *Deutsches Pfarrerblatt* 1975/8. 261–262. o.

még szilárdan az ő kezükben vannak. Még tiszta az öröm afőlött, mennyire stabil az egyház. Senki sem akarja elismerni, hogy másképpen is működne. Tessék csak például Tersteegen testvérré gondolni, aki – mint ismeretes – nemcsak takács volt Pálhoz hasonlóan, hanem ráadásul még szolga is. Nem elég jó a lelkész és püspök uraknak? Bizony nagyon bizonytalan egzisztencia, nemde? Kicsit idealisztikus. Maradjunk csak realisták. S egyébként is: mi lenne a diakóniánkkal? Az anyaházakkal, öregotthonokkal, óvodákkal? Ezt a támaszpontot feltétlenül tartanunk kell. De tulajdonképpen ki támaszt itt kit? Az egyház a diakóniát? Bizonyára lehullik néhány morzsa az urak asztaláról. Egy dísztelen sír egy diakonisszának még belefér. Másrészt hogyan állnánk ma szép, nagy, üres templominkkal, Luther-kabáttal és Mózes-táblával és mellkeresztel – diakónia nélkül? Minek örül ma, aki esetleg ismét az egyháztörténetet tanulmányozza? A dogmatikai mészár-

lásnak századokon keresztül? A szolgáltnak és cselédeknek az események peremén, akiket alig említene, akiket emlékmű nélkül elkapartak. Csakhogy – nem aljas dolog a szolgáltra és cselédekre támaszkodni, amikor az ember maga az urak közé számít? Vajon a gazdagok nem a szegények szegénységéből élnek újra? Vajon nem kell az irgalmas samáriainak rendületlenül a pap és a lévita imázsát fényeznie? „Bethel” mint fügefalevél. Albert Schweitzer mint cégér. „Kenyeret a világnak” (Brot für die Welt) elvégre elégséges ok, hogy feudális sírköveket állítsanak. Nyugodj békében!

A nők éve nem érint minket. Hála Istennek, megvannak a diakonisszáink, az egyik olyan, mint a másik, mindnyájan egyenlők – egymás között.

Jegyezd meg: a temető az egyházi viszonyok folytatása más eszközökkel.

Fordította Reuss András

BAJOR-MAGYAR NŐTALÁLKOZÓT

rendezünk
2004. június 2–5. között Révfülöpön
az Oktatási Központban.

A találkozón
– a Biblia közös tanulmányozásán túl –
arra keressük a választ,
hogymilyen új kihívásokkal kell szembenéznie
a kereszténységnek az egyesült Európában.

A konferencián való részvétel költségeit
a Magyarországi Evangélikus Egyház fizeti.

*Szeretettel várjuk németül tudó testvérműk jelentkezését
a Női Misszió címén!*

JELENTKEZÉSI CÍM
MEE Női Misszió
1085 Budapest, Üllői út 24.
Telefon: 1/483 2261
E-mail: marta.pinter@lutheran.hu